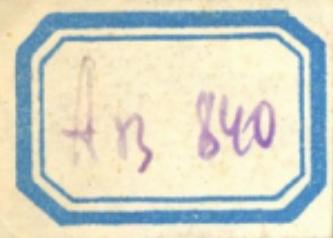

ШОТА ЧКАДУА

ашъхыц

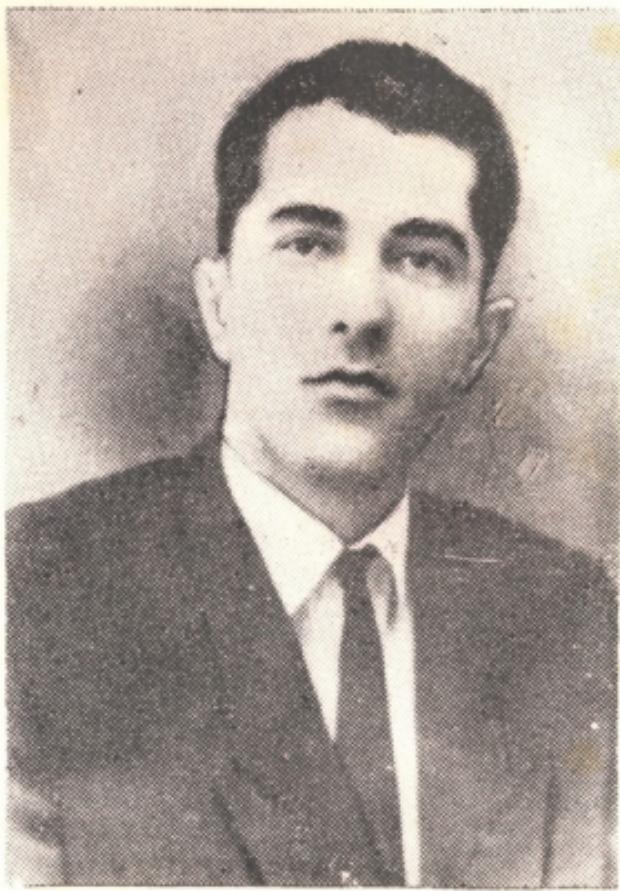
Шота Чакадуа

АШЫХЫЦ

Ак 340

Ашатырта «Алашар»
Ақя — 1965

АРЕДАКТОР ИҚНЫТЭ

Шота Чкадуа ихъз — хъз ғызым апъсуа пъхъаф изы. Уаж-раанзагы акырынтэ еиңылахъент ари ашэкуоғи апъхъаш иенеиельшым ажурналкуен агазеткуен рдақъакуа рѣ. атеатрэ сценакуа рѣ, ателевизор аекран еишыл акны. Уағыкурала макъана дышыкунзоугы, наръысра шықускуа абыржэы дышыртагылоугы, аиашазы, уи даара имачымкуа, настыры лщәә бзиала ацца тейбахъент ҳа хлитературатэ рәнаратә мхыста.

Шамахамзар ашәкүфәцә зегбы реиғыш, Ш. Җқадуагы ир-
әнаратә усурғаны аирkit поезиала — ажәенираалакуа рый-
пала (рапъхазатән иажәенираала акыпъхь абенит автор 16
шықуса анихытуаз, 1948 шықусазы). Аха иаарласны, насты
хъаҳәрада уи диасит иара енха ишъашәлоу, иөхү енха иман-
шәланы, ихартәааны ахәашь дақузыршәо ажанркуа рыш-
ка — асахъаркыратә прозеи адраматургиен рышқа.

Ашэкуфы ибаатхатэра геартлент, ирёиаратэ мэкуагырымехак дыртбаант А. М. Горки ихьз эхьу Акуатэй апелагогтэ институт даналга аштыхь. Автор, насынъны, имоуп ихатэы ныкуашь, азенъши шыкыбжы наламзуа ихатэы бжыгиоуп, икуша-мыкуша дызлагылоу айстазара дызлахуапшуша ихатэы bla изтоуп. Убри азоуп уи инапкымта ианакузаалак даеазэ инапкымта изаламфашьая.

Уажәи җнапаңы наңкыу ишәкү ақынза Ш. Җекадуа иңжыхъеит аизгакуа ғышьба: «Асатиратә писекуа», «Айлыбраа», «Ашкуакуси аңқаңзәен», «Асатирен аиумори».

Прозаик ҳасабла автор еиценгъшны импыцаманшәалахонт анимортән асатиратән ажәбжы սսакуа, аъсихологизм этдоу абзазаратә жәабжыкуа, аповесткуа. Лымкаала рызбаху хәттауп, шырдаза уағ дзырхуцуа, ყысуа бызшәа лыпшаахла иеу ашәкүәғы иповесткуа «Аччара бағ алоума?!», «Айхәыс лас».. убас егыртгы.

Апразаңы икуңиракуа, меңжырада, ишдуугы, Ш. Чкадуа, аյхаза инаргыланы, айсуа литературағы дшырдыруа драматург ҳасабла ауп. Уи икалам иңжыны, акыпхъ рааныр-

хахъеит еиуенпшым адраматургнатә жанркуа ирындағын тоғызып афынтақуа: асатиратә, аиумортә комедиакуа, аскетчкуа, афарскуа, аинтермедиакуа, аминнатиуракуа. Урт жәнапы Альснытән ақалакъкуен ақытакуен рөң асцена икүргыланы ихумархъеит. Хыхъ зызбаху ххәаз рахътә акыр жанр айсуа литературағы рәсіртца зыбзоуруугы хара хавтор иоуп.

Автор идраматә фымтакуа рахътә ирылукаартәи икоу, нахъатәи айсуа қытә айстазара инагулаланы наазырпшуша акомедия «Хауа идагуада?» күешіра дула ицен Акуатәи ахәйнтарратә драмтеатр асценағы. Уи арақа иниуз-аихъзара машаралғы наанымхеит. Акомедия аурысбызышәхъ ентаганы («Жыулиен Мажулиен») нахъысыз ашыкус азы икүдыргылент Москва, СССР Ацентртә телестудиағы. Убрнижъеи хынты-пышынта ахуағщәа иддырбаҳьеит ари ателеспектакль.

Абар акомедия автор ишқа илығуа ари аспектакль зәй ароль хадакуа руак ихумаруа, Ахәйнтарратә премия алаураят, РСФСР ағы амаң ду зухью артистка Валентина Попова: «О-шыкуса цуан исгуапхоз ароль смыхумарцызижъеи. Абар уажәи исоуит Иаза лроль! Аиумор здоу, илахеңыхыу айсуа пәхәис лсаҳъя аарпшра насыпс иансоу, гук-тәсек ала исыхумарит. Уажәи аулица саныланы сахъцо, амфасцәа аанғыланы иччонт, «Иаза!» ҳәа сыйәртуеит. Ари заку насып дуу жәдьруу артистка лзы?!»

Ари насып дууп артистка лзы еипш, афынта автор изгы. Аха урт рымасыра ракум, хара ҳајсуа милаңтә культурагы ари еипш ахтыс, ҳәарада, еихъзара дууп.

Уажәи Акуатәи ахәйнтарратә драмтеатр айсуа коллектив икүдыргылт адраматург ипнеса өңц — «Оңца апрофессорцә». Ари афынтағы нахъатәи айсуа қытә наххәауп, настың уи наанарпшуюйт Ҳабысадғыл икунхо еиуенпшым ажәларкуа еилымшәо реиғизара, руешьара.

Ш. Чқадуа иеизга өңц «Ашъхыц» нагулалт, акомедча «Хауа идагуада?» анағсанғы, аасқыа ииғыз ажәабжъкуен прозала иғу ажәенираалакуен. Шамахамзар иөшүп айсуа литературағы прозала иғу ажәенираала ажанр (С. Чанба иғымтакуа рызбаху ҳамхәозар). Афилософнатә хшығтак таула змоу, гу разыла ирпхосу арт афынтақуа изалишом, ҳәарада, айхъағғы игуацанза ииненны даадмырцихцылыры.

Ишықаз иқандаз

адаҳатың...

(прозала иңу ажәенираалакуа)

*

АСАБИ

Саңхъя дыкуршәуп асаби.

Ишьап хүчкүен инап хүчкүен ңатхалеиуент,
иңатхалеиуент.

Ипсы штоу иара ихататцәжъагы издырзом макъана.

Агъама имбац ачаъба. Ишьапы ыкуимыргылац уи зкунаауа Адгыл. Даткамъышыц ауаа зегъ ирзеипшу Ажәған. Иәамъхац дзырпъхаша Амра. Издыруам апъстазара ҳәа шыкоу, иара наңхъя үюук шихъо, ишынхо. Апъстазараң ишыкоу абзиара, ацәгъара, агуурбъара, агуамтца.

Дыкуршәуп аиарта асаби. Дңатхалеиуент, дңатхалеиуент.

— Сан! — имхәацт макъана. Дышимоугы издырам уи. Даакузхлакъ дитәуп макъана.

Игу цъюуп ак зным ақъаад бъыц еиңш. Иаутахыу ануңтоит макъана. Иаутахыу абызшәа ануңтоит «Сан!» зымхәац ибз хуцы.

Макъана имам ахъз. Макъана ихъз ахәом қыаадк, макъана дырбар дрыздыруам иашыцәатцәжъагы.

Сара сихуаңшуент сшыа злоу асаби. Схуцуент:

— Инасыпхарызен иара? Ҳатырс иқуларызен иара? Занаатс иоурызен иара? Макъана ихъздам ахъз бзина ирбарыма ауаа, хара инафрымашъ иара,

мамзаргы ари ақаблағ иаанхару? Иахъя иаау^{иаанхару}
ануңцоит игу, аха уи аныхра мариахарымна нас?

Иззазом, сара истахыуп, даара истахыуп уи дөен-
дасыр ихъз халарц. Аха еиха истахыуп ихъз ат-
кыс ихаларц иуафра.

Сара истахыуп, даара истахыуп антыра ду иоурц
уни. Аха еиха истахыуп нара иаткыс инатцырц ихъз.

Сара истахыуп...

Аха уртқуа изгуаакжом макъана, ауаа рзы дыш-
шоу, ахуцраз дышшоу издыруам макъана...

Тынч дыкуршәуп асаби аиарта.

Дѣатхаленеүент, дѣатхаленеүент нара...

* * *

ИШЫҚАЗ ИКАНДАЗ АДӘХӘҮПШ...

Хаварағ иқан адәхәүпш.

Аағын акакаң ықуҳәхә иаауан. Ауархалкута
ықуршәйизшәа ипъшзахон. Итатаза ҳафуа ҳақун.
Шыбыцк ҳшьапы иамыцхаузтгы — тәыцк ҳшьапы
наалаломызт. Ҳақуианы ашәтқуа ҳарфығуан. Ҳарзы-
зырфуан хханы икутәаны ашәа зхәоз аттарақуа.

Азынгы абра хумарыртас иҳаман. Сыркумпыл
қаҳтсон. Ара омашәа ишкуакуан асы.

Ус дааит азәй, абра сыйхарц стахыуп хәа.

— Агула ёыц дхауит! — рхәан игуръеүент ҳтаа-
цәа. Ҳара ҳалахъ еиқунатцеүит иҳақаз. Ҳхүцкуамыз.

Дынхеит уи ауағ.

Ицәаүеүит уи адәхәүпш.

Ипъсит ашәтқуа зегъы.

Азынгы ихәынцәаrapho иалагеит ара.

Ххуцра зыдхэалоу адэхэыпш сгу иалоуп **иахъа-**
гы. Избан акузар, уа инхаз — нымха-хымтэа**й** **иаку**
хент. Баша ишьит ашэткүа. Баша иршэеит ашэа
зхээз атцаракуа. Баша рыбжы ааникылт ахучкуа.
Ишыкaz икандаз адэхэыпш...

* * *

ҚУАК АУНДАЗ...

Ашоура баапс змоу ачымазаф ихапьыцкуа реи-
пш ишабаны ишьтан акуара.

Алағъан атцақа зтыхуа авивихэа икъо ашэшьыра
итцагылаз ажэкуа рнафс, з-хучык тан. Анкья изы-
жыз макъана ашта мызцызт.

Саалъсаны саауан саргы. Сыпсы ааитаскып хэа
абра саахыкутэалт.

Нырцэ апъаф икутэоуп дафык. Самбо икам, аха
ишэм. Еиҳау уск шамоу мфашьо, сара сахь иа-
гъяагъщэом, аблакуа нақ тақа ихоуп. Апъы заны
иپшуюйт, ипшуюйт итахаз аз хучахы. Апъы штоу
злоудыруа — ахагута икугылоу аблакуа зны-зынла
иаакылчаалоит.

— Иабазен абри, абаскак алаպш кыдхалартэ?!—
азахы снаршит.

Абар иззыпштуа!

Апъыз! Ихухуаза, икалаза, иагъмаццэамыз, иагъ-
дуццэамыз апъыз, акалмаха пызыз! Иабаанагеи ухэа-
руазен арха зиас ағы!

Апъашэ ахь инеирц атахымкуа икам, аха уахь
азы табахьеит. Апъхзы злашу адау ипъатца еипш,
ицъацъаза, излачза икнахауп апъашэ.

Азы атабара изгъушуп адасть.

Апъыз кыр аеақъахъазар акухап, аха иамчузеи!

Иаразыхәан антәара иаөуп аҳауа, аташәара иаөуп,
уаха имғыло, амра!

Стәоуп. Сыбла ааихмырсыңызакуа сахуаپшүеит
ахъ-куапъқуа зкупъсоу аңсыз, ашъха зиас хышәашәа
еибах-еибафакуа ираазаз, зны аз-кнаңакуа ирылъя-
рылъко тлашәара ихалоз, уажәы иәамъко аз қуан-
да ихгыло!

Иабақаз! Иабаанагеи!

Ашәартә шықоу, акылъщәа шамоу адырхъазар
акухап, наргы уахъ ахы хоуп. Адасть ак агу итана-
кыр — наргы хиоуп ишнатцъара.

Аха набанза?

Стәоуп, сахуаپшүеит аңсыз хазына.

Аңсыз иаҳуаپшүеит адасть.

Ажәкуа хазы иғылоуп, рылацәакуа еикупъсаны
ижакхәо, ртыхуакуа ныршә-ааршәуа. Дырган-
тыхуакгы абыржә ақуара иаакутәеит, атыхуа ыр-
мақаруа. Гуамтрак адунеи әңи икоуп ҳә агу ишаа-
намго анықуашьалагы ифашибом...

Еиҳа-еиҳа ишуеит амра. Иаафуеит игурөыңызгоу
арашыгакуа рыбжы. Аҳауа еилакуазоит атәан
еиңш. Еиҳа-еиҳа иагхоит азы...

Амған сахыцоз слымҳа итафуан бжык:

— Сзужъазеи, азиас, сыгунаһа зукуутзазеи ухы
уанакумгуб'уз? Сзухъурғышзеи уаха нтыра ану-
мамыз? Җатцахус сзаутзазеи зегъ иреицәз?.. Еи, ан-
цәа, зақа ииашамкуан иушазеи алахынтиқуа.
Адасть — азсареи анықуареи аназуушоз, сара изсыку-
нагамхазеи ма абаскуа раан аңырра?..

Амра шышыц ишуеит.

Азы иаҳа-иаҳа иагхоит...

Аха иқамлои иаалыркъан қуак аур?

Ааи, иқалоит наургы, ас ашоура анкатәо, ами
аалиахуаны уахатцәкъя наургы алшоит. ӘМБІЗБЕҢІ
ӘЛДІППОЛОҚ
Иаундаз нахауен қуак!..

* * *

АШЬОУРА

Сашья дышшәарыцоз, ила итңарпрааит абна-
куты. Деихсны ишьит. Иштьых'еует хәа даннеи,
иааицәымбхеит: иахъкаҳаз авараेытцәкъя ихын аку-
тағыкуа. Ихтәалазаарын насыпъда.

Ишьит, шытә игу иалсзаргы, арсы изтәтомызт.
Акутағыуагы иаргы иманы афны дааит.

Сан акуты лзыхтәалан. Абнакуты иатаз ах-
кутағыгы наган ақуарт иатталцеит.

Ағнатә кучарақуа архъя ихытит.

Дук мыртыкуан ихытит абнакуцаракуагы. Хѣа
рахътә өба.

Сан зегъ аалган аматтуртағы илұртәеит. Ран
акалат итқакын. Ағнатә кучарақуа кули-члихәа аиғ
фон, акалат итибаҳәа иғуа афны иғнан. Ус акухап
акуцаракуа хумаршъас, гурьашъас ирымоу.

Ахымта иагаз абнакуты акутағыуа иргултыз-
акуцаракуа, ианлыртәа аенды инаркны ағнатә куча-
ракуа ирүлтңы хазы иаагылт. Рых хүчкуа раҳаны,
ршъап хүчкуа инрықугыла-аарықугыло, инапш-
аапшыуа, ргу реанны ағәйфра инығәагылт. Урт тәым-
муан, рыпсы штаз ұварантә иаагазшәа. Сан аиғ ан-
калпъоз, егырт акуцаракуа зегъ еилағы лапхъя
кранырфоз, абнакуцаракуа ргу зызо нахъхыи иғыла-
ны иаапшыуан.

Цгук рбаны ирмұзейт.

Ала фналар — ран ытцырпрааз ала — еихым-
за-еиңымза икуркуруа аңәртабу инытталон, иңелүүлөө
итагылан хара иаатцаанза.

Ақуарт абжы гон:

— Курт, қурт, қурт!

Аха уи абжы ихъанарпашамызт, губылра рза-
тамызт абнакуцаракуа. Ағнатә кучаракуа рху рфо-
мызт. Икаңдәоз азы ржәуамызт. Уахынла ақуарт иа-
ттатәомызт. Рыфбагы рых хүчкүа аайдыланы уағы
иахыпышхагамыз, уағы иахыибартамыз үзара ич-
хутатәөн. Ифуамызт егырт акучаракуа реиңш.
Ичиуамызт егырт акучаракуа реиңш, икан ус.

Сара смацын, аха абас егъараан сдырхуцхъан:

— Ран рұзабоит. Уи аупрылахъ зеңкуу, уи ауп
хзырцәымбыу... Ран ықазар, дарғы ағнатә куцар
реиңш игурбъозаарын уажәй...

Амла иаганы иаапъсаанза ак хзырәамтент урт
абнатә ңсаатә хүчкүа. Шыжык ҳанаағнала, рыф-
багы ңсы-ңсны, ихъшәашәа-хъшәашәаза ендтәалан.

Рымгуа иазхымхит урт асабицәа.

Рұша рузшәа збоит иахъагы, ҳарт хмыргурбъа-
куан ран аштыра иахыкулаз дарғы.

* * *

ИШӘМЫРШӘАЛАН, СШӘҮХӘОИТ...

Ипъируеит, ипъируеит тәамқаху қамтакуа.

Инарыкүтәоит еиха ицқью, еиха ипъшзоу, еиха
зыфғы хаау ашәткүа.

— Ари сара сышәт ауп! — ҳәа уағ дазытқыом
уи.

Агу итоу, хыкукыс иамоу, анапы злакы зегъы
ирдыруеит.

Уи ёхуом:

— Сара скымта аткыс ихаау адунеи **АДЫГАКЫ**
убашам! — хәа. Уимоу цьара иубаргы ахытәкъя
унардыруам уара нутәү, угула итәү!

Икоуп, инхойт, анхарә ауаа иртәуп, иара өнат-
зом, ипъируеит, ипъируеит, иханденеит.

— Сара ауаа рзоуп сзыхандеиуа! — ахәашан уи
зцәажәозар. Аха өнатзом. Иара зызшоу иаेуп.

Изакузен иара?

Хәара атакыума, апъсуа шыха! Ашьхыц!

Апъсуа ишиаааз мәашьо апъсуа иқазшыя алоун
уи: иалшо инареибъу ауаа ирызкыуп.

Аха уи ззенілымкаауа азә дәкалар, уи ишакуна-
гам инықуо азә дәкалар — акышә хұчы, уажәраан-
за ацха қазтә, наиланаарқаңтоит. Ашьа анауша иара
ахгы накунаттоит.

Ишәмйршәан, сшәыхәоит, апъсуа шыхыц. Аеаш-
мыршын уи. Ауаа шәэзы иқанаталаант фатәыс икоу
зегъ ренткыс ихаау афатә — апъсуа цха!

* * *

АХЫСБЖЫ...

Аръараңәа сасра иқан.

Ағы ржәйт.

Ишәахәеит, иеырбент. Нас ацәкъара еихсуан. Уи
ашьтахъ атсаракуа цәкъарас иқартцеит.

— Ани шәахуаңшла! — ихәан руазәк ишәакъ
кны атла днатцагылт. Атла амахукуа ачырчыр рыл-
гон, уағ ицәымшәо, ауағ ишыцилахъоу атара хүт-
куа алатәан, дара ртәала игурбъон, икуку-цыкууа
рыфатә рыпъшаауан. Инарылкшәа икутәан ибраза,
ипъшзаза тыйс хұчык. Инаңш-аапъшуан, апъсабара
иалапъшуан, амра кажжы ибъхон. Иқалап, акрыфара

аңкыс, аңшзара еиъанашъозтгы уи. Лассы иашиит
аапъынра, ашэткуа ургулатәашт, атыс хучы ^{жарысын} ^{олыншынын}
еихагы угурбъашт, аңсабара уара уарпъшзалап.
Уажә икүтәоуп ишныкупъраара, иамоуп агухутәи
иахызыгзаша амтәыжәфакуа, иатахызар ари атла
икүтәоит, иатахызар ани азиас иахыпърааует, иа-
тахызар тақа итәоит!..

— Чырт, чырт, чырт!.. — өнатуеит уи. Икалан
ахшара хүчкүа, сынтәа ихнахыз раҳъ өнатуазар.
Икалан иара сынтәа ихырхзар, анаңәа раҳъ өнатуа-
зар. Излатәоу атла амахуи, иарен, амырхуаген
еинаалоит омашәа. Аха иабадыруеи уажә иара
зшыша шакукуы? Амшгараз аңсы штырхша?

Икупъраарц егъшагмыз — игеит ашәақь абжы.

Атыс хуч акуапаҳәа инкашәеит, сара сзып
ашәақь абасқак абжъ дузза анахылт, сара скамшәа-
куан ахәазшәа.

— Ишпъажәбо! — ихәеит уи зшызыз аръыс, ихыс-
шыя дазгудууа.

Нап зкымсцыз атыс хуч аху еилажәжәа,
акышэ пъшза ашы аңыжжы иааштихит. Ашьал-
хыц хүчкүа аҳаса рыхтата, сымпъсындаз хәа икуку-
цыкууа зхы ныкүзгоз атыс аңсы шаахытцыз, ихьшәа-
шәеит ацәенижь хучы. Аху пъшқарахкуа ббаза аңша
шәышәи иаман ион.

— Абар уст, хаттарпъыс! — ихәан зхы раҳан им-
тагылаз ахуучы иахъ инаирххеит. Аха ахуучы имгеит
атыс. Ашыя шахьшызыз аниба, дхәапъ-хәапъуа иан
лахъ днеит, лкалт кны устәи дааңшуван. Изымцәа-
жәоз аңшқатәекъя иидырт ашыя абзиара ишазхәа-
мыз!

Ус ачча ааихсыбът. Асасцәа цеит. Атыс хучы
ыршәны нақ инкадыршәт. Ахысбжы заҳаз егъырт
атарақуагы уажә рыбжы гомызт. Иууаза иғылан

уаанза урт златәаз атлагы. Уажә уи ғышамызт,
амреи нареи ғасеңпүш еинааломызт.

Зегъ шықаз наанхеит ари атаацәараөү. Аха раشتаөү аңсытбара ғамлеи уеизгы?! Игурбъоз, ипшікәз, амра бзия избоз, ипшіруаз мپси усты?!.

* * *

АХА ҚЫЛТЗОМ ИАН...

Ишьапы хтны азаза дылоуп.

— Нан, ак ушьатча, ахъта улалап мамзар! — лхәон сан уажәы, сара сакузар азаза илоу.

Атла ахыкуцә дыкууп, ажъ итааует, атла акыатраңа нхытр-аахытруеит.

— Нан, нан, срыщхауп, улбаа, иөахаз өахаззаит!.. — лхәон сан уажәы, уи сара сакузар.

Шаанза дгыланы усурға дцеит, дцеит какал мкзакуан, наха дышныштылаз.

— Нан, угу кыдшәап, акы унацхә, сүхәоит уғъежыны акы унацхә! — лхәон сан лакузар уажәы, сырғъежыны акы насәалк'уан.

Ағы ыжәны дааит. Ақуагы ихъзазаап, деила бааза дыкоуп. Даҳъаағналаз акаруат иөньялаижьит. Үс дыңдәйт.

— Сара изымжәыша, асқак узыржәда, схучы, гуатәкырак ахыукааргы саламзи, уматәа баазакуа нақ иушәаҳхып! — ҳәа илулакъ сейлыхны аиарта бымбыл ағысы шыншылтсон сан лакузар уажәы.

Иғыззәа бзиакуа иңи ағны дааит, хышәашәек инацханы иңеит.

— Схучгы шәаргы азә шәоуп, нан, шәыпхамшыакуан крышәфа, шәйгешәирпәх, абас шәеиңи шәаала! — лхәон сан лакузар уажәы, рұыбыакуа па-

тырқаллеи расалеи илыштәуан ианцоз. Аха иан өым-
тзом.

Итара далганы данаа ауха — ифны гурбъабжы
мгазеит. Алампа ыңғайт игулацәа рлампакуа аны-
цэоз.

Сан лакузар агулацәа еизылгон, аченцыка лыр-
хион, хағната шаанза агурбъара алтон!

— Схучы аттара ду таны дысзаат! Схучы —
зегь шэзыхәан дтцеиханы дысзаат! — лхәон.

Аха иара иан өылтзом.

Дычмазафны дыштоуп аяа.

— Нан, нан, сара мыжда иухъзеи, уара иухъша
сара изысмыхъзеи, иабаухъуеи?! — лхәон, дгуақ'ун
сан лакузар уажэы. Уаха дгыланы ахыза сывав-
лыцьгүон. Сыбзиаханы сөагылаанза егъырт рым-
каа сыйрат-сыйжэтэ еилылх'ун, сбара азэ дааир са-
ра исхәашаз инацтаны ашэ аёы иалхәон.

Аха өылтзом иан.

Өылтзом, избан акузар... избан акузар димазам,
дипхахьеит Ан.

* * *

ДЫШӘКҮФФУП АНЫРХӘАЛАКЬ...

Хқыттан дынхон Гуцьгына ҳәа быргк. Уи дахы-
халалыз анағсангы аёыфкуа разықатцара бзия
ибон.

Исгуалашәоит, шыжык ҳафны днеит, өыхуак
аёы ианкны. Афны сара сыда уаф дықамызт.

— Баба, абри аёы сзыкуурфыроуп иахъа. Сөығ
чкун үзара дцан дмааит, — ихәеит Гуцьгыя. Сара
исцәымбхеит исеихәаз. Сашыцәа ракун аёырфракуа
бзия избоз. Сара митәык саманшәаламызт. Хазы

амшгыы пъсатон. Аха еиҳабык дансыхәа, мап өзым-
кит, сканажырыгы сканажъаит схәан сиццент

Хфадахытцәкъа акун енагь аекуа ахыкуудыро
уаз. Усқан адэ ду ыкан. Хнейт адәацы. Аеы сшаку-
иртәоз гуфарас ианакы икуаркуашеиуан, игъежы-
гъежьюан, ақырә-ақырәхәа амалыга иацхауан.
Шарпъазы аахыс азыхъ иаларгылан имамыз, аныт-
къара, ашъапеитцыхра иаргуақ'уан.

Ус сыштыхны акъахъ снакуиртәеит. Абұра
ркъаене, еиқараны иаасиркит. Нәк адәеиужъ ахъ
ахгыы насырхеит, апқафәа, атапанча тәкъареиңш, са-
ман ифатқъеит. Ифатқъеит, аха тәкъашала итым-
къеит, адалақь еиңш сыбла ихыслоз апъша-быы сы-
лабжыш тыхәхәы иаанагон. Сара аеы ааныскыларц-
гы салагеит апъхъа, аха иагъсхымхүцит. Ахра абу-
ра ағатданы уахар ианыпъшуама... Сыштахъқагы
өйстып хәа инақускит, аха уахъгы исзеиңшымтәит.
Ахы ахынахаз саман ищент хәа сыпъсы цаны
аپъирцәкуа сығерыларпъсны сакутәан. Тілак санна-
қыар хәагыы сцәытцыпъшуюан. Иаргы ана-ара ат-
шәарракуа инарбжъкъа-аарбжъкъо, зны иагырхо,
зных еиҳа-еиҳа иацто ицион. Ус бжык слымха иа-
тасит:

— Убас, баба дукухшоуп, убас! Даара ирман-
шәаланы нааугон!

Сгу аарбубуаны абжы ахъсақаз ахъ санынаңш,
Гуцъгына дғылан. Уи дғылан дтынчза, итатынжәга
хухуаза иеытқакны. Убасқан ауп иқалаз аныздыр.
Ииашан ицион аеы! Гуцъгына сара изгоз үшишон.
Арахъ ае сара сагон. Уажәадагы амға адмырба-
хъаз. Уи амға ианыршәланы, атшәарракуа инар-
бжъкъа-аарбжъкъо, иахъыхтәрыраз аеаанқыло, сар-
гыы сгу сеантю ицион. Иsgуалашәоит, иалашаңаз ака-
ра ианакуша, иара ахала саман италт.

— Аңгу апъа ахәынаң амк'уен, дад. Уңсынтырылдухаант! — иңеит Гүцъгъиа. Саргы сгу ҭамғылло афныңсаант.

Ахулъаз Гүцъгъиа саб иңи сирөхуент — уңкун аитцбгы дыгеказазаап ҳәа.

Ари иңәарц иңахызуен? — шәхәашт шәара.

Иңәарц иңахыу:

— Ари дышәкүофуп! — ҳәа азә данаасдырдырлакъ, атыкхәа иаасгуалашәоит Гүцъгъиа рыха иены!

* * *

ДЫКОУП УС АЗӘЫ...

Шәаргы дыжәдьруеит уи.

— Уш҆ақоу? — анухәалакъ:

— Ҳађоу дышеказаша сыйками, дад, — иңәоит. Инықуашәа рыхаантәуеит. Ибжы еицеик'уеит. Ибҗа ирцыкүуеит.

— Уабақаз? — ухәар:

— Адахутыр бааңсшәа иңамоу икынза сгуагуо снабжысын, хүшәи гмыгкуак сиңан иаазгоит. Манак саңырырхып... — иңәоит.

Ауардын иңылар:

— Ажәйтәра ҳзалымтит уажәыгъ, — иңәоит.

Амашына иңылар:

— Асаба харчыла абартгы нак ибжыңаант! — дыкым-өримуеит.

Шоурак аақалар:

— Адунен мбылуен, анцәагы ҳаицәымбхеит! — дналагоит.

Азын сык аур, хүчгы-дугы уи ианеигурбъо:

— Амкүл камхай. Ари шыттыңи аамтак аабараны ҳақоума сыйтәа! — иңәоит.

Ахуң ашкол ахъ дцозар:

— Абнигы акы тданы ҳара ҳнықуиго ДЖАЛО-
ма! — наиштейхәоит.

Аәафра қамлар:

— Аамтагы ҳацәымбхеит, ҳөатцаху ызит иаба-
қахыу! — дыгурымуеит.

Аәафра қаҳар:

— Ари рыңдарак иазхәоуп, аибашьра қалашоу
акы иамааноуп! — ихәоит.

Абас имоуп уи қазшыас. Данубо — дықкуеит.
Данумбо — дхаха-чахо ихазы акы даेуп. Үсхурак-
чарак ахықоу дагхазом.

— Сгу иамузт, ари ағн икоугы — уца уанаңыл-
бейт, агулаңа хрылцуама, ყытрак уаатәаны уаа! —
лхәан сөаасхан, ергүхәа саит! — ҳәа ихы дахаш-
шаая акуац ахыржәуа дныңхәатәоит, хтарпъала
ихы еихаңахәаны, икуң лаба уажәы-уажәы ахуштаа-
ра иныңхәакшо, иблырхәагы дшәо.

Сара даазбазар дықкуеит, аңақымциә дрышь-
тоуп, зеңпъш уск ихы алаирхууам.

Арахъ упъышыр:

— Аат абааңс умшәан, егъухыуам! — ҳәа игу
зырбүбүуз ҳцеңциә бзиахукуа, аўлам иағызаз за-
କаф иағиҳхъада!

Макъана иагъағгы ҳиағиҳып дабақоу!

* * *

АНЦӘА ИЦЫШЬОУП САХЪТААЦӘАРАМЫЗ...

Ачара ҳахатәан.

— Иахъа ажәра иаамтоуп. Иагудаҳтароуп! —
ихәеит сарбъарахъ итәаз.

— Азамана, иаажәып!

— Ура, ура, ура! — игон, игон. Шьюукгы ббајо
ашъаңа иңыттыны ицион.

— Җаанбзиала унеңаант, ағыза! — иңән нахъхын ахан итәз чкуна шатлақъак атәцакуа **ЫЖЭНДІ** рөаархеит.

— Уху-үөы иагымхаант! — схәан сыйхырхеит,, сенгурбъазшәа җатданы.

Ақуқаҳәа саңхъа иақулыргылт анапыштың иагахъаз тәэйца гуартак. Ағеаҳәа зегъ аалыртәйт. Хаттарак апъхъа иғылуу иениш, зегъы сара исыхуалъшуван. Змахъәи еибаркны ашыапъа ашә илагылаз ахәсахучкуагы — изыжәуу-изымжәуу? — ҳәа сара исыхуапъшуазшәа сгу иснатеит.

— Арт зегъ зныңдәағақуу сара исгуалашәом.. Зегъ хата-хатала иныңдәазаант!..

— Ҳалалс иуааант, баба! — иңәйт дыңдәашәадаапъшуашәа итәз биргк.

Атәца сқышә ахъ иғазгон аамтаз, снапы ааникылт сармарахъ итәз ацкун таңа:

— Иүмжәын, ағыза. Ари ғықатдоуп, иуғырхага-хап. Үмағарам, умахъөзызам, усасны уааштым, ба-ша уезауршъузей. Уи аткыс ҳфагылап. Абар лас-сы амра гылоит. Акуа хкуеит. Аңсаа ашәа рхәоит. Ахауда цъяхъ ҳдәылтцып. Ҳнаңшы-аапъшып! — өааит.

Инжәаз аасгуампъхәзейт. Аха иңәатәы җатданы сәагылт.

— Уғылар ҝалом! — ҳәагы уағ дсыхьнымхала-зеит.

...Ағны саант сгу өыңза, сшъамхы тарза, схыстәни, мөеидарақгы сыманы.

— Мшәан, ачараҳъ уқазамыз?! — лхәеит сан.

— Сығамыз, сан! — схәеит сара. Аха илызхам-теит.

Анцәа иңшыоуп сахътаацәарамыз, мамзар атыз-шәа ҳалтуан!..

Шәеибадыр—шәдүри
шәарен!

*

ИМЫЗЫЗ АСАЛАМ ШӘКУ...

Егъараан акаршә жәбахъеит!

Саргы убас конверт қуазк шкаршәзы снахалыт Aқуа аулицақуа руак ағы. Машкыны икъашын. Ағнұцқа ак шағраз мөфашьо итқәааза иштән. Апъша-шәышәзы нахатғыломызт.

Иааштысхот.

Изғызы, ак ахәар ҳәа дшәаны, апъышәқуа еихар-буба еихакны ичабит.

Амарка ақумызт. Адресгы ақүғымызт. Иқалап, изтәйз апъоштых амға дшықуз ицәкашәазар.

Атәым шәқу ахырллара намысым, ижәдүруа ауп, аха сшакушәаз ала уаха пъсыхуа ықамызт.

Издыруада ма ағнұцқа ғыара адрес арбазар сгуахун, снахан наахсыртлент.

Сгу самжьеит убама: пъхәзызбоуп изығуа! Амала, абрақагы ианым уи ззылығуа иадрес. Ианым ладресгы.

Асалам шәқу, усгы шыта иабазгоз, сналаган сағъхъеит.

Истахыуп шәаргы шәапъхъарц. Ас икоу асалам шәқу, адрес акумзаргы, ирзтәым салам шәқуп ҳәа сгу наанагоит.

Апъстазараң иара адрес иара иазыпъшаар — ашәқу мызит ҳәа исыпъхъазонт.

Абар уи. Хаицаңхъап.

«Вали Ве! Вали Ве!.. Иахъа ашыжь (сұйдаанылғанда да жаңылғанда) исоуит усалам шәкү. Сан ианслырк'уз даттаа» пъышэырччеит. Уара ушәкүкуа ансзаауа ауп «бурок-куа бтажъоума?» ҳәа саныхталк'уа... Уи лаेңыс-хәалоит...

Ушәкү саңхъаанза, Вали Ве, зақа бұбынц уғыз гуастеит. 15 бұбынц затәык шракуз анызба, пъшазла апъхъара салагеит.

Вали Ве! (сыпъхашьоит акумзар сыхаара Вали Ве ҳәа уасхәон абыржәы, избанзар сгу ус атахууп, аха сыпъхашьоит. Насгы, мшәан, сара макъана стафуп. 9 класск рөы сыштәо ас ажәа хаакуа уа-хәара салагар, нас сызхар ишъяуасхәои?) Вали Ве! Уара иуғуеит: атара шыбтқо, бан аус шылуа, шәгулацәа шыкту... зегъы-зегъы рызбаху антала ашәкү аныбфуа. Илаз, ицгүз, иңдармыкъаз... иаабтахуу балацәажәа, амала ирацәаны ифла, бнап ғымта саңхъаларц стахыуп... ҳәа.

Ибзиоуп, Вали Ве. Абри амчыбжык избаз-иса-хаз, уи адагы еиха исгуалашәо зегъ аныстсоит.

Алгебразы иацы хъя соуит. Аха сара хуба соуит ҳәа исыпъхъазоит.

Сан аус луеит иахъылуц, абар 18 шықуса түеит. (Зақаф еихабацәа лыпъсаххъада!)

Хгула таҳмада, ани зхатә баҳча змоу, ила пъсит. Иарбан лоу удыруоу? Ани зегъ ирыштәйтоз, злым-хақуа хтәаз алаңшь. Зегъ иреишуаз — кыргыз инәтти! Иара ипъсы тоуп макъана.

Жәацы ҳакласс зегъы ҳаицны аекскурсиахъ ҳа-кан. Ритца аабеит. Апъсны сынхоит — Апъсны сый-дирзомзаап! Ашъхақуа зақа иҳаракызузеи! Аҳая блала иубарц утаххоит. Азия шыкту удыруоу? Жәфан қуамъяк аархәны иштартозшәа ауп ишы-

коу. Уахъ амфа ғадаразоуп. Хыхъза ухалароуп.
Агуаъра злоу рыда уаф дызхалацом, настырь згу
уашэшэыроу ирзычхазом. Шыри, згу хараму зегъ
убас ацъя ахыкоу анеира рымшондаз!

Вали Ве, иаасгуалашәазе! Уажәы узырчаша
жәабжъ хучык уасхәоит. Аекскурсиахъ ҳанцоз аены,
шаанза сгылент. Сан сху қатданы, схаңы икүргы-
ланы, сымфаныфагы рхианы, усурा дцахъан. Сы-
порт маңәакуа сшәистеент (ани уара бзия иубоз, сан
илцәымбыйз аикуеи хыхътәи аръхагеи.) Урт аншәү
еиха сласушәа збоит. Ацәа ртәаны исықуртәоушәа
сцәа иадшәаланы ауп ишысшәыло.

Акоридор ахъ сахындәйлтцыз, Манда даасәа-
хант. (Ани ахатыхыпъа, ихы зыхиркъозеи ҳәа узәыз.)

— Мшыбзия, диадиа Манда! — схәеит сара,
енагъ еипъш.

— Зиточка, шытә бызҳант, диадиа ҳәа сабымхәа-
лан! — ихәеит иара дыччо. Нас инациттеент. — Зита,
абыржә бзеипъшу дыбыруоу?

— Ы-ы?

— Апарк ағы икүгылоу аспортсменка лстатуна!

Уи омашәакуа дсыхуапъшуюн. Иблакуа рыпъштәи
рыпъсахызшәагы збеит. Иаразнак хуадахъ сыйналт.

Сан данааи иласхәеит.

— Есымша бхучу үыбышьома. Азбаб лызхара
егъатахзам, — ләенг сан. Еикүрцак-еикүрцакны
фынтәкагы днасәаельши төңбараах сылбазшәа.

— Ибхәо закузеи, сан, ани диадиа Манда иа-
ми?! — схәеит сара. Егъараан ихуда сыйкуртәаны
сирофхъан.

— Диадиа Манда иоуп, аха... дхатоуп. Атаацәа-
ра имазам.

Зны, ускан смацын, Манда иуадаे снеит. Иара

адиуан дыкуианы, шәкүк даңхөн. Адиуан ақуршә
цәашьны иқан.

— О, Зита, спәр҆жалыкъ хұчы, сбара баама? —
ихәан дәғалыт. Адиуан ағға аахгейт. Абра таҳаны
иқан. Ақуршә еибган, аха ағнұтқа шеңбрамыз фаша
шазомызт. Цъара-цъарагы адачкуа өхаләлеит,
аҳә атыхуа еиңш итән-тәиза.

— Ҳай сышпәилажку, асас сышпәлбе! — ихәан,
ишъаппәйнцакуа дрықугыланы, дыччо днеин ағым-
саг патагуа ааиган, абырп-быйрпхәа ахыбұра ику-
шыуа, асаба харчыла ауада аңссара далагеит.

— Диадиа Манда, ус асаба гылоит. Ағымсаг ыр-
баазатәуп! — сәан снеин лагъанла азы аазгейт.
Ағымсаг ааимсхын, алагъан ағы ирбаазо, ауада
сыпссеит.

— Анцәа имағоуп сара абас ишысзымбссоз!
Схыбұра ёыңзаап, сара исыздыруамызт акумзар! —
хәа дыччон, дсасамырқулуан. Нас днеин ашъқапъ-
лақу шоколад պәдәхак ҭаны иситет. Исымгарц
салагеит, аха имуит.

Убри инаркны аитанаиаира ҳалагеит диадиа
Мандеи сарен. Амала, сара исзеілымкаауз,
хгулацәа ахәсакуа диадиа Манда избаху анырхәоз
шыңжылеи хулпәззылеи акун. Нас, иңоушаша,
ихъз анырхәоз — иччен! Иара шыбыжъонла ағны
дубазомызт. Иуада еснагъ сағат дук аған. Зны-
зынла хаңәакуакгы изаалон, аха ани асағат ду
ианнахуаңшлакъ ма иччо, ма иқундқундуа ион.

Хулпәззыла ҳағны аара далагеит. Зны аконфет
сзааигон, зны — ашәт. Иsgуалашәоит, зынгы ашәкү
аахуаны исзааигеит, асахъакуа раңданы изныз
ашәкү. Данааилакгы, шамахада, иихәоз акакун.

— Сысас хұчы ағны дықоума! — Нас иааигаз
ааңәыригон. Сан анахъ-арахъ акака дрылагон, иаха

лымамызшәа, даара деилахазшәа қалтсон, ашә аар-
тын икыдыштсон. Ииасуаз хуада ифнапъшуа идиң са-
ра истахзамызд, аха лара ус лتاҳын.

— Апъша еиғасуеит, ахучы ахъта лыламлааит, —
ихәон иара, аха сан ашә алырк'умызд.

— Дацэйнхап. Гүшак аағнасып, — лхәон.

Изхисхәаая, абас ҳышқаз диадиа Манда дыч-
мазағны дыштыхеит. Дызбоз ҳәа уағ димазамызд.
Зқышә шәны хулдазыла изаалозгы, аара дақутит.
Сан афатәкуа қатданы изылгон. Есымша саргы
сүлгон. Өңциә-хөфы агулацәа иара иөы ианеңкүшәа-
лозгы ықан.

— Зыбзиара узымдыруа — ицәгъара уалахауеит
хәа, аңыа шәсүрбеит! — ихәон иара.

— Абыржә ушығагылаз үзара азәы уаалыха-
роуп! — рхәон ахәсакуа. Аха уи иаанагоз сара исыз-
дыруамызд.

— Ҳаалиаурпъшыроуп!

— Шыңа иугуаңыроуп!

— Ухала угугы мәйбизои?

— Хтылт дызмам итәы башоуп.

— Ауағы данычкуноу — ауаа дырбоит. Даң-
быргхалакь — иғны дабароуп...

Арт ажәакуа ҳара хзеңпъш фнаңы есшар исаха-
уан, аха Манда ишизкыз сыйздыруамызд. Ихала ды-
қазар иауазеи, ашшыхәа дыштылан дыңәйт,
иакумк қантаргы азәгъы дипқазом ҳәа сгу иаана-
гон.

Гүйтк санығендинес, суроккуа шаастдалакь, сан
сүгелүңәзданы диадиа Манда иуадаҳы сцен, иуада
спессон, истол затә ықусыршәшәон, ииарға еилсүр-
гон. Идиуан устгы амгуа штаңаң итаңан.

— Диадиа Манда, ари адидуан иахы? — ёнак
сизтцааит.

— Амла иак'уеит, Зита, азхара аәтататеүп! —
иҳәйт иара дыччо.

Сара абык иеиңш бзия дызбон диадиа **Мәнда**.

Әнак иблуз шизәзәоз саннеи, исгуалашәоит, зақа
дрыщасшъазеи! Саниба дыңхашьеит. Нас иахигеит,
сирчарц далагеит:

— Ахәса баапъскуагы саргы хайғышны ҳазә-
зәоит! — ҳәа.

Иблуз аамисхын сара исызәзәеит.

— Амала, Зита, ахуда бмырқучцәан, аңсы ал-
шәшәоит... — иҳәйт. Аччара саналага, — ағстaa
хүч боуп бара! — ҳәа сеихәеит.

Зык санишьцыла, настыи иара ихала аңхәыс
ус дшағыз ангуаста, снеиуан иуадағы, ипссатәыз
спъссон, изәзәатәыз сыйзәзәон. Ӯйнтәқагы абыста
изызухъян. Аха иара иузомызд.

— Бнап хүчкуа бнархъеит амxaп, — иҳәон.

Ус өнек, диадиа Манда иуада апссара сшағыз,
иара дындәйлтцит. Даанаанза зегъ еилсыргар игу иа-
хуап схәан, сымсаг кны саағналан исъссент, аді-
уан икүжызы иматәакуа ашқаң итакнасҳаит. (Иш-
қаң ашә анаасыртуаз агуашә еиңш акун ишә-
жуаз!) Аихатә каруат ду, ани зымгуа таханы иқаз,
атқа шытысъссоз, ҳәинаң хүчкү куркуруа ифыт-
кьеит. Сымсаг агудыстает, аха иакумшәеит. Нас,
абыб зтағғы акаруат итагылаз, акуалаа еиңш
иғантхызыз, иаасъыхъашәаз еимаак ыршәны инаш-
тастает. Ахәинаң акылхара инцәтишәкүа ицент
(акылхараракуа Манда иуадағы усгы зақа уұхызы
ықан!) Исыршәыз аимаа шнеиуаз адіуан аханы
игылаз аграфинка илақушәан, иуадышхыраха
илықунатает! Дид, зақа исцәымбхазеи! Манда иха-
та дысшызыз ақара исцәымбхеит, еигаза иқаз аг-

рафинка ду ипъеыха мацараха ахыбираёы санин-
хуацш. Ажәжәахәа апъеыхакуа аасыкүшәан, БЫМБА
ДОЛГИЙ сарла итәны игылаз аведра хыжәжәара инахастеңт. Агазет ахаршәны, адәнықа иганы икастсоит ҳәә
сшаёыз, абыефхәа ҳашә абжы аафит (ҳашә абжы
харантәгты издыруеит). Адыгу-дыгухәа азәгты ишь-
тыбжъ аагеит. Манда шиакуз сәә иаалашәан, ашә
сеаварбұбуа саагылт. Иасхәозен уажә дааир, сграфинка абақоу ихәар?..

Ашырхәа ашә ааимпәааны даафналт. Сара сейр-
песны ағаңара ашә сывтқагылан. Даакүтәиааны
дмааңшыкуан сибартазамызт. Иаразнак, ишътахъка
дхъампәшзакуа, ашә кыдитеңт. Ибә сеиарханы
дцыңза даатғылент. Изамфа икын. Ихызы сара избо-
мызт. Ичабра тганы иөишьит. Нас днеин атзаёы
икыдыз, згу хуашызы асаркья-гъежъ днаныпъшылент.

— Дид! Ашъя!.. — ишыстахзамыз өаастит сара.
Манда ашырхәа даахъаҳәит.

— Уажәигъ ара бықоума, Зита! — дыччашәа
ааиуит, аха омашәа дәкәңшхеит, иччарагы уаан-
закуа реигъш инымаалазеит. Нас, уаха мәзакуа,
днеин ихы акран аартны инатеңкит.

— Иухьи, диадиа Манда? — схәеит сара. Иара
ашши ихга иәы азәзәара дағын. Далгаанза өимтит.
Иәы зәзәаны данаалга, мпахыш цәаак дук ашъқаң
иаатиган, пытрак иәарбүуғаны икын. Нас иблақуа
рымацара ампахышы иаахирхәәан, днасәаңшит.

— Бымбо, Зита, шәығнашә исызнауз... Атәымб
алхәхәозаарын, исызгуамтазакуан исөыхеит... —
өааит. Дыччозу игу акаланы дцәажәозу иблақуа
рыла исзымдырит. Иәы збомызт. Нас, сара ак
схәаанза инацитейт: — Итабуп, Зита, сыйны еил-
быргеит. Шыта ағнықа бца, бурокқуа бейрзықатца...

Ағны санааи, сан избахью лакузамкуан дықан.

Омашәа дцэышын. Акъағ ахәйнің ағатцара да-
ғын, аха инапы түс-түсүан.

— Ибыхъи, сан? — схәеит сара.

— Исыхъуааз, — дысөампүшзо даацәажәт сан. —
Бнейни криф. Агулаңаагы шың баарылт. Бгу өы-
бьюазар — бөйзәа рахь былбаа.

Сара снеин ашә ахуаңшра салагент.

— Ибыңшаауен уа? — өаалтит сан.

— Диадиа Манда изамға цэызъыз атәымб ып-
шаауеит.

Сан илзымчәакуан аччара далагент. Үскан дыз-
хыччоз сара исыздыруамызт, аха сан лгу нахуап ҳәа
саргы слызычон.

Уи аштыхъ хгула пәхәыск ағны дааир, еихарак
ани ҳхыхъ иғназ архәыс арьшь данааилакь, — Зита,
хумарра бца, бан дбыкухшоуп, нахъантәарак ағны
бығнатәоуп! — лхәон сан. Цъара сындәылтыр зму-
зоз, — абри ағны иғнаббазеи, хучы қадың! — ҳәа
енагъ исаңуаз сан, ас салхәо даналага иңасшьеиг.
Зәка иңасшъаз аткысгы сейгурбъон.

Ари зегъ зхысхәаауа удыруоу, Вали Ве? Ҳәара
атахыума, еилукаауеит. Уара устудентуп. Уара мояу
саргы еилыскаауеит шың...

Диадиа Манда (!) нахъагы ус дыкоуп. Иахъа-
гы инапала изәзәоит иматәакуа. Иахъагы дың-
қыаны иеенилеиҳәоит. Ишлиапа шөңициң иңиуп.
Амала, анкъатәи инықуашәа ласы аеаңсахит. Дааз-
кулаз драгу-еагууа ауп дышнықуо. Зқышә шәны
наауаз, ани зхата даабаанза зшытатәкуа рыбжы
ҳаңауаз архәысгы уажә пәххьеңпүш лассы-лассы
даабазом.

Манда дышцаң ашыжъ дцоит иусурахъ, даауеит
ианылашьцалакь.

Әнак ипатрет агазет ианны агулацәа ирбәи,
иңдаршьеит.

— Мандагы даныртцеит, шәанаңылбейт, ага-
зет! — ҳәа.

— Ы, дтаацәарам ҳәа иус бзианы идыруазар
қамлои, изңашьатәузеи! — лхәеит сан. Сгу акы
аанагазар ҳәа дшәан, дагъаасәағышит.

— Еғыа занат ссир имазаргы, Манда — Манда
иоуп! — лхәеит ани апъхәыс қапъшыгы. (Уи дарбан
удыруоу? Смота хүчү икүишэ Манда дагузит ҳәа
игуааны амшын ахь өйкуабара имцоз лоуп.)

Әнак сара ишсаңауаз Манда иалхәаз удыруоу,
Вали Ве? Абартсағ ҳаштәаз, Манда даахалт. Ҳара
ҳаниба инықуашәагы итегь ирбзиеит. Дласза дны-
қуозшәа қайтцеит! Ихгы штыхны иkit (ус аны-
қайтдо ишлиапа еиха инаалоит.)

— Зиточка, бускуа шыңацой? Бсымбеижътеи
итцуазеи, зынза баңцәйззейт! — ихәеит данааҳавала.
Иблакытқауа цэышын, насты аңкыя иттәаан, уа-
жәы ус ихынхалома ухәартә избейт, даапъсамкуа
дықам.

— Зиточка уара дузырбозеи, уфны уахзамен.
Ахулаңыцыс еиңш ишылашыцуу укоит, ишылашыцуу
уаауеит! — лхәеит лара.

— Аус иаум, аус қадың! — ихәеит Манда, из-
зылхәаз шеиликаазгы. Дызхрыщасшыз сыйды-
руам, дагъаарыщасшьеит.

— Аус иаша алашыцара атахәз, алашара аз-
хоит! — өаалтит. Нас, акгы лымхәазацшәа, ина-
цилтцеит: — Зиточкираа уара иухуом, уи аткыс, ург
уаарқуатны, иухуша азәи уаалыхеи, уанааилакъ
ушә ағнүтқантә иаазыртыша!

Еилатәаз зегы ахуцаччара иалагеит. Иара уаха

мхәакуан, диасны иуадахъ дцент. Ыыхъакуа ракузар
дағадырхара иқан, аха!

ӘМБЕЛДІК
ӘЛДІППАЛДЫР

Ажәак ала, Вали Ве, диадиа Мандеи сареи, алас
ала, хаббышқуа ұңжәеит. Мап, ажәала акымзарак
еимаҳамкзент. Аха уахъ анеира шытә сгу иатахым.
Агу ами зегъ зматқ аауа...

— Апъырғалық хүчкуа! — ихәоит ашта дтысны
данцо, ахүчкуа данрывсуса. Иштыхны ихуда икуир-
тәоит. Аха уи иқаидо сара гүкцәа сзатца зам — сар-
гыы ус акумыз ишсейнхәоз! Иқалап урт ахүчкуагы
ихъзар, деиллыркаар, нас сара сеніш ргу ихшәар
анкъа абык иениш (исзымдыруа абык иениш) бзия
избоз Манда...

«ИАХА ҲАПЬСИТ...»

— Иаха дыпсызар — иахъа ари злеңғызы! —
үхәшт, аңхъаф.

Аха, ишубо, изғит...

Уск атыхуала азәи сареи қытак ахъ хақан. Ақыта — пұсыуа қытоуп, аламыси апатуи здыруа, асас дызбахью қытоуп. Хара арыщакуа хакум — хара ҳзыхшаз амилат зегбы атааргы аказы ипхашшо иқазам.

Ақыта ҳашналалаз илаңалаҳауа иаахқаһант өағратагалан ағғы хаа. Анахь-арахъ ахкаарақуа иртығуеит анхацәа рыбжъкуа. Шыуки аңхә дырх'үеит, шыуки иғархәонт, даға шыуқых ىҳаракны рбжы гоит — аңхә енқузтço ракухап. Аайлабыра иағу ахулъаз ипкыш-пкышза иалубаауеит аңхәақуақуа. Итырымгац амхы агутахъы игоит уардынк ағыжбжы. Уи иналқъа-аалқъо, итрыхутәаза ихаҳауеит арғыск ибжъгы. Алада азәи араху ижәлазаап; ипхәыс лакуу, ихуцы лакуу азәи длађуеит, арахугы дрытсаќьоит. Аха урт иара итәымкуа иқам, омакгы ишәнцәом.

— Нан, улбаа, сукухшоуп, иғахаз өахазааит!.. —
хәа, ани алға зтыббуа агуағахътә тақуажәыкгы
лбжы аағуеит.

Ажәакала, ҳара ақытан ҳнеит апъселиахамтазы, уаагы рахугы ажәкәаҳәа ианеилаз. Амғазадаюлданни дубомызт. (Цоуп, азәы дахпүлт, өйла, ижәынгы дықан, аха уи ма дчараҳәафын, ма дшәацъхәафын).

«Ааңын — ахшцәа зхыкукуа иғагылаз, насыпъс илоурызеишь ҳәа изхуапъшуа ңұхәызбак илеипъшзар, өафратагалара леипъшуп зхы-зыхшара еитцаффы, итәы-иңхана икоу апъхәыс!» — иаайдысхуцлелит сара.

— Абраауп апъстазаратцәкъя ахықоу! — ихәонит сөзыза уажәы-уажәы. — Акино тұхып!

Ааи, ибзиахууп ақыта өафратагалан. Ибеноуп ағнкуа, ибеноуп амхыртқауа, ибеоуп атлакуа, ауардынкуа, акалатқуа. Игурбъоит ауаа. Игуамтцеит ауаа. Ари аамтазы уа пату укузарц удахызар — аапъынгы «урбахъазароуп», мамзаргы усас дахъзароуп. Абаша уағы изы ари абаракъатра — тәымуп.

Ҳара «аапъына» ҳаехуаратәы ҳақам, ҳасасцәанғы ҳамғахымтзент ари ақытахъ. Зеипъш уск ҳнапы иануп, убри азы ҳаант. Ақытсовет ахантәафы пату ҳатыр ҳақутса, даххамшәало дұацуپ.

Аиашаз, еғья ус умазаргы, асха ақыта иалаланы анықуара уағы ипъхеишъап!

Ахулпъаз агуарабжъаракуа ҳахърыбжъисуа, ихәы-ича игуарлаз, иқаая агуашәқуа ирыдғылоу арахуи ҳареи ҳаивтцахойт. Ҳаштыбжъ заҳауа алақуа аақсаақхәа агуашәқуа иаарыдыххылоит. Ала бзинкуа этәу ргуашәқуагы бубуоуп, уи ҳанасыпъ иак'үеит...

— Цу аапкы! — иәацаза урт ибжы нарықуиргоит, дышрықуугуబ'уагы мғашьо, апъшәма. Ала

бзиакуа «ирхәаз» ѿхашьо, аҧшәма нахь рыбыла рыз-
цэрымго афныңка наахынхәеит.

— Бзиала шәаабеит, дад! — аԥхә бҢыны икутата
дааҳпүлоит анхафы, шықусыла икупъшым, иагъыр-
гым, хатала ауаа зегъгы ирзымыруа, аха знапкым-
та зегъы ирдыруа, зхатә ѿтазара цқаза, иҢхажа
измоу, уи иапъсахаз анхафы. Икамлои ауаа иҢья-
рымшо ацақъ-баху хүчкуа, убасенпъш ибүүуаза, аха
ифархъза икоу анхафы.

Итак ахәаха ҳамтакуан, агуашә ҆къақъаза иаарт-
ны инкыдитсоит.

— Шәтали, дад!.. Еи, бара, баадәылтишь, асас-
цәа ҳтоуп бымбои! —amatçurtaxh ibjyны naиргоit.
Аматçуртә ашә ааимкъоит. Ахуштаара өхәылашааны
ицоит. Зыбз ѿатпәтуа амцабз өжекъ игъежъза на-
лакнахау ачуан, ма қалмышхап, ма хурзхап уи
итоу... Али-пъси рыбжъара даадәылкъоит аҧшәма
пъхәыс, лыхтакыга рееиуа. Дыццакы-ццак'уа ҳара
ҳахъ ләаалхоит, агурбъареи аԥхашъареи ләыкүхәчэ.
Иахъакум иштәз амтәышә нақ аанды инахарпәаны,
«хуцы ҆кадыцъкуа» ирклакъ иахырбалакъ ишкары-
жыуагы наҳәаны, дааҳпүлоит.

— Бзиала шәаабеит! — лхәоит уи пъхәыс бжы-
ла, игукъза, ихааза. Нас лнапы ыргъежъны ҳаагу-
дымкылоит.

Аԥшәмацәа ҳамшәало акуасқаҳъ ҳаргалоит.
Аха ағнүтцәа ҳафналом. Акуасқа абарта иғәуп
ацәартабу. Ҳнатәоит. ҆ырғымтак ыкоуп ари абар-
та. Егъи аханы ақуд пәканы икужъуп. Макъана
ацәеи иареи цқыагы еилырымхыцт. Аказарма абар-
тағы икуашза итажъуп өыц иөырхыз ацықури. Уи
макъана иагъцәдмыйрхәыцт, рак-рак иназо алап-
къакуа рцәа итыпъхааны ицоит, аԥхәызба лхарпъ-
лцәа-лжъы шалпъхо еинпъш.

Апъшәма ахәысҭахы шьоуки ирызәитуеит. Ижызыңыцакны рблузкуа ршәшәо адрым-сырғашыл хәа ахтцыста иаахыпъоит өңдөр аръарацә — апъшәма ипъацәа ракухап.

Иҳадыргалоит агулацәа.

Астол гъежъ ҳаңхъя инаргыланы, араса, ауатка, аңынҹыхуа, аңыкүреи аза ухәа, дара рхәашь, апъха ҝалаанза хгу змырәыбыш «хырд-бырдк» ааҹамтартсоит. Ажәйтә фыр҃ыан жәпакуа акыусүхәа инеидыкшало ҳтәоуп абартца, ҳәәжәоит, иаажәеит, ҳаччоит. Қаб дукгъы нахъхы абоура ахы иќуазза икутәаны ҳара ҳахъ иаапъшует.

— Абраауп апъстазаратәкъа ахыроу! — ихәоит сөзыза. — Акино тұхып!

Ус, ипъхатәы-пъхатәуа иаахаргалоит абыста. Уи инаштыарххны, апъшәма ихата имабракуа тәркуакуаны, гуаблаак азна акуац алғатә ахылззы иманы даахалт.

— Шәыххъ згааит, сышпәашәыргурбъеи уаха! — ихәоит уи, ҳай абааңы аңыбаа шәышпәалахтцеи, иабатахыз анаңхәалакъ. Иқалап, иңыкүреи өыхны наложъзар, иқалап иаңхә рхны ихыжълазар, уаха акуа асыр... Иқалоит ақкунцәа апъхә еиқутцара иаңызтгы. Аха еилахарак рәыкуубааум урт, зегъ ханартәаит ҳара хнеира — асас инеира.

Саси пъшәымеи хаандтәалт. Ҳаңхъя икугылоуп наабац алампа, абз пъакъаза иаңытыххәо. Хыч-пәләүркуагы ааваңырпъирлоит.

— Афымцагы хамоуп, аха уаха ахабар ықазам, афаст! — уигы пъхенишъоит апъшәма.

Агуарбжъарала ауардынкуа өңжуа ииасны ица-лоит. Аха ҳара иҳаишүаз алакуа урт иреишзор. Абан даргъы збоит нахътәоу, ршъап қуазкуа рыбзоматцурта идәйлыччо алашара иагулатәоуп.

Азэы ашәа ҳәо диасны дцент ёыла. Ибжы шра-
хаз апъшәмацәа рқышә ачча аакүххит. Икалан^{СЛІДІРІЛІК},
ауағ ибжы ала иқыта уаа иху ршьо ақынза ихы
неигахъазар...

Хтәоуп апъсуа нхағ итаацәарағы. Инареибұу
ичеицьықа — ҳаңхъа иқууп. Инареибұу игулацәа
хара иҳадтәлоуп. Игу итоу, еиха пату зкуито, ба-
ша-машак иимхәаша иажәа қүшкуа хара иҳазкыуп.
Ипъхеипъхеиуа итартәоит иҳаракны иөало аҳардан
иалтцыз ағы. Дара ишырхәо ала, ари маңаруп, зы-
шхуак иағызоуп, ауағы акранифо ижәузар цәгъа-
зам, ишъагы иаңнатсоит, аха, сара стәала — итә-
хью, даарагы ицъбароу фуп. Атәца тоурцәаанза
убз абылуеит, иөацаза.

— Абраауп апъстазаратәкъа ахықоу! — иҳәсит
сөзыза. — Акино тұхып!

Аирыз таңәуеит. Ақкун еитбы, ани агуашы иад-
тылоу, рыччагак анырхәалак, игүкза иааччало, амар-
дуан дналбааңан ааттрахь днавалоит. Уахъ акухап
рығцара ахықоу. Али-пъси рыбжъара амардуан даа-
хапталоит деиғамсха, аирыз ақырқы қапъшъза,
ихъантаза икны. Азэы атәца аникиу, зегъ зырфуеит.
Ахычыпъыңыр амтәыйжәға аштыбыжытәкъа уаха-
уеит. Апъсуарағы ишапъу еипъш, ҳарныхәеит асассәа,
иаҳныхәеит апъшәмацәа, изхылтцыз, ҳазхылтцыз...
Ишыжәбаң, иишәаңаң.

Ханғыла, ииашаз, иапъшәымазгы исасызгы ҳа-
жәакуа уеизгы ирацәахаҳъан, ҳшьапкуагы дара
рқазшъа қыдақуа тыргахъан. Аха ҳарғы ҳаөхар-
бубуон, апъшәмацәа рәаңхъа — ҳасассәа ашызызаап
рымхәарц, дарғы рнықуашәа, рцәажәаша дыр-
пъшzon, — апъшәмацәа аҳаршызызаап ҳамхәарц.

Агулацәеи ҳареи ҳгудеибакыла-ҳхыдеибакыла,
Ақуа ианнен — ҳара ҳахъ имнейкуа ианаа — ак

шашеилам ҳәаны, ашта агутаны ҳаиъыртит. Еңә-
ұзаагы акыр иғеихъан, кыргы ръштәи рхахъан.
Ахауа өацаза, иаахътоума ухәартә икан.

Хара ҳашъартцеит еиҳа илашаз аудадаөы, еиҳа
итатаз ацәартқауа рөзы.

Апъшәмацәа — аби апъацәеи — шыталоны ҳәа
рыштыбыжь смаҳант.

Алакуагы уажәы аладантә рышыбжъкуа ааф-
уан, икалап, иштаацәаз уахъ иказар, изөыз рус на-
рыгзарц.

Сара сылаацәакуа анааихызыфа ауп даара скъаф
шықаз аныздыр. Сзыниалаз аихатәи каруат тата
ыкүшшы саман ауада «иаағналт», зны атзы «икыд-
леит», сыбла анаахыстлакь — иңиңза атып аөы
иаангылон. Сара схущуан: «анаңъалбент, ауаа зақа
хайъшымзе! Ағызмал затца акосмос ахъ схам-
лара!..»

Софыза ахчы ихы шнылеитказ акухеит — ахыр-
хырхәа ихуда абжы агара иналагеит. Зны-зынла
уи даақутны кырч-мырчхәа ажахәара далағон.

— Ари анасыпъда ипъхәыс амбатә дақушәаны ды-
қазаап, — ҳәагыы аасгуахут!

Ианша, апъшәмацәа митәык аңыа иаламтәакуан,
иаамутәкъакуан ҳцеит. Дара урыхуағъшуазар —
ахуа апъштәи акун ғыштәис ирымаз. Атцырмақъа
еипъш рыблакуа тиатәаан. Иржәйт, атх ғыреит,
аус руан!.. Аха, дырғегъых хрыштуамызт, ҳара
ҳаанғылар, дара къатарашәа иҳахуағъшуан. Ана-
ңъалбент заку гузен, заку ламысузеи апъсуа нхафы
имоу!

— Иҳагымхааит апъсуа ламыс! — схәеит сара,
ханеиғъыртцуаз. Икалап, азәы игу иаанагазаргы,
ари зажәа даду азә иоуп ҳәа...

Хускуа ртыпъ икутсаны, ақытсовет ахантәағғы

табуп ҳәа наиаңәаны (уи иштыхыгы зақа гуаша халагуаны зақа фи уаткеи ҳдыржәизе!) ағылшын Ақыла — ҳахымиз, аха нахъа ҳахынхо ахъ жаңайт.

Ҳахъааиз ҳфызцәа ҳұйылт, иҳаздаант аускуа зеипъшроузеи, шәышпәрәдыркылеи ҳәа. Урт зегы ақыта иалтцыз роуп, шамахамзар. Ақытахътә наауа нацәажәара бзия ирбонит.

— Пату шпәшәықуртцеи? — асгы азәы дымдаар қалозма.

— Исоумхәан! — иҳәеит сөзыза. — Исоумхәан! — иҳәеит еитах, ихы қьо. — Имиуа анцәа иуирбаант өғыы уаткагы! Уахънейлакь — азеппәш еикүртәоит, уқышы шәақурк'үеит. Иумжәыр қалом... Аәазны сушырып сцом ақытахъ. Ҳантәеит, уара, ҳантәеит! Иахак ҳаңсзейт!..

Сара сыбла ҭаа снеиөапъши.

— Уара уакумзи, уара, абраауп апъстазаратәкъя ахыкоу! Акино ҭухып! — ҳәа Москва нааазаз апрофессор иеиپш инаңшы-аапъшуаз! Уажәы ас зухәозеи? — өаастит.

— Ыы, нас ак умхәа зар қалома, аштәа ҳзыршыит, ихаигурбъан. Ргу нахуашагы ақы ухәароун...

Сара даара сархүцит уи ауағ ицәажәашья, ихуцшыа. Ҳара ҳазтаз анхағы наҳаз ақара сырхашьеит. Уи анхағы уажәы дыспъылар — издыруеит сқаңшыза сшеицрашәо, ус изызхәаз сара сакуушәа.

Ағыза, убрахъ исыңыз уоуп сызәү! Кыпъхъла иуасәоит сара сгуаанагара. Уи наҳаант ара зызбаху гуаңыны исзымхәаз апъсуа нхағ бзиагы. Идыруазаант уи ичеиңьыка баракъат иаңсам цюулы шыкоугы. Иара змат иуа апъсуа ламыс ззеилым-каая шитаалогы. Уи азын иара наҳатыркуттара дақутшам, ишә қъақъаза ишаартыц иаартызаашт, илакуа дышрыкутәкъяц дрыкуцәкъалашт — бзиала

шәаабент! — ажәа ссир иқышә иқубашам, уи ши-
ғыңтакыу идунеи ипъсаҳышт, аха, уеизгы, идымра-
заант урт рөзыцәа ауаа шыкоугы.

— Азеппш еикүртәоит! — хәа уара үзөү — уи
пъхзуп, иузгуамтәйт акумзар. Уи — уара тынч аиар-
та тата уанагулаиаз, етәацъаа рылашарала иөыр-
хыз аәафра иалтыз өоуп.

‘Саанбзиала иилаант аәа! Саанбзиала инеилаант
аәа апъылашьа здыруа, уи ҳатыр ақузздо ауаа. Ими-
ша, ағыза, — жәлар зөү, урт ргурбъара, рыпъхзаша
зымбо роуп.

ШӘЕИБАДЫР — ШӘДЫРИ ШӘАРЕИ!

Дук түзом ҳәлитературағы дцэыртижътеи нара.

Әымтак ахьеилдышын (еиҳарал уи дзызқазоу апиесакуа роуп!) атыхутәан дфагылоит, ицәажәахью ирхәаз зегъ хзыркыша ажәа қүш иҳәарц. Ихымдағышала иғашызом матцуралық дшалоу.

— Ихәарызенш! — ҳәа ипшүеит дыззымдыруа.

Нас, ҭынч-ҭынч, еиҳабтас ацәажәара дналагоит. А҆хъя ихәоит апиеса ағра шыңғыз. «Отелло» зөңз Шекспир Англия дышиз. Иаамтамкуан дшыпсыз. Иахъя деңбә-деңғыда джамазар, аибашыны Отелло дшынаивагылоз Отелло-аколнхағы.

Уи ашътахъ диасуеит атеатр иамоу атак ду реи-лыркаарахъ: атеатр зыкоу апиесазы шакуу, апиеса зыкоу атеатр азы шакуу, рыйбагы зыкоу арежиссиор изы шакуу, урт рыхпәгы зшоу актиор ихумарраз шакуу, урт рыпъшьбагы зыкоу ахуапъшы изы шакуу!

Абарт уағ имаһац ақазаратә зщаракуа зегъы нартбааны данрылацәажәалакъ ашътахъ, диасуеит апиеса ахата айлыргарахъ.

— Ағызцә! — ихәоит уи иқүшза, еилыкка, цыара гхак амтакуан, аңсышәа цыала. Нас, аз иаго иеиңш дналанагалоит апиеса аидеиа, абызшәа, асиужет, ахтыркы арымдағысшы... Ажәакала,

апиеса маха-маха еңेүршәшәнән — ибзианы көркем-
фо ахатца, азыс-бағқуа ахъхәңә аишә инйүсәнән
ны данғылә шәымбахъеи? Убас дәғалоит!

Уи иихәо, анализ шықайтко литературатә быйз-
шәала аиттаңәара уадағуп. Иуадағуп акум, Белински
пәсаңа бзия ихата дәғалылан дааргы изеңтаңәо иқа-
зам. Уи иихәо айлыргара нара ида аеаңәы дахуом.
Аха сара исызбейт уи икүгүләракуа акы иадамзар-
гы атоурых ағы инсыжъырц. Иамоузей, инхаант,
ҳаңхъакатәи ағар дырдыруазаант апсыза драматур-
гия анализ азуны амға наша иқүзтазаант ду —
критик!

Амала, рыңқарас иқалаз, еңта схәах'еңт, уи
ауағ алитетуралы иихәаз литературала ҳәашы
амам. Убри ақнитә, еңта еилышәкаарц азы, алите-
ратуратә ғымта — пәсабараны иқаңтап. Пәсабарах-
заант уи ағымта еиңш дзыхцәажәо.

Шыңа нара дұарцәажәап.

— ...Ишыжәбо еиңш, нахъа еилхаргоит ҳұзыза
наңытказ апсыбара. Мап, ицәгъазам, сара сыхутаахь
сгу нахуаны сахуаңшит, хар амазамкуа иқаттоуп
ажәған икыду, апхарра аузыштыа ани... амра
зыхъзу агъежъ. Иабахъырхагоу, икыдзаант ажәған.
Сгу нахуент убас аңы наңтсоу ахәагы. Цәгъя ипсы-
лоуп. Насгы заку бжыы хааузей нахылтуа! Агуа-
қынты ишаауда ғашъом. Ых! Ых! Аргоит. Убас ира-
цәоуп уағ игуапхаша, уағ игу нахуаша ари апсы-
бараңы икоу. Иаагозар, урт иренеуоп акутаң, аку-
түа, ашәаң, амш. Шәаазхуци, ицәгъазам автор на-
ңытказ амш. Илашаңа икоуп. Уахъцо убоит, уахъаа-
уда убоит. Аңда укусуазар — утахаум, ахәыс уашъ-
тазар — нубоит. Убас итегель ықакуоуп апсыбараңы
ицәгъакуам.

Аха, ағызцәа, хгу иаанагогы мұзакуан еибаҳхәй-
роуп иахъя. Автор игу иалсып ҳәа ҳивымсыроуп, жәлары зегбы ирыхуаша, ирғырхагоу, ақсабара иа-
гыу, имцхуны иамоу ухәа хрылацәажәароуп. Хицх-
рароуп автор. Иаргы — сара исхәаз ауп ииа-
шоу! — ҳәа дықугыларым.

Сара сгу иаанагоит, автор иағытқаз ақсабара еитцихцәоуп ҳәа: адғыл, амра, амза, аетқәакуа, ақарматцыс, атсаа, анышәапьш, атх... Зегбы дрыла-
леит! Ҳәара атахуума, ғысабарак ағы арт зегъ
узапъдом!

Иаагозар, ақсабара иабатыху апъстхәакуа? Ус змам ауағ иеиңш игиуа ажәған иацоуп! Ианаар-
тахыу ақсабара иамоу амра затқы инағырачны алағ һтаркуахауеит. Адғыл ағы иаашәшьеиг!
Еибъми амра шеишиуа енагь ақсабара икупъхалар,
пұрыхагак амамзар?!

Сгу иаанагоит, ажәған икыду аетқәакуа итегъы иларқутәуп ҳәа. Автор ишихәаз еиңш, урт ииаша-
тқәкъаны, амра еиңш ипъхозар, рхатәы ғыларра ыма-
зар, абрысқак иҳаракны изқыдитқазеи автор? Баша издырзуазеи ырғыларра?! Ауаа ирыхуаант. Ахаръ
ду қатданы астанциакуа анхарғыло, уи ҳхы изах-
мырхуарызеи! Мра затқык икыдитқаз (иара уигы агу ахшәашәара иағуп рхәоит) ааңәар, иҳаңы-
хуоузеи?!

Уи анағсан, ақсаатәкуа ирылхтәуп зыбжъада акғы злам, үлемш затқык змам, баша ауаа рус иаңызкө ақарматцыс, автор абриақара ашәа захи-
хәаая сыйзыруам уи! Ашәыркуа ирылхтәуп ахәа-
са, аҳаңча, атқәасса. Ираңаны иқантсаант кыр злы-
туа акультуракуа: атқәахаң, ататын, ажъ шкуакуа зәало азахуа, адаңа, аевкалипт, амимоза...

Азхуцра ду атахыуп зинла аиқарарагы.

Апъсабара икуу ашәарахкуен апъсаатекүен казашкай даңбылары шьала еиңшым, уи нахъяны апъсабара иниует апъхаста рацэа. Иаагозар, изеиңшымхарыз абга алеңшэе ашьабста алеишэе? Избан абга еиңа изыңбуахаз ашьабста ааста? Иахъяап, автор изитаххазен адаь қуаңкуаңуа, ажэтцыс цырцыруа иқаларц? Ак ҳәазаларц, егын пырларц?

Ирацәацәоуп азиаскуагы. Абба зырзасо рыда егырыт тарбатәуп. Рыштыракуа еимарғызын латтарта тыңыны иқаитцаат.

Ипъстәы бзиоуп ауаса. Амала, ипъсахтәуп уи абжы.

— Ба-баа-аа-аа!

Изаку бжьюзеи ари?

Абникра бжы! Ҳаамта лашазы апъсабара иабатхыу ари еиңш аштыбжы хлымзаах! Изыкушәазен туақрас! Иашоуп, уи ахуда ахәызба анаңарклогы қалалоит, аха иачхароуп, акаамет сыхът ҳәа имҗаяроуп, асаракуа ргу тнамъяроуп. Ахәызба атазк'уа тәым уааума! Изазаз рами! Насгы, нахъамштроуп иара ажы зегы бзия ишырбо. Ҳатыр шакур-то. Ҳатыр укуздо, ҳатыр икута, умҗаакуан!

Иахъя амашынакуа рацәоуп. Ус анакуха, ағы мыңхуп. Ус анакуха, апъсабара иатахым аеы. Убри ақнитә, атыхуа аахтәаны, апъырцә аарқудны, ашьапкуа ааркыаңы, алымҳакуа аардуны өаданы иқазар еиңуп. Шъхаңгас ираху бзиоуп аеада! Иахъахмырштыроуп ашъха андара шыхъантоу!

Нас, ағызыцәа, автор зынза ихашит аестетика ҳәа изыштыоу. Ҳахуаңшып аңыма. Атыхуа ფапакъаз афада икоуп, ауағ аиқуа зызишьеитдо зегы ауаа ирбонит! Ас имыхыр акун автор. Ари збо егырыт апъстәкуа ирхәозен аңыма азын? Ҳәара атахыума,

өен рхәом: хцәа арзт, ихаасхеит рхәашт. Убри ак-
нытә, сгу иаанагоит, аўмагы иататәуп хәа **акбанда**.
блескитую

Убас автор игыуп асахъатыхратә гъамагы. Иаагозар, шэыга қапъшыла иабашэтэыз амаамын атәгрта? Баша изнихзеи жәлар ршәыга? Ишәырц ани таххагы ма ауаа иахырбартаз, пату ахъакуз ақышә еиңш иахықаз тыңк ишәир! Үи анафсан ғната-цыпъхаза ихақу-хақуза иртәеит ацыгукуа. Нхыттәи сасык даҳтаар — арт ахъинаңкуа икны ирфозаап имхәо?! Арт рзлагараракуа ахъинаңкуа еибарыфуа иртоуп хәа игу иаанамго!

Үи анафсан, ағызцәа, апъсабара иамоуп, шәаргы ижәбазар акухап, гра дук: атх! Иабаҳтахыу иахъа, ҳаамта лаша хазыназы, атх лашьца! Алашьцара анықаз ажәйтә аамта акун. Үи ҳхаххәахьеит! Иахъа еита иргъежыны изаагарызен?! Убри ақнытә, атх азы иишаз амза аарцәаны, атх қаткатәуп мшны. Еиъми уахгы-сынгы адунеи каххаа ҳакуљшуазар, ауаа ҳаибабозар, абас хайдтәаланы ихагыу-ихабзоу хрылацәажәозар! Ажәак ала, ағызцәа, абарт исхәаз агха ссақуа ириашароуп автор. Нас ауп аյсабара анпъсабарахаша!

Абас ала иажәа далгент уи.

Аха, анцәа иңшыданы, насып ҳамазаарын шәымбо: имч ақухом, иара ишихәаз еиңш, атх мшны ақатцара. Ус анакуха, уахыки ёнаки рахъ знык атх дахъырнагалап, ҳаргы ҳаңсы ааҳшыалап.

Цабыргыуп, уи иңсы танатцы (макъана дагъкуадазам, аха!) ҳлитератураेы рөы аирклашт «ақарматарақуа», ирцәалашт «амзакуа», иеадентәлашт «аекуа», илаирқулашт «аетәакуа», аха уи дықанатцы ауп. Иаргы данықам, даргы анықам — дара

нхашт адгыл аेы, ишкыдыц иҳаракны икыдлашт
аеңдәақуа, амза, ишшәаҳәац ишәаҳәалашт **акарма-**
тыс, аеғын зеадахашам, иеаданы иаанхазаша —
аеадеи адгыл изымфаз нара ихъзи ракухашт!

ЛАМЫС ЗМАМ АЛАМЫС...

Ҳаңу имоуп Аламыс! Уи змоу тынч атәха, апъс-
шыха иоуран дықазам.

Исқәо шәакушаұттымзар, мңуп ҳәа шәгу иаана-
гозар, Аламыс змоу шәхы шәазхуци, нас ижәбан
сиашоу сиашаму!

Сарғы, сани саби исархәаз акуз ұшыра рышт-
ра сныкулан...

Уи ақара иззаауазеи, уахъ ҳаланагалар ҳтема
зыңза аеартбааゾон...

Аламыс!

Изакузеи ари, излыхызуеи, иабақоу? Ҳахшығ
аалиатданы ҳаазхуцпи.

Блала мубом. Ус анакуха, Аламыс змоугызы из-
мамгы еиңшны иаабоит. Фатәис уағы ихуома?
Мап. Ус анакуха, Аламыс змоугызы крифоит, измам-
гызы крифоит. Акуадыр узакутәсма? Затса уакуна-
мыртәара, уеыжәзар нақ уеыжәнах'уеит!

Матәангызы иузызах'ум! Аматәа умазар нақ
иааушәыхны матәала имацу агулацәа ирынатоит.

Ажәак ала, Аламыс змоу ауағы йүсшыара змам,
мал ззеидымкыло, ху-пъха нахатәаны фаша змам
уағуп.

— Апъшәма укоума? — ҳәа уахъ тхыбжыон, ач-
цахәа иантцаауа, агуашә ахъ асас ибжы ангалақь:

— Иауазеи сыйкамкуан! — хәа ёаанатуеит Ала-
мыс. Нас, иара иахәаз азы, апъшәмарыңда шаңәшаңәуа днагултроуп, иеимаа хьшәашәакуа
ишъап Ҧхакуа нтаркъакъаны, зыбжы газ, макъана
иимбазац иахъ иөынеихонт, даара дгурбъазазшәа
ихы-иөы ырччо.

— Өумтыр җалом! — хәа зәыр идитама, аха ан-
циәа убас имши! Ус қашшыны иаимтеи! Аөы еиха-
гылом. Ауаа ишырымбогы аөытәахыша аздыр-
зом. Аөы ааиҳанакыр, алас иалидырааузей апъшә-
ма ағны дыкоу, чарак ахъ дыкоу, аха иааг!..

Зәкантә сгу Ҧнажәахъоузей уи Аламыс ламыс-
да. Сгулеи сарен ҳаицны ҳашнениуа, аидара иатпоу
такуажәык ҳналыхъзар:

— Ди, иаажәг сара ишәзынаскъазгап! — хәа ёаа-
натуеит. Нас, иара иахәаз азы, аидара сара снатца-
лоит. Иара абз ада усгы мчы амазам. Сгула саң-
хъака дцоит, ёитуеит ҳагхонт, иаарлас хәа. Аха
уласы ухатказар...

Исызnamуц иарбан Аламыс: худацәақынза ауал
сықунаттахъеит, сөғиззәа-бениңәа срылнаххъеит, сма-
ттура самнаххъеит. Ааи, ааи! Ҳдиректор атартыша
игон. Игаланда, садыззалааз! Ишигоз аколлектив
зегъы ирдыруан, аха азәгъы ёитзомызт, иахутандаз
даргы ирымхәарыз!

‘Нак, апартия еизараөы, аколлектив зегъы ҳшени-
латәаз, ҳдиректор «Аламыс атакы иазкны» хәа-
ажәаху шықаитцоз:

— Ағыза адиректор, Аламыс уара иумаәам, нас
Аламыс тақыс иамоу налудырааузей! — хәа ёаа-
натит сыламыс.

Сгу иәзма ус схәарц, аха иара иамхәар апъсы
иамуит... Зегъ шанхеит. Аизара еилаффит. Акаамет
қастазшәа зегъ сара исыхуаպъшуан.

— Иихәаз шәаһайт, ағызцәә? — нас өааитт иа-
ра, қышә бжала дыччо.

— Ихәаит! — рхәеит дара еиңәакны.

— Нас Аламыс сымазами сара? Ус аума, сөзы-
цәә, шәаргыс шыжәдүруа?

— Ишпә умам, ухатцкы, Аламыс умамында^з
ари еиңш аматцура уртозма, — рхәеит зегбы.

Нас исхәаз азы сламҗәаны сылкаижыт. Асуд
сахьеимтаз ҭабуп ҳәа иасхәоит. Стейкыргы илшон
иара, аха стеймкит. Иқалома апартия иалоу, ад-
ректор ҳәа ахъз змоу, Аламыс умам ҳәа иаухәар!
Атқартышажә азын ауафы ихъз бжүхұры қалома!
Атла гуафа дтиаама уи, атынхаацә имами, идым-
гыло! Анаңалбейт, зақа сгазаз усқан!

Ажәак ала, Аламыс сымамзар иахъагы сөзыцәә
реиңш скуаңза аус зуазаарын, ауалгыс сыйкүмзаа-
рын, ғбаны еихагылоу ағнғысы сирғылахъазаарын,
ауацәә бенакуагы сымазаарын, аха иааг! Исызна-
мунит Аламыс ламысда.

Сгулак дықоуп, даанзар Аламыс захъзу имбазац,
аха уи азын ак игүума: ахъшыңба еиңш имашы-
на дакутәоуп, аизараे дубар дминистрү үүшьап,
алариок ибахъоушәа дықоума! Аңхәыс ҳәа иаагаз
лғыза ацәә зхоу ма дубома! Уимоу датықушуп
рхәоит. Аха мышкғыс исмахаңт — Аламыс умам-
заап! — лхатца иалхәо. Сара сыпъшәма лоуп енагъ
сylaқуа кны итызх'уа:

— Аламыс умандаз уматцура уамырх'уазма,
уғызыцәагыс урнымаалоз! — ҳәа.

Апъстазара убас истеңт, абржәштә матцурак
сзалалагушьар, иқастцо жәбап!..

Амала, аламыс бзиарас иаманы избаз, уи змоу
ауаф алашьцара даңәшшөом, уаха тұхыбжыон ағнашә
аәз дасыргыс, ахъышәтхәа иааиртуеит, иасуа дыш-

милиционерым идыруеит. Нас, уи змоу ауағицэа
рахатуп, архыз бааңсқуа ибазом, инфо ахуңдашыл
хаует, ауаа аниъило иблакуа ҆ақыпқақъзом
ишиашоу ирыхуапъшует.

Сматтура санамырх, изыззарызеи, нақ икасы-
жып ҳәа сыйбейт, аха, саназхуц Ламысда сышта-
лан сраҳатны сымыцәозар, исфо схамхаузар, сгу-
лащәеи сарен аитанаааира ҳақутцуазар, стынхацәа
сүлтцуазар, уахынла ахәса реиپш схала сымнықуо-
зар, сдиректор дахьсыым ауаа сымырцәажәозар,
нас исшәуи сзыкутәои ирзызуазеи?!

Егъя иламысадазаргы исымазааит Аламыс! Ус
еиха еиъуп... Ижәбалап уи знымзар-зны хатыр аку-
ны икамлозар!..

«ХАХНЫМХӘЗАКУАН ПҮХЬАКА ҲЦОИТ...»

(Заңала иххәауу абаллада)

Заңала илабеи инапсыракуен ааштыхын, ашәкутыжыртаңы днект, 1-тән иуада дынфналт. 1-тән Заңала даниба иаан-цэымбхент, аха иакумк иеихәар ҳәа дшәан (Заңала илеишәа уажә ибазма), ашырхәа дәғалыт, диеигурбъазазшәагы дааپышәйрчент.

Заңала (*дыхырхуа-хырхуо*). Саңамзаант аңыа ахьшәсүрбаз, шәускүа ахьеиласырхаз. Аха сара митәйк сынхазом. Ишыжәдүруа, түпхижътеи шәку ҭсмыжъзаң. Сара сыйкулаңә ароманқуагы ҭрыжъхьеит. Аха уи иазаауазеи... Изхысқәаая, саргы сынтәа шәкүк ақара ҭсыжъырц сыйбан сышәтаант. Аплан салашәтәрц стахыуп.

Актәи ашьшыхәа днатәеит. Даахуц-хүцит. Ухуц-цәап! Мап ҳәа аниархәо бзина ибаңом Заңала. Заңала дыздыруа, илеишәагы рдыруеит! Уажә «шәәра» ҳәа шуенхәо, ак анааигуампъха ахыуҳәа «уара» ахъ дниасуеит... 1-тән дхуцуеит. Аплан қатоуп, насты Заңала дзеиңш «поету» ійдүруеит, аха иаахтәаны «мап» ҳәа иаҳәара цәгъоуп... Амшә ухур дағызоуп. Сишь, 1-тән ак ихәарц итахыуп. Иизбәзишь анаңылбейт? Ҳәара атахуума — мап! — ҳәа иеихәоит.

1-тәи. Умбо икоу, Заңала ухатқы. Уара ашәкү түжкыр сара кыр испөрхаган икоума, еиңгүй сей-
турбьюит, аха...

Заңала. Избан «аха» ала узалагаз?..
(Афархъ мцеиңш дааибак'уеит.)

1-тәи. Аха зысхәаз уғымтакуа цәгъоуп хәа аку-
зам, Заңала ухатқы, аплан қатоуп, ишъакур-
бубуоуп азоуп.

Заңала. Нас, излоухәо ала, сара соуп иха-
шәалаз?!

1-тәи. Уара ушпахашәалеи, аха, умбо, уара уа-
налахта, аеазә далаххыроуп...

Заңала. Убри өазәы ҳәа узөу даалхны сара
салоуттар, атәыла бгап угуахууоу?

1-тәи. Иалххрыда? Умбо, ара иану хлитература-
ғы инареиңүу апрозаикцәа,apoетцәа, адраматургцәа
роуп. Абарт рфымтакуа зтшамыжкуазеи ҳәа ап-
хъяфцәа ашәкүкуа ҳзырфуеит... Уажә хара иалах-
хыр...

Заңала. Уа зыхъз арбоу рактә и-Пушкину,
и-Толстоину, и-Островскиу ҳәа уаф дықазам. Саргы
ашәкү тсыжкырц стахыуп. Дара реиңш саргы стаа-
цэароуп... Мап зхәо ара дызбаат!

Заңала. Изарақуа кны, иблакуа тытңы ицо-
1-тәи димтагылоуп. 1-тәи ниҳәаша идыруеит, ажәа-
зын ицыбыа дталаазом, иаххәап, уи игу иахәоит абас:

— Ара хұхадутыртазам, ұым, шәкүтыжкыртоуп.
Апара утакызар, ұара аус ула, уара иуфуа апхъяф-
цәа иртәхым, итқажкхъоугы тыжътәымызт, аха
ихацәтүжът. Шытак хгу ңүтәазеит. Угу иагъалым-
сын, аплан сынтәагыы усзалатом, өаангы баша ум-
губын. Споетуп ҳәа башагы ухы умжъан. Аеа уск-
нап аркы, умч што...

Ари — 1-тәи игу иаанаго ауп. Аха ибз иаҳәо ҳа-
зырығыпі.

1-тәи. Иүхәо табыргыуп, Заъала, сукушаха-
туп, ҳара макъана иҳамам пушкинраа, толстоирана,
отсровскираа... Ианҳауагы сеидроу. Еғыи аплан аку-
зар, ишуасхәаз еиңш, ишъакұдырбұуахьеит. Уажә
үи аарбганы схала уаластар, инаңшуа ирхәаша ум-
дыруеи, иара устың шақа рхәозеи. Сара, ғызак на-
ҳасаб ала, иуабжызыгойт...

Заъала. Аиҳабацә шәбжыгара ҳагым-
хааит...

1-тәи. Иуабжызыгойт 2-тәи иғы уцарц. Еғыа ум-
хәан, сара 1-тәи соуп. Сара саңкыс иара деиҳабуп.
Иара знык ааи иҳәар, сара мап схәар ҳәа умшәан.
Унагуластап. Ицыгуза ашәкү тужып.

Заъала. Ибзиоуп, шәхатқы. Ишәхәаз сахаит.
Амфа сыйкушәтцеит. Саңамзааит сахьшәпъырхагахаз.
(Дхырхуа-хырхуо дцоит.)

II-тәи асахъа

2-тәи иуада, 2-тәи астол дахатәоуп. Заъала аңаажәара даңуп.

Заъала. ...Саңамзааит идуззаны, аха сышәкү
тытыр шәара шәшакушаҳату ала тәтәек шәасны
1-тәи илымча интышәшыр, уаҳа ак атахзам! Иар-
гы ус иҳәеит. Шәара шәоуп үи иеихабы, шәара
шәхәатәы хыпъашыас иамоузей!

2-тәигү даахуц-хүцит:

— Аплан иалатцара сыйлоит, аха аіхъағцәа
дырбаны иаанхом... Ишәкүкуа еиқуцәаш атиրтқуа
рөы ишътоуп. Аха уаҳзалатцом ҳәа иасхәар — сгу
пұызжәар акухонт. Даалашт, дцаалашт, сгу ҆итәашт,
тыпъхгы ус ами иштижыз...

2-тәи дцәажәарц избейт. Ииҳәарызыншь?!

2-тэи. Сара сеигурьоит шэжүк азхара афынта-
куа ас ирласны нахъапъутаз! Амала, ишудыруа...
лан өтцоуп...

Заъала (*деецрашэн*). Уа иөахыутцама
уажэа?..

2-тэи. Мап, мап. Иуабжызыг абри ауп...

Заъала. Сатамыз. Аиҳабацәа шэыхшығ хам-
хымхаант! (*Дхырхуоит.*)

2-тэи. Егъа умхәан, сара 2-тэи соуп, 3-тэи, дшы-
коу сара схала исызбар, ирхәаша умдыруеи! Уи
мап ик'ум, амцхугы бзия уибоит. Уца, нахәа. Са-
ра супъирхагам. (*Заъала дхырхуан дцоит.*)

III-тэи асахъа

3-тэи иуада.

Заъала иажәа алгара даёуп.

Заъала. ...Изхысхәаая, шәара шэоуп уи-
атыжъра зылшо. Шәара ианышәгуаъха, мап ҳәашъа
имазам 2-тэи. Шәара ишәызбо наөагылара дарбан
мамзаргы! 1-тэи, 2-тэи... зегъ акушаҳатуп. Шәара
шэоуп шъта аус злоу!

3-тәигъы дымхуцыр амуит:

— Мап ҳәа нахәатәуп, ари дпоетым, мтцақъа-
қыафуп, уағ тәығахжәоуп, аха уағ гүптәагоуп.
Насгы сара мап ҳәа зиасхәари?..

3-тэи. Афыза Заъала, сара сеигуръяны «ааи»
хәа уасхәап, аха, ишудыруа...

Заъала (*деебак'уа*). Аплан өтцоуп! Уи са-
ҳахъеит...

3-тэи. Мап, мап, аплан өтцазар митә өкамла-
зеит. Иқаэтаз ҳара ҳауп. Ишықаҳтаз еиپш арга-
рагы ҳалшоит...

Заъала. Абас ахатца игу змоу бзия избоит сара! Абри ажәа ишәхәаз сышәкү атыжъра айтыпсыз болуптап сенгуръеит... Шәхагымхаант!

3-тәи. Абзиара узықалаант. Амала, 4-тәи иөы унхаланы илымча интшы. Уи мап иңәазом иара, аха идыруаз, иабахъырхагоу! Угу иалсуама?

Заъала. Иш҆пашәхәо, иш҆пашәхәо! Шәара шәзын ашхагы сцап! Сатамзаант шәахъеиласырхаз. (*Дзоит.*)

IV-тәи асахъа

4-тәи иуада.

Заъала (*иажәа алгара дағун*). ...Саташәымттан сшәыхәоит, шәара кырынтә аўзабаа шәсырбахъеит. Иахъа ааира сгу итацәкъамызт, аха шәара ишәамхәакуан, сшәываланы аус ақатцара сзаламгейт. Шәара шәоуп аиҳабы, шәара ижәдыруаз... Атрубка аашътыхны шәасны шәшакушаҳату нарашәхәар — уаҳа акымзарак атахзам! Саргы исхаштрым.

4-тәи (*игу алакамзаарын*). 5-тәи иахъ ухал! — иңәеит иаағахтәаны.

Заъала даалак-факит, аха дацрамлеит, дахын-зааихъаз ихуцт, ианаңахы ачхарагы илоуп! Дыфхырхуашәа иун, дыфдәйлцит.

5-тәи идкылартәң днеит. Дтәеит, дтәеит, аха... дманшәаламхейт — дзығнамлеит. Нактәи сассақуак итан 5-тәи.

Адырфаөйнгы дзымненит, 5-тәи еизарак иман.

Адырхаөйнгы днеит, аха еилырга ҳәа акгы имаҳант.

— Саздаап ѡсихуа амазар! — иңәеит 5-тәи «данхуц» ашътахъ.

«Апъсихуа» аилкаара дашъталт Заъала. Мыши, ғымш, хымш...

— Арт хабоу уск азын дрыштынагалааит!
ихэон Заьбала, иидыруаз азэ дшааи^жылалай^жаа!

Заьбала есышыжь дцаны 5-тэй икабинет ашэ дылагылан. Иаацэытцаар — афналараахь днеихон, аха амазаны^жукаа итыхуа кны даадээлыгон.

— Асасцэа итоуп! — лхэон.

— Акы налацэажэоит! — лхэон.

Заьбала агагеи^ж 5-тэй дахыннеңдатцлакь дишьтэн. Аизара^ж дигар, дхырхуа-хырхуо «ани азы ишэархэахьоузен?» хэа днаандгылон. Апъсра^ж дигар — ус акухеит. Аресторан аёы дигар — днеины дхуахуаза днеихагылон, «ани азы өыцс ишэаахьоузен?» хэа.

5-тэй игу анпэцэаза избейт 4-тэй иахь дасырц. Дагьасит.

5-тэй. 5-тэй соуп изхэо. Абри Заьбала, анцэа уишазар, дысцырга. Сгу ифейт, сшя сылижэаант атцырбел еи^жш!.. Дышпоетым саргы издьргушьоит, аха дхажунакып!

4-тэй. Исаҳант, афыза 5-тэй! — ихэеит 4-тэй. Нас ателефон аакуихын 3-тэй иахь даст.

4-тэй. 4-тэй соуп изхэо. Заьбала убра днеиуеит, аплан далашэтца... Саргы издьруеит, аха на^ж дахьырнагап.

3-тэй. Исаҳант, афыза 4-тэй! Аха... Ибзиагушьоуп!

3-тэй 2-тэй иахь даст.

2-тэй. Исаҳант, ҳатыр зкуу 3-тэй! Аха... Аа!.. 2-тэй. 1-тэй иахь иаангрьејкт.

1-тэй. Ибзиагушьоуп, 2-тэй ухатцы! Аха зхатын далахцода?

2-тэй. Еи^жа ламыс змоу, имашшуа азэы ихатын далацца, мамзар уигырыххатэыс дхаует.

1-тэй. Ибзиагушьоуп!..

Абасала, итыңит Заңала ишәкү — «Хаахымхәзакуза Ыхъаха
хцоит» ҳәә хыс нааманы.

Итыңит быңқапсын. Иануп ғышә-жәеинраала.
Ашәкү аатуеит урт зегъ зымтәйжәфә итказ изкүү,
идеиала ибүбуоу ажәеинраала — «Хцоит, хцоит,
хцоит»... ала. Абар иара:

Бзия избоит Марксизм,
Ада схуартам Ленинизм,
Еиңүү ыккам Атынчра,
Ихуартта дууп Аиғызара,
Ибүбуаны итҳажып Суперфосфат,
Аңықуреии ақуди рыхара рфап.
Бзия избоит азахуартта,
Исцәымбыуп азбаарра,
Бзия избоит абартқуа:
Абнақуа, азаркуа, абардкуа,
Анышә, абаҳа, акуа,
Ани-ари, ағкуа,
Ахухуаҳәа илеиуа ағар,
Иамуит, иамуит сымшәаҳәар!

Акритик, ари ажәеинраала данаңхъя, ифит адунеи аәы зегъ
реицкыс еидоу арецензиа:

«Зегъ иашоуп. Амала, автор дыпхашыны им-
хәеит зегъ еидызкылашаз цәаҳәак. Иалгатәын абас:

Иамуит, иамуит сымшәаҳәар,
Сара исаует агонорар!»

А комедия
*

ҲАУА ИДАГУАДА?

Асатиратә комедиа 4-кугылараки 8-сахъаки аманы

И алакуоу ауаа:

Бида — аколихафы (70 — 75 ш.)

Иаза — Бида ипъхэис (50 — 55 ш.)

Жъулиа }
Мажъулиа } уртрыпъхацәа (22 — 24 ш.)

Андү — Бида иан (100 ш.)

Леиуа — аколихара ахантәафы.

Манча — апарторг, абригадир.

Минат — уи иан (50 ш.)

Атакуажә — Минат лан (80 ш.)

Чагу — апъоштымфангаф.

Ардашыл

Куаста

Аколихара ағар.

Ахтыс мөаңысуент қытак ағы, ҳазну аамтаз.

АКТЭИ АҚҰГЫЛАРА

Актән асахъа

Бида иматурта. Иаза лұымсаг кны абартахътә даағналан, айссара дналагонт. Үс, Иаза илыштархх, дааіса-дқызыпъаха, ихы касыла итакны, ишъапқуа царкуакуаны, иеага кны дааниуент Бидагы,

Бида (*акасы ихых'я*). Ох, гушьа! (*Ағылшын
дәстүрлөө*) Бара банаңызбайт, бымцағызы еикүзами макъана? Ҳақутцма иахъа акрыфара!

Иаза. Ағстаацә реиңш тұхыбжыон ҳыланы акрааузма уара, макъана амра абзғызы ывтәнамгацте!..

Бида. Иахъа амра бымбазарғы имгылац ңыбышома, бара разқыда... уарталбжак рашәаны саатеи!

Иаза. Ыы, нас сара сыхумаруазма? Гуашәи, гуарабжьареи, штеи, бартцеи, фнатцақеи, зақа ңессатәты ықоу умбои? Хазы кути, куатеи, куакушы, қызы, леи, ҳәеи, ҭаацәеи...

Бида. Иазхойт абааңсы, иазхойт, шәйнтә исахаҳьеит. Аңхъа ҳааилыргала, ахкааракуа нас иңссала. Уағы акрыззиуа крифарц ауп, ҳара ҳөы уиықазам.

Иаза. Арахъ хазы ажә-цәахых наган аштаे ىкыдеңәланы ами аутеит: зақантә иуасңәахьюзеи аштае ىкыдеңәумхәлан ҳәа? Санбанзаеу сара асарыцқъара?

Бида. Ахш аамтцуанат! Ибзиагушъан шыацк мырқыңзакуан, акы нацрымшәо, ицқъакуакуараза, аа шәист! — ҳәа агуаеахә ахш хъаны агуашә инкылырхәән иаахнарк'узар, аха иааурызеи, ус имшент изшаз!.. (*Ишыапы еилеиүәйт.*)

Иаза. Убзамың-цәажәаракуа нақ уаарқуатны, иахъарнахыс убри ажә убра исумырбан... Сахуом, са-хуатцәкъом кути, куакушы, жәи, ҳәеи, леи, ҭаацәеи рныңгара, уаха сылам, сгылент.

Бида. Бғылазар — бнатәа.

Иаза. Стәар иқаңтода, уара? Үан иқалцап са-ра анышәааху!..

Бида. Сан ианлаамтаз иқалтқон... (Аағылары.)
Ас бшамыхуз аныбырыуаз, быпъхацәа брыгутасыны
акалақ ахь ибмыштында.

Иаза (даатқьюит). Зақантә иуасхәахъоузей,
уара, убарт ызбаху умхәан ҳәа? Сара сыпъхацәа
акамхуаз ахь ихнырхәны иаазгом. Иуахау?

Бида. Бара иаабымгар, дара иааргоит!

Иаза. Ух, сыпъхацәа абра иаахнырхәны иаашәымгарызар, даргы уаргы схаткгы, рхаткгы
шәцаант!

Бида. Абра ианааргара схаткы бцатцәкъаант!

Иаза. Иаабап ишаажәго!

Бида. Иаабап!

Иаза. Урт уаamatуракуа ирылоуп. Азәгүй
азин имам харада-барада рматуракуа иаарымхны
раагара.

Бида. Каҳ-қах,amatуракуа ирыламкуан, сара
иңсыша, ибхәаҳ'уеи! Агулацәа шыбжъоз уажә саргы
бсылагама?

Иаза. «Абъа-цәгъя ахахы ифуеит» ҳәа, уры-
дызсалазеи, уара, убарт сыпъхацәа?

Бида. Лыпъхацәа! Сара исыпъхацәазами?

Иаза. Уи уара иудырп!

Бида. Седру, бара иаха ибдырп. Ус бгу еила-
зыръшуа акыр бымоума?

Иаза. Уара уабым, аха ухануануп...

Бида. Сара даара згу разу абуп, аха истахыуп
зегъ рыхшара реиңш сыпъхацәа сығны иқазаарц.
Аинститут итам, акласс итам, матурак иалам, аб-
жъарак аңара аарыхшәаауа, ауал ҳеарго, Ақуа
икүртәан иҳамоуп... Изыкушәазеи гуақрас? Абацәа
рымоума ркытан?

Иаза. Уажә уабадәықулахи ухыръ-өыръуа?
(Бида өитүам.) Иумахауеи уара?

Б и д а. Сабадәйкулахи бымбои сгуарымлах'үең
еңта уалхәара.

ЗАМЕРЖИ
ЗЛЯЩИЙ

И а з а. Иарбан уалу?

Б и д а. Ыы, ибхаштма Куаста иөхәара иахъа
шакуу? Иагъбуалашәом уажэы! Ибтозеи да-
хъааниуа?

И а з а. Нас уажэы уабацои?

Б и д а. Сабацои — Гыңь иңца лъынза снеиуент.

И а з а. Икоутцозеи, уара зхала ифноу апъхәыс
еиба лөү, шаанза угагу-еагууя?

Б и д а. Жә-тәрык лымоуп рхәент. Ажәхъаз апъа-
ра акутсан илтиуент.

И а з а. Нас уара иааухуашазма?

Б и д а. Апъара акултцозар ани ажә-өхъа лаҳтап.
Хшылагъ имацуп. Иара, сакушәеит, иганы ишьны
истип, Куаста иуал зынза иазымшәаргы даақажап.

И а з а. Иарбан уара, ажә-өхъа?

Б и д а. Чынча, мшәан, уаҳа иарбан!..

И а з а. Изакузеи уара уёы иаанаганы иухәо? Уан
леиңш уаргъы ухы цама уажәымтүгеха? Чынча са-
ра сшацәарзатә ауп, уеузымдыруа уеилагама? Ама-
лагъ блахатц сымазам, зынза стыхутәы уалгома,
угуарзаите... Ари нимхәо бара, ари... (*Аңссара
далагоит.*)

Б и д а. Уи атира амуазар, нас Урыху хтип?

И а з а. Уажә уи акун иумхәацыз! Уара ауал
укухыуп ҳәа сан жәлас исылтаз сыйжә ықүхәаны ис-
тиуент уажэы!..

Б и д а. Акы шацәарзатәуп, акы бан ибылтеит,
акы баб ибитеит, нас иаҳтирызен, бара шытә? Абри
сара хутаа сымазами?

И а з а. Изумамзеи. Ити уең!

Б и д а. Банаңылбейт, ёуп шъапыс исыткоу, нас
исыпъсыхуозеи? Аңа игурғса ҳәа сыйтәома?

И а з а. Уи сара исыздыруам.

Б и д а. Уи бара ибыздыруам, аха ауалхәаңда
бымдыреи? Сыдунеихаан сыйкүмшәацыз саку-
шәеит. Җъара сыйцэрымтца, җыт җатдо савоуп.
Хтәы анбаҳаутои ҳәа иаасыдгылоит. Арстәи иаауа-
шәа збар, анстәи сдәықулоит, анстәи иааушәа
збар — арстәи... Исымдырзоз амщәарагы спан,
иахъа-уатәы ҳәа иргуагуо иаазгоит.

И а з а. Нас сара кыр сывубома, үым? Сара
зэйр кыр имсхым?

Б и д а. Ба бамыз банаңылбейт, икүүтәйиа
исыдтәалаз: азбабцәа ақалақ ағы икоуп. Үхашьа-
роуп, рықулацәа шеилахәоу убандаз, цъя еилахәам-
зар абжәроуам, аматура бзиагы изалалом ҳәа?
Бара боуми, егъырт ҳарқуатцып, Куаста икны 180
маат сзырпсахыз, Минат ләы 200 маат сзырпсахыз?

И а з а. Нас сара иузыкастца зугуахууазен уа-
жәы? Апъара роур иаартып, акы иалалахъазар аку-
хап даргы шытә. Уанза җъара иааңсах. Үара уами
ахатца! Үфызцәа икартцауо умбои?..

Б и д а. Иа шәни... шәни!.. (*Дхууца дылоуп.*)
Икастарызеи мшәан! (*Аатгылара. Егъи аудаахътә
дүгүагуо, дзыкутәло акуардә лақу хүчү кны дааф-
налоит анду.*)

А н д у. Нан Бида, мана сара сыхъә зхыу ажә-ду-
ти. Ҳантазаааз уи акугушъан, аха үєроуп, иа-
хьеи-уахеи ауалхәацәа ҳашә илагылоуп. Иханиңсөү
ххыччо... Гъамада иахфо иазааузен...

И а з а (*аяаа ракъ*). Улыхуапъши уара! Сажәит,
слымха цеит ҳәа дыштыоуп, арахь дкылатәаны
дзырфуазаап!

Б и д а. Изгода, ди, ани ажә маңа?

А н д у. Ишъя, нан? (*Илаҳауам.*) Умаңа чапъа
үтиризу?

Би да. Имақыуп, ди, имақыуп!

Анду. Уигы аутабыргыхым. Амаң зэйр итахыхыума. Зегзы акы анрылшо ауп ианыртахыу.

И аза, Ахы ажэа бҳэеит, шъта бцаны быштал.

Андү. Ишпяа, нан? Сара шыңжыхәа сгылагушьеит...

И а з а . Уара ианутахыу акынтақуом, жәантә иу-хәргыы изакузеи ҳәа дтцааует, абри лара ианаал-тахыу — ак навшәом!

Анд у. Ишъа, нан? Иарбан икашэаз? (Дышь-
ташшует. Иаза дыччоит.)

Бида. Нас абри лтэы зхэо ѵцаханымгы түпъ боуам быгъсыр... (*Уи аамтаз аиштахь абжы гоит.*)

А б жьы, О, Бида!

Б и д а. Сишь!

А б жьы. Бида, укоума?

Бида. Абар Куаста дахъааз...

А н д у. Рбаъума, мшэан, ёызтуа?

И а з а. Бөааихакишь тақуажәы қадың...

А б жьы. Бида, укоума, Бида?

Бида. Аа, сыкоуп, дад... (*Ayaa rakh.*) Ааи сы-
камхааит... (*Дындеңгүлүгүйт. Иаағналоит Бидей
Куастеи.*)

Кұаста. Шыжыбызиң!

И аза (*дихамшэало*). Бзиара убааит, нан, бзиала уаабеит, ухатцкы сара сцааит. (*Лнапы ыргъежьнын дгудылкылоит.*) Уцэгья-мыцэгья сара изгааит... шэышъякакуу умхэо? Тенуа дышъякou? Ахучкуа зегыи еибгуума?

К участа, Хайбгоуп, быххъ згейт...

Би да. Да арахъ утэеишь, дад,

И а з а . Уа дабауртэои, уара, адес ԛуардэ аасым-
гои... (*Егъц ауадахъ дюонт.*)

К у а с т а . И а ҭа х Җ а м , И а з а , и назнауазеи әлдаа раа оло
сыцқак'уеит... (*Ақуардә алгоит.*)

Б и д а . У ш т ә а р а у д и на ныс...

И а з а . Сукухшахааит...

А н д у . Нан , И а з а , и цәажәо дәрбән , А ңыр - и ң а
и оум а?

И а з а . Н а с с - Нана , дыжәдырыт ... К у а с т а и а м и ...
(*Куаста иахъ.*) Сара анышәаху , с - Нана шәыбжъала
шәылдырыт ...

К у а с т а . Сара дагысызгуамтейт ... Шәышпәәкоу ,
ди ? (*Дихатңыларц далагоит.*) У а шәыкәз , у а ...

А н д у . Сықоуп нан , макъана ауаа рхыпхъазара
са химхыц ...

К у а с т а . Шәахызароуп , ди , макъана шәахыза-
роуп ... Лымч ңагушьазаап ...

И а з а . Амч лызтах'уада ари арыцҳа . Зегъ ҳаш-
тылуаауз лхы ҳақултцеит .

А н д у . Дшәыртәарауазеи , нан ...

И а з а (*аяаа ракъ.*) У бри бара иаабымхәар хара
и ауаабах'уа ! (*Иара иахъ.*) У тәа сукухшахааит , с - Нана-
нагы лгу ҭынчхап ...

К у а с т а . Мап , сыцқак'уеит . А қуанза сцап ҳәа
сгу итоуп иахъа . Сышнеиуа сықурышкүа ааштыс-
хып , шытә уеизгы ирихахъеит схәан , ас сөаасхеит ...
(*Бида деикүпсү дәйлоуп.*) У а жәыгъ иузмырхиаци ,
Бида ?

Б и д а . Ааи , дад , у барт ану мсх'уаз аены иа-
сықушәан сырсыр — сраҳатын , аха сабаәкоу ...

И а з а . Ауафы итәы азын дызыцәгъоз нақ ҳшыр-
хыччоз , иахъа хара уи ҳақушәеит ...

К у а с т а . Уара иқаутказ уа тәасымшьеит , Бида ,
иуцәыз зарым ...

Б и д а. Атэашъаракум, дад, аус саутар өә си-
моума. Абриакара аамта, ҆ара гуартак... ЭМЕРГЕНЧЛІК
ДІЛДЕРІНДЕ

К у а с т а. Апъаракуа ракум сара сызғу, азбаб-
цәа роуп...

И а з а. Азбабцәа рами ҳаргызы ҳгу зызъижәкәо,
нанхеит. Куаста ипъаракуа нахтиеит, инымхкуа
ишәт ҳәа аарыцхандыкъеи итцуазеи. Иахъа — уатәзы
хәа амфә ҳшапъышыз аңыа ухарбейт, ухаргуақит, сара
анышәаху... Мамзар раху гуартак хрылатәоуп, үз-
ара акы хамтирыз...

К у а с т а. Ишпъа, азбабцәаamatтура иалалама?

И а з а. Кох, уи анбыкуу, срыкухшахааит. Аха
изыдхала сыздыруам.

К у а с т а. Ҳай анцәа иңшыоуп! Акгыы иалам
ҳәа сахан сара сырзаңыуан, ртаацәа ауал дырқатдо
акалакъ ишпәакутәоу ҳәа. Ажәлар ачай иарбара-
қыятит, Иаза, иахъысәо шәйпату схы икууп, сара
адгыл икумыхәәзоз хшарык срылатәоуп, акласс
иааушытнаты 300 маат апъара дырхант... Шәйпъха-
цәаamatтура иалазар еиңашәхәеит, анцәа иң-
шыоуп...

И а з а. Аматтура ҳәа маттура башак акухыума
излоу, нанхеит. Апъарагъ бүбүашәа ироуент. 100-180
маати рзы азәы игу идырхо иқаҳыума, аха еитказыр-
хаз сыздыруам... амашына рмоуу.

Б и д а (*ayaar rakh*). Аай анцәа бишәнааит, амц-
хәара бгу шпъакутәмтәои!

К у а с т а. Ҳай, Иазахеит, амашына рмоукуан,
машынамзар икоузен... аха рматтура иаунамыжъ-
уазар акухап... (*Аағылара*) Усс ируазеи, Иаза?

И а з а. Усс ирутәкъо, сара ран соуп, аха иаарт-
ны исарымхәац, нан. Ус аламала зыхъз рхәо акаку-
харым. Уажә афыстаарами, нан, үзара митәык иа-

өүмкуан икам. Уа ус аламала ирбалакгы рыйдырылым. Ари саншыагы уа дыками, еицхырааит. Нас атара бубуаны ирымами...

Нас
ЖАМБУЛ
ЗАЛДЫТООЛО

Куаста. Заңа ирылгазыз мишээ?

Иаза. Мажулиа акы-фба ҳәа иаағхъазаны, ианбзиаз, 5 класск дрылгахьеит. Жыулиа акы ныбжъамыжъкуан катличка-катличка ҳәа 6 класск дрылгахьеит...

Куаста. Аха! Акала дсеиҳазаап!..

Иаза. Аха даара бзия икоуп. Раңхъагы уа фуззак дыхонт. Ихатэы машынагы имоуп...

Куаста. Амашына бхәар Бебогы имоул, Иаза.

Иаза. Аха уи қалақь машыноуп, нан, Бебо икыңда машына еиңшым. Нас руалица цыф-цыфуа цэгъашәа икатдоуп. Даара патурыкууп, срыкухшахааит. Абас Куаста шаңа джаргуақызы анысҳәа, — ди, хара изаулакъ ббап рхәеит.

Куаста. Ус акузар радрес сышэтар хаңала да-ра рөйс снеип, Иаза. Ишыкоу ажәабжъкгы шәзаазгап, спъаракуагъ сыртап.

Иаза (*иаалцәымбхан*). Иабақоу сара анышәаху радрес схаштны смааи... Аха нахынхо қылартада амазам. (*Лнапқуа лыңырхыраауа*.) Абыстәи ушнеиуа, Ақуа унакылсуеит. Автомобил анаангылалакъ уаатыцуеит.

Бида (*аяаа рахъ*). Ааи бцәажәашьюзеи, къаң багааит!

Иаза. Нас уахъаахатәиуа ауалица чапъа унанылоит. Асаатгы кыдуп ахачахәа аус ауа. Нас еиңа уахъаахатәиуа акумпаратив гылоуп еитىхәа. Акумпаратив уахъаахатәиуа асталуеи ыкоуп, ауаа дукуа крахъирфо. Ахы убри уахатәини ушлеиуа, фбаны еихагылоу акырымыйтә фны унадгылоит, аихатәи

мардуангы өоуп. Аңхъагы ахэыхэ шкуакуакуда
ыкүтэалоит. Убраауп сыпъхацэа ахынхо.

Куаста. Ибзиуп, исзыпъшаар збап... *(Исаат днахуатшын.)* Ках, амашына сацэйнхара сыкоуп...
(Дындээвүүлэлтүүт.)

Анду. Нан, Куаста, смотацэа цьара иуөхаяуа-
зар ишыгухъаазго раҳәа, ухатцы сара сцаант. Сыпъ-
сы штоу сыла реадырбаант!

Куаста. Ибзиуп, ди, сара ирасхәап... абзиа-
раз...

Иаза. Абзиара умшхаант...

Бида. Абзиара узыкалаант, дад... *(Дзоит. Даргы нащдээлтүүт.)*

Анду (*аяаа раҳъ*). Ацыр рыцхы иңгэгээ уара
дануенүхэяа упсыр ами... *(Иаафналоит Бидеи Иазеч.)*

Бида. «Узынкъаз аткыс узынпъаз» хәа, имаб-
кызз, банацъалбейт, дзыбжъоз?

Иаза. Ара шэеихулакаткатуа шэендгылазар
еиха еибъизма? Иңшашаап хәа укоу ант ахыфноу.

Бида. Ее, ҳак! *(Агуашдахъ игоит алашыбжъ.)*

Иаза. Удэйлтиш уара, ала шуеит, иумахауеи.
Абжы. О, Бида?

Бида. Аақ, хымпъада даеа уалхәафык даант!
Бындээлтны — дыкам, упъара даштыуп хәа.

Иаза. Уара удэйлт — сыпъхэыс сахъакугуб'уз
цьара дсышьтит, макъана дмаац хәа.

Абжы. Бида, укоума, Бида?

Иаза. Ундэйлт уара, ухъз ауп инхэо, иума-
хауеи?

Бида. Бара бдэйлт, анцэа иишэиз, нас даеа-
зэы даар сара сдэйлтцып...

Абжы. О, уара, уаф шэахзами?

Анду (*ллымчы кыдтсаны*). Сеиламгозар азэ
өйтүеит...

Б и д а. Сыкагушоуп, дад, сыка... (*Дәйелүеит*)

А б ж ы. Хаи абааңс, Аңсын қақъа дүззә
ушыкуу иухъзеи, сыкагушоуп! — хәа. Абъарааха
сыкоуп умхәои! Аңцәа икынтә ухы-ухшара угурбъа-
хуха, уенхбаалан унхонте! (*Иаза аша дқылтүеит*.)

А н д у. Нан, Иаза, Бида изөйзтүз дызустада?
(*Аатгылара*.) Аа, нан, Иаза? Дуалхәафума? Мам-
заргы усшәа сахау? (*Иаза ғылтуам*.) Ааи үүштү,
сара исхәо зээр наҳах'умама...

И а з а (*дгуамтүа*). Уоу, уоу? Икалазеи мқала-
тыйс? Ибытталазеи?

А н д у. Ааи, амарцъа акгы, акгы... Бысмацә-
хагушьан, уаҳа акгы стахым... (*Алаба лыттыргуо
егши ауадахь дәйекулоит*.)

И а з а. Уахъ бабацои, ибымхәои зхытрас ибы-
тталаз? Иаза, Иаза, Иаза, о, Иаза! — шылхәо
илемхашәа ихулоит. Сгу үтәйт анцәинис. Аңсцәа-
ха ҳаипъыригар схәан, уигы ари лыкны мчы имоуит.

А н д у. Сгу иаум амзар, сзырцәажәозеи... сып-
саанза сиартае сыштазарауазеи, аха сгу иаум.
(*Ауада дныфналоит*.)

И а з а. Бцо, бцо, баахнымхәзаргы салазап! Чা-
чаа ран леиپш бықуриан бсымоуп, ибзымдыруазар
схаткы бңеит! (*Даашеит Бида*.) Дызустадаз, уара?

Б и д а. Баша быпсы быхъеит, аյошъынғанга
иакун.

И а з а. Ииуааз?

Б и д а. Азбабцәа шәкүк аарыштит, аха иаҳәо-
зенишь анаңылбейт...

И а з а. Аа, анцәа ирманшәал!

Б и д а. Сыбласаркъакуа сзаагшь... (*Шашәала
еибаркны акы алгоит. Ашәкү аахиртлоит, даң-
хъоит*.) «Асалам шәкү дии, бабеи, нандуи шәахъ...»

И а з а. Шәнгы, шәбгы, шәндугы шәңкүх-

шахаант!

Б и д а. «Шәышпәқақуоу, ди, баба? Ҳара, ди, ба-
ба, хар ҳамам, аха... ди, баба»... Аақ иата «аха!».

И а з а. Үапъхьеиш анафс.

Б и д а (даақұтъсычан). «Аха, ди, баба, макья-
на ңыңа ҳаңумшәац...» Ибаҳау?

И а з а. Үапъхьеиш анафс.

Б и д а. «Арахь, ди, баба, ҳапъшемаңқәйс аудада
қыра ҳәа ҳалкит...» Ибаҳауеит? «Хазы ҳафатә
иттәеит. Баба, узааниузар, уеизгы-уеизгы уааи,
иаңтахкуоу адокументкуагы ықоуп. Ара уааир
еилырганы иуаңхәап. Абзиараз, ди, баба, нанду дыш-
пәқоу? Изығуа Жыулиа, Мажыулиа. 15 ииуль.»
(Аағылар.) Иахъа амза 30-оуп. Ари ақара амфа
иқузырхазеи?

И а з а. Уара амзоуп гурғас нумоу, арахь ҳаса-
бицә амла ишаго убазом. (Лығелыртәуеит.)

Б и д а. Амла иагозар, дад, абар рыфны ахъыло,
рыфнықа иаант, зәйр ирхибаауама? Сгу пүтәеит, са-
хуом.

И а з а. Мап, ҳәа уасхәеит! Иуаҳау? Иазхонт
хаҳада-ңышада, рхашыгу амра икылнажәо, ачаир-
та иаҳынзакүгүлаз.

Б и д а. Иабабгарц бгу итоу бара нас, арахь иа-
бымгозар, уахъ ирыдымкылозар? Ақуа иқуртәан
иниқубгаларц бгу итоума ғыңға ауаа дүззакуа,
ахәатаккуа реиңш абратә рху го?

И а з а. Иамур — убастәекъа сгу итоуп! Иззыута-
хыда уаха унхара?

Б и д а. Аңхарамкуан ибзеихыссарым! Хыбраҗә-
куак гылоуп, нақ еилаҳауеит, жә-қыблыңқуак
ықоуп, рәзен рыбағи еикуршаны игылоуп, тсаак ры-
сыр нақ интәонт.

И а з а. Убартгы уцэзыуеит уара иуздыруам акумзар. Сара истахыми схүчкүа иахъеи-уахъеи афны избалар, исыдгылазар, съабаа насттар? Өңсө сара сажэымтаз ацьа бзия избома?

Б и д а. Нас ибдыруазар изықабтозеи?

И а з а. Изықастцозеи умбои — уареи сареи хашыкус хтысхьеит, ауал ҳакушәом, ҳазбабцәа ара ианықала ауал ҳадыргоит. Зақа рхашәалазеи, иаанзар акамхуозаे аус руан, убра класскуак рахъ ҆ытрак инықуон акумзар? Да исахәинш, ръзамш иалтцыны хофны ифнаргалаз?

Б и д а. Сбықушаҳатуп, табыргыуп ибҳәаз, аха...

И а з а. О, иудыруазаапеи, уаха иарбан!

Б и д а. Аха усқан ҳкамхуоз ғарын. Цъамшк иакүшәон ф-маатки бжаки. Сынтәа фажәеи бывъба маатршеит! Ибарыз бенахеит. Уажәешъта изаахамгари?

И а з а. Ушытоу.

Б и д а. Ааи, усқан ибарын, аха шытә ибенамхеи, изаабымгои?

И а з а. Мап, сыйхәцәа шытә арахъ иаазгом.

Б и д а. Избан?

И а з а. Избан умбои, изыхъязаалакъ знык ркытса иалтцыны ақалақъ ахъ ицент. Шытә акгызы изаламлеит хәа ентархынхәны ақыдахъ иаазгом. Уи өпнүхәоуп. Иугуалашәоу, ианцоз Манча ахайуан иреинхәаз: баша шәцоит, азы ахыыштырахъ ишыхынхәуеиپш ента ара шәаанагах'уеит, уи аткыс абра шәхы шэирманшәал ҳәа. Нас ҳагырцәажәарым!..

Б и д а. Нас ишпъарзыбуеи?

И а з а. Ишпъарзызуеи — ақалақъ ақны икоуп. Ҳара ауал ҳшәом. Десцынак адгылы ҳамоуп. Крааур — крахфоит, уаха иарбан? Урт уажәазын иааманшәаламхашәа икоуп акумзар — аматурагы роуп,

анасыңғы роуп. (*Уахъ даанаскъан.*) Уара иудыруа ма с-Жыулиа дзызхәаны дтәоу дзеиңш уафу амалтура ҳәа дызлоу, дызъоу? Ихатәы фтамабиңлиштөр ѡпраауа дақутәоуп. Умбои Махател лымахәи лыпъхай дышныңурго? Лыпъха хатса дцаанза, дматәыхуахухан, лчыт ткы көаңбуабуз леылахәаны даван. Уажәы улыхуапъшиш?..

Бида. Махател былмацлабын бара...

Иаза. Избан, Махател лейткүс сеңцөумса сара?

Бида. Махател лейткүс ба бенцәам, аха быңхәцәа реиткүс лыпъха деиъхент.

Иаза. Умшәан! Угу каумыжын, знык Жыулина хатса дцар, угу ухалырштып! Ҳамахә афтамабил дылтатәаны ажжыхәа даакылъялап. Уаргы саргы ҳалтартааны ажжыхәа уахъ ҳаигалап. Уа угу өывыр — ажжыхәа арахъ ҳаигалап, абас ҳазбо ҳаташыцуа, қыф уа, ҳбалдахәы-былдаоч ақалақы акытей хрыбжъазаап.

Бида. Ее, ҳбалдахәы-былдаоч сыйзыруам, аха «узынъяз аткүс узынъяз» ҳәа убри азбаб зынза ҳбыстафара гъамадалтәеит ҳәа сыкоуп, лтыхуа ркъақъан дызекуоу рыла. Анкъа апхәзызба дырхөзар, лаб ифны иаауан, инхара рбон, интцыра рбон, ихата дырбон. «Анап инбаз ипъшьеит» ҳәа, лтаацәа ҳөаҳазаргы изымдырте!

Иаза. Уара ажәйтәра уамоуп, уара!

Бида. Ақалақъ чкунцәа, амалагъ афра уаа гъянгъашкуа, ускак бзиа избозу...

Иаза. Уара зны аңдармыкъаे 13 маат уңыбыа итырхын — ақалақъаे зегъ бжысқуюу үүшшьонт. Уи ҳахиртәаларц дыкоуп, уеаанкылшь... Ахы, умъшын, үзара мфақыырак ааңсах, нас схәа стип, даеак хтип, иаҳшәап.

Б и д а . Иабасыпъсахри банацъалбейт: сыңыны-
рым, быртағым, арахь ихахшаз акомхуозае аус-
руаны акы рхашәалом... жүйелүүлүштөө
зәңгизлөө

И а з а . Ахы еиңах акомхуоз, акомхуоз, акуомхоз
кадың! Узыркыатаз акомхуоз! (*Даашуеит ахұчы.*)

А х у ұ ы . Минаң апырпыл үйінің қындауынан шығып
түшті.

Б и д а (*Иаза лахъ*). Амарңа кыр бымазар итші,
И а з а (*ахұчы иахъ*). Нан, излоуго ҳәа кыр ул-
тама?

А х у ұ ы . Аа... (*Банка дук ишиңдік жаңынан икы-
заап, инаирххоит.*)

И а з а (*аяа рахъ*). Біңәа иңарыпъсаант, изақа-
роузен иаабтиз! (*Аңында ааган.*) Аа, нан. Илымаз
аатыхны сара исылтейт ҳәа... (*Аяа рахъ.*) Луал
хаңакны иахъа жәаххык дрыхәоит... (*Ахұчы діңдіт.*)

Б и д а (*аяа рахъ*). Иа шәни, шәни, шәни! Мыж-
даразыхәан хшара зауз аб мңура! Сзыкушәазеи,
уара! Ааи хшара джамам ҳәа итәйту шәеңтаргаант!
Драхатми уара хшара дызмам! (*Ашәахъ шөйнен-
хоит.*)

А б ж ы . О, Иаза!

И а з а . Ҳау, ҳау!

А б ж ы . Бааскьеиң, Иаза...

И а з а . Ари дызустхыда уажәы! (*Дышнешуа, ан-
ду дзықуттәз ақуардә лақу дахъяшоит. Даңыуа
діңдіт.*)

A тү ар да.

АКТЭИ АҚҰГЫЛАРА

А ф б а т ә и а с а х ъ а

Иқаң асцена. Асцена таңауп. Амашынабжы гоит. Уи инаш-
тарххыны, рчамаданқуа кны икәншіхан иаағналонт Жұулии
Мажұулии. Инаңшы-ааңшүеит, уағ дырбом. Жұулиа ауа-
дахъгы дынғонаңшүеит, аха уағ дылбом.

Жъулиа. Уаф дықазам.

Мажъулиа. Нандугы дабацей?

Жъулиа. Убас амла сакит, аха убас амталғас
кит, аха... фаха-фымш стәаны акрысфозаргы сыз-
хара сзыфап ҳәа сықам. (*Днатгоит.*)

Мажъулиа. Сара зынза ағы сашызышәоуп
схы шығъежьюа. Уажә сшыапгы иатталт.

Жъулиа (*ергъұза*). Бнеи, абаапъс, кры ббозар...

Мажъулиа (*адулат әартны дынтағышын,*
әгурбъатқа). Бғыл, бғыл, бнапы үәзәала...

Жъулиа. Иарбан напызәзәароу... Крыбазар
иааг абаапъс. «Аңыма импъыша аматқә азылакууент»
ҳәа, шыңа ҳампъсыр здыруада. (*Ирбаз рымтацаны*
ажәжәаҳа акрыфара иалагоит.)

Мажъулиа. Абыста зақа ихааузен... ахала иб-
фап...

Жъулиа. Җың уроуп, уи ауп ушшәа изыббо.
(*Аатғылара.*)

Мажъулиа. Шыңа Ақуақа бцару, Жъулиа?

Жъулиа. Ааи ахъз сабымхәан, ахъз уафы им-
хәаант. (*Ажәжәаҳа ирбалакъ атақушәара шаңуп,*
ацәажәаха рнатом.) Зақа ибзиан еилалтазеи ди-
ари ашә.

Мажъулиа. Амла бахъак'уаз (*лөатца аалбаал-*
дан) ушшәа иббент. (*Ахыртңы нахуаны иржәуент.*)
Шақа ибзианы иртәзүен!

Жъулиа. Бара абри абыста өңцира сыйзды-
руам, аха нахатәниуп ҳәа сықоуп...

Мажъулиа. Изакузаалакъ уахъ хартәйт.

Жъулиа. Ох гушъя! Сыпъсы ааталт!

Мажъулиа. Акрыфара бзакутзен, Жъулиа?
Фаха-фымшгы сыйтәуам бымхәази?

Жъулиа. Каҳ, уаҳа акы сзахатом. Уажәымта

шкуакуахааит, Куаста! Уи даақумшәаргың **Ханшы**
хұшықалашаз сыздыруам.

Мажъулиа. Ханшы аибашьрахтә данаа —
амла ҳакит, абриақара мшы крықамфейт ҳәа
ажәабжы анихәоз, сара ажәабжы рпъшзагас ихәоит
акумзар, ауағы амла дышпәк'уеи ҳәа сгу иаанагон.

Жъулиа. Мажъулиа, шыңа бцару Ақыақа?

Мажъулиа. Бара бцару?

Жъулиа. Зхатса дўарыз пъхэйск илхәаз бды-
руоу?

Мажъулиа. «Сымгуа сдаацәа рөы иқандаз»
лхәеит. Уи аиңш, ҳамгуа абра иқаны, ххатакуа ақа-
лақы ағы ҳақазар цәгъамызт. (*Иччоит.*)

Мажъулиа. Ҳаччогы ҳәалеит!

Жъулиа (*дәғағыланы леаалырхан*). Абара-
қатра умазааит, Куаста! (*Иччоит.*) Баала, Мажъу-
лиа, абаҳчарахы! Шыңа ашәйрқуа қалахьеит.

Мажъулиа. Ех, ағн рыңға, ағны! Сшаағна-
лаз сгу тәйт. Ағны еиңү егъаңьара уцаргы еғы-
қам, ұым!

Жъулиа. Баала, баала... (*Илоит. Үйтрак*
аиңтах аудада ашә аартны, даағналоит анду.)

Андү (*днаңышы-ааңыша*). Азә діәражәозшәа
смақаз мшә? Арахъ уағ дызбазоме? О, Иаза! Иа-
бацеи мшә арт! (*Дегуагу даахъақәуеит.*) Зба қа-
дыңьгы самкыхи. (*Адулат жаңаңа тғаны азы*
лжәуеит, нас атәңа нақ инталыргылоны даағналоит
Иаза.)

Иаза. Бгуагу бабакөо, ұара бкахауеит, ба-
ңылбейт? Ибұхты бхәар, ҳара ибаҳамтары.

Андү. Иаза боума, нан? Әйк зжәып схәан. Нас,
цәражәабжықгы сахазшәа сақалан... (*Иаза атәңа*
лымхны нақ инталыргылоит. Афатәңа шықам аныл-
балак лара илфаз ұышыла лылахъ-лыңымшы аал-

затәйн.) Иа анцә ҳаңдоумкын, избозеи шәнаның
бейт!

Андү. Крыбхәзма, нан, Иаза?

Иаза. Млазаап бара құхула бызго! Диң хаас, шәы ықам, хыртқы ықам. Избозеи бара! Абыстың маңара дамшы, мәнән лхылсейт! Аскатәи еилалтаз даңдының дықоума, мамзарғы икуалаахаңыу ата-куажә!

Андү (*ллымча адаты рәсаң икны*). Сара соұма, нан Иаза, бызғеу?

Иаза. Бара құхула ҳара ىхабхәар — исышәто сыйхом, амла сагоит ҳәа, бхала бзыгөо бгуам-гуамуа?

Андү (*агуам ауп илаҗаз*). Агуам бхәоу? Агуам абақаз, нан, ара? Сара соұма изыхътатоу? (*Лыңқы дахуаңшүеит.*)

Иаза. Анахь бызхуаңшуда назыбуазеи, быпсы шығатоу, быпсы?

Андү. Сыпсы?

Иаза. Аиеи, аиеи, бхы шығаббо?

Андү. Схы? Схы шықаң, нан, иғъежыгушоит... Ус бымазар сара бсыдымхалан, нан Иаза. Сара скаруат ахъ сцагушоит... (*Дгуагуо ләынахоит.*)

Иаза. «Азә ар ихәон, азә амажәа» ҳәа уара иутахыу ҳәала. Хуача ҳағны дығнамхеи уара! Исыз-туамтаңыз акумзар, ас иагъарааны исзылухьеит. Ари акун уажә итлымғаңыз. (*Иаза адудаң шыт-лыршәшәо, дааңсаха илахъ еиқупата даағналоит Бида. Днатгоит. Рәғыңғағы өйтүам.*)

Бида (*изымычқакуан*). Бара, акрыфара ҳақуц-зар ىхабхәар, ма агулаңа ҳрыхәап.

Иаза. Үан акрузылуит, умшәан.

Бида. Ибылзузеи сан?

И а з а. Уара уоума ара италан крызфаз?

Б и д а. Сыпсы ҭамлазар сара сахықаз бымбозыл.

И а з а. Уан млазаап, уара, дызражәыз, дычма-зафуп ҳәа баша иаҳхәоит.

Б и д а. Иқалазеи?

И а з а. Уааини утаңшишь, иқалаз убап. Ҳашь-қаң дығдалан ачауқыцәа ҭалазшәа ибыңа-изәзәа ирыцқан даатытцит.

Б и д а. Уажә уи акун илхыбымтациз.

И а з а. Иарбан сара илхыстахъо! Уааини утаң-шишь ара!

Б и д а. Илфазар илфеит, лхы дахуеит, ҳалалс илоуааит. Ох гушьа! (Дгүнкүыеит.)

И а з а. Узықушәазеи аттцы уқыуа?

Б и д а. Сара саб ибағ аатхны алеи аҳәеи инарыласыпсааит, иагъараан исхәахъазаргы, иахъа инаркны ҆ара ҆сахра ҳәа ҳқытан сшыапы неихыз-гозар.

И а з а. Иумоузей, уара?

Б и д а. Ибмоукуан, ахъача-хъача! Ибзыпхъаза-рым. Аа аңсра укушәандаз уара Бебо ацәа ҭабаа!

И а з а. Иузиузеи Бебо?

Б и д а. Абас-абас, азбабцәа рұқынза сон... саахынхәаанза қурышъкуак умазар ахъысхәаз...

И а з а. Руазәк дычмазафуп умхәазеи, уара?

Б и д а. Исымхәеи, исымхәеи, лыпсы сахъзом сымхәеи.

И а з а. Нас?

Б и д а. Нас дааи даатқьеит, баба, аха дази даатқьеит, баба, аха избахъада!..

И а з а. Дзыршуаз, уара?

Б и д а. Уара абаажә ихәеит, аламыс умандаз ихәеит. Аңара бзиа иубондаз, упъхацәа ачаирта икухны, Ақуа иганы икууртәозма ихәеит, — акы на-

lamkuan, aky naeýimkuan ixæeit. Mæhan, iseyimxæz/иарбану. Aþara týxny isirbeit, aha ҳаймыштыл
умоуп, иустом! — ixæeit ahuçkua reipþsh ïnqazza
сырбаны.

И а з а. Ааит, иаб ахтабаажә дытихааит, ицэйз
даштыоушәа ихуда нааза. Улабашьа рыхха ихы
акалакутра иажәутцаарауааз! Угылан убыбза узи-
хуаþшуаз?

Б и д а. Аиаша ахъихәаз аума ихы бзасуа. Ама-
ла абни ауаа иреиþшмыз изсеиҳәазеи ҳәа ауп ам-
зар...

И а з а. Нас ирыпъсихуозеи, уара, арт ахуçкүа
ибъатцәыбъатцәуа? Уара ухырбъ-чырбъуа уеыргуаа-
ны утәитеи?

Б и д а. Ирыпъсихуозеи! Ацькъал — шацәырзат-
тәуп, ажә — бап ибылтеит, ацә — баб ибиңеит, ахәа
апалта алаабхуоит, акуты — гырзныхәоуп, акуата —
мқамгариноуп, акуакушь — бахыкуаахъеит. Зегъ бара
бырекунуп, ибтакыу ризу.

И а з а. Нас сара соума уара ҳахшара зыхутаахъ
иалухыз? (*Ус ашътахътәи ашә иаалагылоит Жъулии
Мажъулии.*)

И а з а. Схүцкүа!

Б и д а. Шәаба þаз, дад, ашътахъ þала?

И а з а. Ух, ишубо ухы убааит!

А н д у (*ayadaхътә даашуеит*). Нан, зыбжы го
зустцәада?

И а з а. Бмотацәа роуп, бмотацәа!

А н д у. Уаа-уаау! Ааи Куаста ухаткы сцааит
схүцкүа сзаимышты уара? (*Игудылкылоит.*)

И а з а. Дабатәи Куастоу ари илгуалашәаз?

М а ж ь у л и а. Ааи, сан, Куаста иоуп ҳаазышь-
тыз.

Жъулиа. Өымш түан цыфагы гухугы ак ха
мамкуан хтәазижътеи.

И аз а. Нас амла ҳак'еит ҳәа иашәхәама бара?

Мажъулиа. Мап. Амала амфақыра шхама-
мыз иаххәент.

Жъулиа. Инапала абилет аахуаны амашына
хантейт.

Бида. Дад, сыззааз ҳәа акгы имхәазеи?

Мажъулиа. Мап, саб, шәбара саит ихәент.
(*Бидеи Иазеи неихуатшүеит.*)

Бида. Крықазар крыйшәфа, дад, амла шәамк'уа
шәйкәм, ҳәбеимшхара, аәбаара итаз ауаа.

Жъулиа. Ҳара крахфахъеит, саб. Нас абаҳчахь
хцент.

Мажъулиа. Ҳанаан уағ шәықазамызт... (*Би-
да Иаза әнналәпшүеит. Иазагы даткамхәзакуан
аҭакс Бида әннеңәпшүеит. Аатгылара.*)

Бида. Дад, үзәракыр шәзалалахъоума?
(*Жъулиеи Мажъулиеи еиңәпшүеит.*) Мамзар ус
шәйкөу?

И аз а. Ахы шытә Ҧыскы икы. Рыпсы ааиғыргап,
иааԥсаха иаант.

Мажъулиа. Ҳәғыцъагъ ҳалагар аитқыыс
Жъулиа илхәаит.

Жъулиа. Сара сааԥсоуп, бара ихәа, үзүштү,
Мажъулиа.

Бида. Ахы, шытә идыруп, дад, шәхәара стахзам.

И аз а. Иарбан иудыруа уара?

Бида. Иахъа ара ашә аартра анеиқуахтоз бгуа-
лашәоо? Убасқан ибдүруаз!

Мажъулиа. Изазозеи, абри ауп икоу, санғы,
сабғы. Ҳахънеилакъ — занатс ишәымоузей? — ҳәа
итцааует. Акгы уазқазамзар, напыла аус ууроуп.

Бида. Нас ишпәа, дад, усоуп. Амала уа~~о~~^кри-
әартцома. Амалакрыфара ахы~~о~~^у ҳара хөоул.

Иаза. Атыркынеи уфейт... Нас, уажә шәыш~~а~~^илайло
бара?

Мажъулиа. Уажәы, убра ҳа~~п~~^жшәма ҆хәыс
алуманат зауад адиректор дылдыруан, диацә-
жәан — ашәыр еилыхра~~е~~ исыйдыскылап, иаанаит
ихәеит.

Иаза. Изаку шәыруи, бара?

Жъулиа. Апатырқал, атәа, абызра...

Бида. Дад, абызра азын Ақуанза шәыззозеи,
ара акуцра илажымы зақа шәтахыу?

Иаза. Уи қалакъ бғызроуп, уара уқыта бғыз-
ракүа ирғызам...

Мажъулиа. Аха убраагь апаспорт атахыуп.
Апаспорт — аколихара~~е~~ еңқушаша~~т~~ны ҳшаушшту
ала асправка ҳамамкуан ихартазом. Убри азы ауп
харгы ҳзааз.

Андү. Нан, кыр шәалоу ус шәтәоу?

Жъулиа. Макъана ус ҳа~~к~~оуп, нанду.

Андү. Акгы шәмоузо?

Жъулиа. Мап, нанду.

Андү. И~~к~~алазеи амацәыс аталааит арра шәы-
кошәа?

Иаза. Излашәхәозеи бара, нас ашәацъхәацәа
реиңш зегыз иралхәоит...

Бида. Ее, ҳақ!

Иаза. Уара и~~к~~оудыруоу?

Бида. И~~к~~оузеи?

Андү. Нан, шәшаара шәаау, еиңа шәцах'уоу?

Жъулиа. Ҳциит, нанду, ҳца.

Андү. Аа, нан?

Иаза. Аамтала, ҆шьара иааит, ҆шьара.

А н д у. Нас сара сзеигурбъах'уеи... зегъы рхүчкүа
рыфны икоуп, абарт ҳара хтәкуа афны ифнарбасенисо
мшәан... (*Дгудаан аудадахь дцоит.*)

И а з а. Нас уажә иш҆якататәу?

Жъулиа. Апрасидатла ашәку имхтәуп аколи-
харахътә хъаҳә-пъаҳә ҳамамкуан ҳшоушты ала.

Б и д а. Ари дәңщуп, иуоу сеидроу, дад. Пъыхъа-
тәи ара хуада данығназ еиңш акузар имариан,
аха...

И а з а. Уара, икоу удыруоу. Гуагуа аўхъан
исалхәөн: аңыц иаарыштыз дахығноу игуампъх-
заап. Иахыманшәалоу, амфаду иахъазааигуоу,
дахынықунагара үзәк ылихыр итахыуп лхәеит.

Жъулиа. Ара дығналааит, саб.

Б и д а. Иуоу краадыруоу. Егъигъ ҳидырфала-
хъан.

И а з а. Сара уажәитәкъа аиаша еилыскааует.
(*Лкасы аашъетпәан дцоит.*)

Жъулиа. Ааи абра дығнамлар дшыпъсра иды-
руандаз!

Б и д а. Ауаа ҳашрыштыз амлагъ ҳагеит.

М а жъулиа. Ы, саб, иахъа кыршәымфаџаци?

Б и д а. Қах, үзүштә! Макъана шыжъуп! Шәан
лжазшыа уажә ижәбама...

Жъулиа. Ди, амла иш҆ягей, банаңылбейт...

М а жъулиа. Укуиа, саб, укуиа...

Б и д а. Аа, шәысқуат, дад... (*Мчыла дықуды-
риоит. Азәы амца еиқүтәра далагоит, егъи — ачуан
бүбъара.*)

A тү ард а.

Иласу, иргурғыагоу, ирщакыгы амузикатқа науза. Уахылоуп..
Ауада. Иазең лыпъхаңда ажәжәхәа Бида иенлахәара наөуп.

И а з а. Аҳы шыңа уца, хар умағам. Аизара на-
лагаанза уихъзароуп.

М а ж ү у ли а. Ухтарпә абас ириашан иухатса,
саб.

Б и д а. Ибзиоуп, дад, ибзиоуп, иабаргузеи...

Ж ұ у ли а (*имагуқуа рышәра дағын*). Абар...
қаҳ, сманакиур амнамхи... (*Лнапхың ишәу дахуат-*
шүеит.)

И а з а. Уағынхана аайбауркыр, улағыны үнапы аату-
шыры, уәхар ҳәа ушәома уара хлахәада.

Б и д а. Аҳы иазхойт, дад, иазхойт... Пүхәйсәара
сцома, дсыцаар абзина, дсыцмаар — дсыцмаант.

И а з а. Изахъзузей уара дсыцмаар?

Б и д а. Нас имур дбаандаттәны даазгома? Лцә-
жәашьюзеи анцәа дишәниаит.

Ж ұ у ли а. Ихы иңалан нахәа, саб.

М а ж ү у ли а. Ҳахынхо улица өңкүуп ҳәа,
баба.

И а з а. Ҳафны өбаны еихагылоуп ҳәа, ауада
азын ипъхоуп, апъхын ихъшәашәоуп ҳәа.

Ж ұ у ли а. Арадиогы амоуп ҳәа, нас имүзөшәа
убозар ҳешениацәоугы илымха интшы.

Б и д а. Бызлеиуацәоузеишь?

И а з а. Ҳаи, анцәа дишәниаит, дышпәзехыр-
таауеи!

Б и д а. Ааи, аха усзымдырт, узустада ихәар иас-
хәозеи?

И а з а. Иауҳәозеи умбо убри иара ианаззееи лан-

тъса сара амырион сзаазхыз Деда рыцха ^{лъжунхыз}
днаштын ачара лзиухьеит, аеыркудтэгы ^{эрдэлтийн} лиңахъан.

Бида. Алах, алах, наң, «Ауа иуа кынтыжэ ма-
ка» хәа, уи сзалалагушьом сара. (*Дцоит.*)

Иаза (*ишклафылтуеит*). Даамгакуан арахь
угуарымлан, иуаҳауу? (*Дыббадо даағналоит анду.*)

Андү. Нан, Бида дцама?

Жъулиа. Дцеит, нанду.

Андү. Убри еибыу ахъз анцәа ишәхимцаант.
Аиҳабы лхәатәы шәаҳауа шәыкоума шәара...
(*Дхъаҳәны әдәвүклоит.*)

Иаза. Абри атакуажэ анцәа имағоуп, ағаҳаан
еңтархәо хлымзаахк шыслыркатцо бара. (*Лапхъа
даагылан.*) Иббазеи абри бара хъзы цәгъас хара
иаҳхны, да иҳәеи иббаз?

Жъулиа. Бара ди, ибхәо лаҳауа үзыбашьома?

Андү. Исахаит, нан, изаманатцәкъян. Хъзы-
цәгъас ишәымоузei бымбои, нан, прасадатлас иа-
лакъ иштаацәоу ифуа ирыштыоуп рхәеит, ирыхан
руада ионартсоит рхәеит. Руадак хианы урт ирыз-
кууп рхәеит. Иаза днеита-нейтасуа урт рхуура
дтоуп рхәеит. Зегъ ззықартцо — ropyхацәа аусурахъ
инармыштырц ауп рхәеит. Уаха ишъабасхәари,
арт маҷума? (*Aуада днығналоит.*)

Жъулиа. Илазхәада бара, ди, абарт зегъ еикур-
тәа еикургыла, арахь лара аеҳәа дзыгъехэйтцомен?

Иаза. Ааи үүштүт, зызбаху бхәо дызустада,
азә далгахьеит. Ахы, шәгыл, шәгыл! Бара Жъулиа,
аштахътәи ауадағ ацәарта еикүхны аиарта һатца.
Мажъулиа, бареи сареи афатә һацара халагароуп.
Акутгы 33амкуа нахъхи икууп.

Жъулиа. Даауо дмаауоу ҳзымдырзо ҳаешпъа-
хархион бара, ди?

И а з а. Даар ифап, дмаар схазфаху ифейт, хара
ац ҳамами! Ахы шәгыл! (*Алашбжы гоит. Жылдым*
ашә аартны адәахыы дыңшиеит.)

Жъулия. Минаң дааует.

И а з а. Дахьцо дмаант, ашъапызатә еиңш уажә
дабаакылсхи. Акыс лычкун иоуп уажәыгь абрагада.
Мажүлия, бара бычмазафуп ҳәәхьеит, ара бааниы
быкуиес, ани акасы быкуршәны. Бара, Жъулия,
бцаны ахачапыр акутса, акутгызы.

Жъулия. Ахын иаанхаз сманакиургы урт иа-
мырхып. (*Дзоит.*)

М а ж ь у ли я. Иарбан қуниароу бара, ди, сыйма-
зағымкуан сыхмазағымкуан!

А б ж ы. О, Иаза!

И а з а. Биас өңцихаца!.. (*Мажүлия акасы лы-*
куршаны днеини дыққиоит. Даағналоит Минаң.)

М и на т. Уа хұлыбзиакуа! Кох, ари ихуахуаза
ара иқиуо илуазен, бара?

И а з а (*аяа раҳъ*). Луал азыхәан даазароуп
ашәақь ентәмтә анахгудылтца! (*Лара лаҳъ.*) Ағс-
таацәа ирфаҳью илмыхъра икоузен...

М и на т. Ибыхъзен, нан Мажүлия?

М а ж ь у ли я. Сгу бзиам, Минаң.

И а з а. Абз дамқақахьеи... Да арахь бтәеи, Ми-
нат.

М и на т. Ках абааңс, стәо сыйкоума, кутык
сшын, иатсаңтәара тәтыңтырак бымазар ҳәа сыб-
заает... (*Днатәоит.*)

И а з а (*аяа раҳъ*). Аакыська акы дамыхәа-
цызт! (*Лара лаҳъ.*) Исымам, аха исымоу ахучы
еиғаңшагушыап... Дида, банаңбалакъ сыйхашшаны
сыңсуеит, анәинис. Хара ҳађоу азәы акы хирпәса-
хаает!

Минат. Шэара шэзыхэн сара акгыс схэом, аха
шьоуки-шьоуки шьурт аламыс рымамзаап

Иаза. Избан бара?

Минат. Шэара фышэ маат затээйк роуп ишэыкуу. Егы Зыбъя иахэшья, ианбатэи аамтоу, ахъхыа-ххъхыацэа ицэажээ, акы-фба хээ иаапхъязаны 17 манат налыстан, ес схатцкгы-бхатцкгы интахэахаа илфеит.

Иаза. Дида, ламыс лмоуаант, быъши бара!

Минат. Уйижьтэи ёадак-ёадак иакараз х-куакушк ыкуххэн иганы итины дхухаутны даахьеит, аха сара сагылгуаламшэеит!

Иаза. Абри ауалшэараз шьоук шъякоу, бара, ламыс рмоуаант! (*Ааңылара.*) Акуаха злабго хээ акраабгама?

Минат. Тарцыцкак аазгеит хээ сыкоуп...
(*Штөр дүк аацэрылгоит.*)

Иаза (*ауаа ракь*). Ари азна сымандаз, бандагуажэгы уаха Ѣсху лтыхымызт! (*Маңк җатэаны иаалгоит, аганахь иналыргылоит.*)

Минат. Ачымазаф ма анахь дыкубыриарауааз, бара, ара лыбда цымтэеи?

Иаза. Абас, абыржэы дшыббо ада куиашьа лымоу цыбышьо?

Минат. Ди-ди хаас, исаҳаузей!

Иаза. Ари ауп аамтала рматуракуа штатцаны изааз акумзар, арахь ааха рыйтахыдаз...

Минат. Изакутэ матуруузеи, нан Мажулиа, шэйзлоу?

Иаза (*Мажулиа акы лұғаанза*). Баша былмазцаан, ахәара лцэымб'уп. Ус атахызар акухап... Сара ран соуп, аха исарымхэеит... Уажэы, цым, фыстаарами, аеар рнапы злакыу, иахыкоу анцэа идыроуп, хара ақыта уаажэкуа иалаадырауаузей...

Минат. Ус акухап, ииашами. Бымбо уажэй ир-
хэо: ала амашына иакутэаны адунеи акушара, на-
чуп рхэент.

Иаза. Нас мшэа. Уи қыта лоу үйыбшьоу, ка-
лаң лоуп. Ҳыты лажэкуа затца адунеи иакумшара,
лабала еергъхэа ахуштаара иөхэахцоит.

Минат. Нан Мажьулиа, убри зызбаз бара дыб-
зымдырзой?

Мажьулиа. Уи сара илздыраагушьозеи, Мин-
ат.

Иаза (*мазалашига*). Дылдыруазаргы ибалхэо
үйыбшьо... Ус атакызар акухап.

Минат. Ус аматцура бзиакуа шёрылазар апъа-
рагь бубуашэа ишэоуазар акухап, нан Мажьулиа?

Иаза. Лылацэа мацк итаант ҳэа сыкоуп... Апъа-
ра бубуаны ирмоухкуан, аха лчымазара иакулхарць-
уа даара ирацэоуп... Минат л-фышэ маат шлышэым-
тацыз аадыруазар, иашытажамх'уаз рхэан рхы
рфеит рыцха. Дара срыкухшахаант, аеенлахэара
иашытазам, раб ифызоуп.

Минат. Ус акухап, аан...

Иаза. Изхисхэааяа, Минат, даара съабаа ра-
цэоуп. Сара сызлоу пъхэыск далам. Арахь с-нана
ахучкуа дырфызоуп...

Минат. Аан гушья, ишпъабури, жэларак ран.
Лара дабакоу?

Иаза. Ара дыкоуп. (*Агада лхы нылалкын.*)
С-нана, ишэылшозар арахь шэаанруазеи, Минат
дыкоуп. (*Анду лыбжыы аафуеит, ибхэазеи? — ҳэа.
Иаза лнапы лжоит арахь баан ҳэа. Дааицеит.*)

Анду. Ибхэазеи?

Минат. Бышпъакоу, ди?

Анду. Сара соума бызёу?

Минат. Бышъақоу, бышъа? Аαι аригъы сан
леңш ллымча зында иңагушьазаап!

Андү. Минат боума, нан? Сыкагушьоуп макья-
на... Схы гъежьеит.

Минат. Бымч маңми уи акухап. Аха быканат
бгу ишатахыу быкоуп, анцәа иңшьоуп.

Андү. Аαι, шыта.

Минат. Бмоңа дычмазафызаап сара исыздыр-
зомызт, ахымзб згеит.

Андү. Дарбан, нан?

Иаза. Илахауам баша излабхәозеи, Минат.

Минат. Мажулиа лоуп сыйеу. Лгу рахумзаап,
сара исыздыруамызт.

Андү. Илыхъзеи, уажәраанза дыбзиахуха дықа-
ней?

Иаза. Бымбои илботцәкъа саатк ишылхаштуа!

Минат. Аαι гушъа. Бара быфрапхәэзыбоуп,
Иаза. Лыхтакыгатцәкъа шәышәны мышкы шыбы-
жыаанзагы азәй ибмырбейт, нара абас дышкоугы.
Анкъагъ лызбаху шпъархәоз, нахъагы дышпәтәсу
рыңча. (Аатғылара.) Бара, Жыулиа дабақоу?

Иаза (ауаа рахъ). Шыта зегъы ҳайлылкаароуп!
(Лара лахъ.) Дыкоуп Жыулиагы.

Минат. Бидагы дызбазом, дықами?

Иаза (ауаа рахъ). Уи иакун иагыз! (Лара
лахъ.) Мажулиа лзын аҳақым икынза дцан ма-
къана дмаац, димбоу...

Минат. Аҳақым бхәоу? Иахуа абыржәы абра
даасафымси, издырыр арахъ даасымгоз!

Иаза (иләымбұзазә). Унан еивнагазаап.

Андү (ауаа рахъ). Иа анцәа ҳаицоумкын амц
хәара лгу шпъакуptyмтәои... (Дылан ддәықулоит.)

Минат. Бабаң, деда?

Андү. Исахауа сзычхауам абааңс... (Дцоит.)

И а з а (*ayaa rakhъ*). Апъсра боундаз бара **аңа-**
куажә... (*Минаң лахъ.*) Бымбо, аңајәабжәтәкә
лзычхауам...

М и на т. Ааи гушьа... (*Дғылоит.*)

И а з а. Бабаои бғыланы?

М и на т. Каҳ, сцароуп, асасгы дыстоуп.

И а з а. Дарбан сасу ибтоу, бара?

М и на т (*Жыулиа даағналеит*). С-Ардашыл ар-
рахтә дмааи!

Ж ү у ли а. Ииашан?!

И а з а. Унан анцәа иңшыоуп! Дышпәкоу бым-
хәои?

М и на т. Анцәа ишихәара! Дцыбъ-цыбъуа, игу
уарденла икыдыртәааны, апалкуаныкъ рхәоу ми-
тәык ала иштәоуп. Зынза абри адукүа даарывақуло
дыхоуп. Дчынғасараха...

И а з а (*ayaa rakhъ*). Уажә уи иакун ихагыз!
(*Лара лахъ.*) Диид абааңс, ани еиңш ахазына ас
хшелажы дааштыны ҳбырпәхашьома!

М и на т. Бшақутра нақ. Сара макъана сыйкуама-
шәа хәоуп сыйшиштоу. (*Даацакны.*) Скуаха сыт
абааңсы, ихала иоуп икоу, амлагъ дагеит. (*Жыулиа
аштоң ааган илылтоит. Дынтаңышын, ауаа рахъ.*)
Зыгмаңәазк акузаап италтәаз, илыкухулааит! Ахы,
шәықаз, шәықаз... (*Ддәықулоит.*)

И а з а (*Минаң даанкыло*). Бара, Минаң, ари
аेңц иааз избаху шыбабаҳазои?

М и на т. Дарбан бара аеңц?

И а з а. Апрасидатла иаарыштызы?

М и на т. Аа! Уи шыта дәңициума, бара, дааижътеи
ххаштхеитеи. Ани агызмал дыңгъяхыума. Бымбо
сүнтәа 27 маат ишент. Амала навалартада имамкуан,
абри Дастья лашыа иеиңш, аттара дүззә змоу азәы
иакузаап.

И а з а. Аҳаҳ... акухап...

М и н а т. Нас, цәгъя дыбубуазаап. Даара^{дыбубуазаап} буазаап! Ани еғи иеиңш ухатқы-үпсатқ напыр-гъежьрыла, сукурбануп ҳәа аус зуа уағзам.

И а з а (*тынч-тынч*). Нас ишъя, еғи диенпешхарым, дуағыхызма ани абаажә, ажәлар хиртәеит.

М и н а т. Қах абааңс, азлагарағы исзахан, шыңа еибафахъеит. (*Дәйкүлоит. Жұлиа аудаҳаң діоит.*)

И а з а (*Минаң дмышътуа*). Уаха еизарак ықоуп рхәтәкъеит, изакутә еизароу ҳәа Манча акғының о бмаңаゼи?

М и н а т. Үи аус зымуа, иқъала-пәлан иавоу рзын ауп. Бара бзыцәшәозеи, быпхаша аматцура-куа ирылазар?

И а з а. Сара иарбан сзыцәшәах'уа, рышәкүкуа ағәеңәа ицәажәо рұбыба итоуп, аха ирыташыңца рацәоуп. Аус руам ҳәа иашшуеит. Урт зларбаз рыб-лакуа аархышәшәаны рани раби гуақ'уа дара рзын инатәартә.

М и н а т (*дааицрашәан*). Сарғыы сыйқун брига-дирс днаган ихъз назхәаз шәхы интәшәаит сәалап! (*Діоит абъааҳәа.*)

И а з а. Ҳау, апхәыс, раңа бейтсанакит!

М а ж ү у л и а. Смеисии, баҳыца бмааит Минаң. (*Дәғалылоит.*) Аай, ди қадың, иаанқұлыршәаша-зи... (*аудаҳаңтә даағналоит Жұлиа.*)

Ж ү у л и а. Банаңылбент, ди, ҳакуты аңгу иам-гей!

И а з а. Ишъя, бара? (*Ләзарақуа кны илмаңааз-шәа дәғалылоит.*)

Ж ү у л и а. Ҷиғ иагеит ҳакуты!

И а з а. Ес са шамкуан сыйшаз, ибымфо, ибым-

жэуа хгуар бжьара быбжыамкуан быбжызааит.
ашьапызатэ Минаң!

Мажулья. Минаң илхароузей бара, ди, шэара акака рзы шэлазтаауа дышэмыштите?

Иаза. Убри дналыдкылан абри хдагуағы абра дығнамкуан дығнызааит, агушышың еиңш енагы дыгурыму! (Уахъ ләйнахкоит.) Дзыршуазеи бара абри дызгаша ләстцозар, дызшыша лсыржэуазар, лыншын аахуан илшәйсцозар, дхаззалар сара цэйтцахәэтәис дсымазар... ы, дзыргурымуазеи абри? (Аширхэа анду луада ашә ааймхааны днығналоит. Лабыыбжы аағуеит. Анду сара соума бывеу? — жәа лыбжы гоит. Үи аамтаз ашә аатуеит. Дағналоит ар рыматәа зшәу ҹунак.)

Ачкун. Иқалома ҳағналар?

Жьюлии Мажульи. Унан, Ардашыл!

А т ө а р ө а .

АФБАТӘИ АҚҰГЫЛАРА

Аңшыбатәи асахъа

Иласу, афантазия здоу амузикатә пауза. Бида иуада. Итәоуп. Жьюлии, Мажульи, Ардашыл. Мажульи лмақәхәара үыга касык акуршоуп. Ардашыл икыттель апъхъа наркүп х-значокк, акомәартә дырга назлоу. Изыкууп аефреитор ичынкуа.

Иара ажәабжы ахәара дағуп, атаацәа зырғуеит.

Ардашыл (*шажәабжы иацитоит*). Ааи, до, абас мышщәгъя баапъсык азыхәан, ҳшәақъкуа, хпатронакуа, ҳаплимоткуа ҳеааибаҳтан, ашарпәз ҳтанккуа ҳфен ҳфарыкутәан приамо ҳөйнаххеит...

Иаза. Атанккуацәкъоу?!

Ардашыл. Нас ишъя! Атанк ҳәа маң-саңк роум, иззаза адомбен иақароуп. Абзарбзанкуа ир-

хагылоу, ее, абна лахъхи иназоит, зхы пъжэарыз!
Ааи, до, иахъцо адгыл абас икуац-мацуеит!

И а з а. Нас убри шэакутэазма шэаргыз?

А р д а ш ы л. Хых, шэакутэазма! Приамо
акышэккышэра ҳхалан абзарбзанкуа абас ҳнапы
рыкуршан хрываютэамыз!..

И а з а. Диц, зибнақа-зишэнәка, шэналъаргыз!

М а ж ь у л и а. Ибзиоуп, аха шэабацоз уара, А-
дашыл, атанк шэакутэаны?

А р д а ш ы л. Ҳабацоз, саҳәшья, еибашьра ҳам-
цоз!

И а з а. Ди, ди, ди, хаас, чкунцәа гуақкуа!
Анцәа иңшыоуп чкун дшысхымшаз! (*Жыулиа лахъ.*)
Анахь биндэйтцишь бара, иааузар. (*Жыулиа абар-
тахъ дцоит.*)

А р д а ш ы л. Ааи, до, иаашоны приамо дэ-дук
аेы ҳафкылсит.

И а з а. Ара иқашэтцах'уазеи уажэы?

М а ж ь у л и а. Еибашьуазар акухап!

А р д а ш ы л. Оо, иакубыршәеит, саҳәшья! Ааи,
нас, аибашьра! Ааи, до... (*Жыулиа даауеит.*)

И а з а (*Жыулиа лахъ*). Зээр даауама, бара?

Ж ы у л и а. Уаф дсымбент. (*Ардашыл ипапироc
амца аирк'уеит.*)

И а з а. Мо иршома рофыцагы аибабара рыцэ-
мрчхаайте!

М а ж ь у л и а (*Иаза лахъ*). Еилымгацзар аку-
хап макъана.

А р д а ш ы л (*Жыулиа лахъ*). Саҳәшья, бара
бывауп, ҳара ҳтэоуп.

Ж ы у л и а. Сгылаз, иуадафым...

А р д а ш ы л. Ааи, до, иазааух'уазеи, ажәак
ала, приамо аибашьра, апирестрелка ҳәа изөү нап
ахаркит.

И а з а. Аибашъратцэ́кью?

А р д а ш ы л. Аибашьра ҳәа закутә ~~бзарбзан~~
роузей! Приамо зақа бомба ңжэозеи, зақа шәаң
ткъозеи, зақа бзарбзан хысуазеи!

И а з а. Ди, ди, ди, ди, хаас, чкунцәа гуаккүа!
Нас ҳаргы аррахътә иаауа храцәажәоит.

М а ж ь у ли а. Уара, Ардашыл, ари иарбан
дгылу шәахъеибашъуаз?

А р д а ш ы л. Уажәы ибасхәап, саҳәшья. Ааи,
до, ҳшықаз, изааух'узеи, ажәак ала акомандир
ибжы аагеит: Ефреитер Нараскуа, пероод! — ҳәа.

Ж ы у ли а. Минаң дполковник'уп лымхәаз, бара?

И а з а. Иреихада, бара, аполковники афрыкъ-
тари?

М а ж ь у ли а. Аполковник деиҳами, бара.

И а з а. Уи пирод закухзеи?

М а ж ь у ли а. Ңхъяқа ихәеит, ди.

А р д а ш ы л. Ааи, нас, уағал ихәеит!

И а з а. Ди, ди, ди, ди, хаас, чкунцәа гуаккүа!
Нан, аибашьра шықаз арахъ изҳарымхәазеи?

А р д а ш ы л. Уи секретуп, ди, ааи, до, арахъ
ирхәар қалома! Уи изааузеи, убра сара сзеиҳабыз
аотделение иагеит апобеда!

И а з а. Иш҆я, амашына шәгану?

Ж ы у ли а. Амашына иауазеи, ди, аиаира
ргеит.

А р д а ш ы л. Приамо ицкъя-шәкъя иаагеит эв-
рага иармиа! Убра исыртеит абарт аҳамтакуа сгу
икыдугъы.

И а з а (Ж ы у ли а лахъ). Бара ант рфыза Чагугы
иаңхъя иамоупеи?

М а ж ь у ли а (Ж ы у ли а лахъ). Бара, абри амц
хаижьеит ҳәа сыкоуп?

Жъулиа. Мап үйүштүр, уи уажэыгь амц ихэома!

Иаза. Ардашыл нан, уажэы угу ишбатру ара ақытаө уаанхома? Аха ара ҳхэынцээакны үьеи уаангылап!

Мажъулиа. Ааи, ди қадың, далагахт. Ма ақалақы иаазаз азэ лакухындаз...

Ардашыл. Сабацои, Иаза, ақытаө сааным-тылакуан?

Иаза. Седроу, аррахтә иаауа зегь ақалақь ахь иңцит. Уаргы уахь уцозар акухап.

Ардашыл. Мап, Иаза, сара приамо абра ҳабригадаө аусура салагоит. Икастцозеи ақалақь ахь сцаны: сан ара дыкоуп, саб ара дыкоуп. Ицо цалааит иахыртахыу.

Иаза. Уара уаанхаргы, нан, анцэеиқынтә аца-ра ду умоуп, унеини каландашыла ухы ахьныкуугаша үзара унахагылап.

Ардашыл. Акаландаш избан, Иаза, сара аспециальност сымоуп. Ааи, до, скъифуп!

Мажъулиа. Бзырччозеи бара, Жъулиа?

Жъулиа. Минаң лполкоуник джызаап!

Иаза (*ayaa rakh*). Диidi дышъиляхэоу, дышъяазоу, арахь джызаап! Қачиа ррагы дымцеит — пъстррагы, аха джыиуп! (*Ардашыл иссаат зөгүү ирбарт эхаракны дахуаңшуеит. Иаза дүүрбюоит дүү үшүү, днаскъалгарц дөвдүүбюоит.*) Макъана утәаза-рауааз, узырцакызеи, нанхеит?!

Ардашыл. Мап, сара макъана сцазом. Ав-ремиа заңа ыңаз сахуаңшуан! Поздно ашъталара сашылазам...

Иаза. Аа-а... (*ayaa rakh*.) Хүхэозар үьеи ас-каамта утәарын! (*Жъулиа лахь.*) Бнапъшишь, бара, игуарымлаша дааузар! (*Жъулиа днаңшины дааи-үеит, аха икам ҳәа лхы лжбоит.*)

И а з а (*ауаа ракъ*). Дцан аконтораे дыңәма,
цәаблақы дылкаанте. (*Аатғылара.*)

А р да шьы л. Мажкулиа, бгу бзиам хәә ^{жазылыш} *Минат*
даңын, ааи до, ибуазе?

М а ж ү у ли а (*илхәо ләамшәо*). Ус сгу бзиам-
шәа сықоуп...

А р да шьы л. Апрастуда быхъзар қалап, са-
хәшья. Ара аскұзнакы даара ибааңсуп.

И а з а. Агуабзиара лызтахыда, уахылбаз дуси-
гурбъан дәғагылт акумзар.

А р да шьы л. Хай аңса соундаз, сара сзын
акузаару дызгылаз? (*Дәаңқъоит.*) Быштыл, быш-
тыл абыржәйтқәкъя.

И а з а. Уа утәа, нан, уа утәа, шыта уеизгы лас-
сы хаштылоит.

А р да шьы л. Сгу иалсуеит, с-Натела дым-
саит. Аи, до, абыржәйтқәкъя днеини дыштылароуп.
(*Мажкулии Жыулии цәйтіччоит.*)

И а з а. Уа утәа, нан, уара узыхәан дәғагылазар
дқылтәарым... Хгу кыдуххьюма... (*Мұила дналыр-
тәоит.*)

А р да шьы л. Хай ҳара абри аprivичка ҳамам-
куан, приамо қытқ ҳақундаз. Ааи, аха адокторцәа
ирхәозеи, Иаза?

И а з а. Шыакътахъ-цәйнхоуп рхәеит, нан.

А р да шьы л. Ашыакътахъ-цәйнха ба? Приамо,
сара абыржәада исмахатц абри ағызаabolезнова-
ние! Еғыа болезн алоуп харганизм! (*Уи аамтаз иаағ-
налоит Манча, Лешуа, Бида.*)

А р да шьы л. Привет, привет!

И а з а. Унан, бзиара жәбаант, нан, абзиара ззы-
қалаша. Шәхатқы сцаант... Сшәйкүхшаант. (*Лешуа
дгудылкылоит.*) Ухатқы, уцәгъя-мыңғыя сцаант,
дysзымдырырц ақаасыгымхеит... Шәтәа, нан, арахъ...

Жъулиа, бнеини ақуардәкуа аагишь... (Иази-
гъемжысшыл)

Манча. Хтәзом, Иаза. (Ардашыл даниба.)
Кох, сысасгы ара дықазаап!

Иаза (өзымдыр қатқо.) Шәзырцак'узен, нан,
Манча, цәгъароума, бзиароума?

Манча. Иаза, буада аабарц хаант, иқалозар.

Иаза (еамыршыагала). Иазыжәуазеи, нан, суа-
да, таца дсымам, махәй!

Манча. Лениа, Иаза ләннада аеаңьара сыйна-
лом, лгу налсуеит ихәан, арахъ дааит... Шәенуацә-
заап, сара исыздыруамызт.

Иаза. Диң, раңза ахымзб хургент, Манча, ари
иениш асас дахъ ҳара афра уаа баркуа ишикунаго
дхазныңкүго ҳәкоума. Диң, ҳашпейелажы... Да
шәтәеи сшәыкухшахаант. (Аудадахь.) Мажулиа,
бааи, нан... (Ларгыы аудадахъ дңоит. Бидагъ уаҳъ
дығналоит.)

Лениа. (Ардашыл иаҳъ). Утәа, ағыза.

Манча. Сахәшъаңа иоуп, Лениа, аригъы азәй
хәа дхаңлент, шәеибадыр.

Лениа (инапы имх'уа). Лениа!

Ардашыл. Ардашыл!

Лениа. Акы уаेын, уажәа уаңаҳкьеит хәа сы-
коуп.

Ардашыл. Қах, башоуп. Армеиски жиынъ
аасгуаласыршәан...

Лениа. Зәка уқааз, ағыза?

Ардашыл (иевирђагъан). Три споловинами!
Уаргы зныкыр уаҳъ моблизованиахъ уқазма, ағыза?

Лениа. Сықан, ааи.

Ардашыл. Ааи до, усалдат пагон ааузыр-
брама шұарт?

Леиуа. Званиашәагь акы сымоуп, ааи.

Ардашыл. Уабанзазлеин: аефреитор? ЭЖЕРДІК
ӘЛДІМПРОФСОЮЗ
до, мамзаргы усержанту?

Леиуа. Машк снеиңауп.

Ардашыл. Аҳа, астаршина!

Леиуа. Мап, смаиоруп, ағыза, сара.

Ардашыл (*иіхәо дақумшао*). Умаи... Умаи...

Шәмайорну?

Манча (*дыиччо*). Нас уара угу ишпәанаагоз,
Ардашыл, иаргы дефреиторыз үйушъозма?

Ардашыл (*ауаа рахъ*). Приамо Иван Васи-
льевич диакароуп! Ааи до, арахъ өйтзом. (*Даашуейт
Бида*.)

Бида. Уеизгы шәтәом, дад. Ауада шәнығ-
напъышы...

Манча (*дыиччо*). Их'иоума?

Бида (*дцәтыңаччо*). Йхиоуп, ихиоуп! (*Арда-
шыл ида зегъ ауадаҳы инығналеит*.)

Ардашыл (*ауаа рахъ*). Амаир! Хых! При-
амо уеилагап! (*Иңеишишоит: ичынқуа дрыхуапш-
уейт*.) Үйтрак ацәажәара саақумтыр зхы ပုဇ္ဇာ-
рыз, сааижътеи форма анықугара аамта шщаю-
гы приамо саанрагамон! (*Иаашуейт зегъы арахъ*.)

Иаза. Амала бзиарас излақоуп, азын ипъхоуп,
апъхын ихьшәашәоуп...

Манча. Мап, ауада маншәалоуп, Леиуа. Акол-
нхара ахантәағы изын акум, апоет иуадасгы ицә-
гъазам! (*Ичкоит*.)

Леиуа. Ибзиоуп, сара иагысцәымщуп. Аңыа
шәсырбоит, аха абра тыңс илсх'уейт.

Иаза. Иарбан ңоу, сыпсы укушәаант, уара
акы иухуонда... (*Идәықулоит*.) Кох, нанхеит, фыр-
цынк-фырцынк шәмыркыкуа шәсыштыртэ...

Жъулиа, Мажъулиа, ауаткеи хыжәлаки жәбозар,
абааңс... (Мажъулии, Жъулии али-пүси рыбыжыра
астол дырхиоит хачатырла, кутыжъла. Акака әбыр-
к'уеит.)

Леиуа. Иахуа изатахыз...

Манча. Кох, Иазахеит, ари зегъ хыжәлазар,
уаххъа анышәфо ауадагы назк'умеи!

Бида. Ахы, дад, уххъ згеит...

Леиуа. Шәаңхъа иштыңхыртә...

Бида. Анцәа шәиниңхәаант, дад, хтцеицәа. Сара
тцеи дсымам, спъазатә аибашърахъ дтахагушьент.
Ахаabant хтцеицәа сахышәыхуаңшуа — сыйкун иғ-
сы тоушәа избоит.

Абжъкуа. Абзиара узықалаант, Бида.

Бида. Шәус ағы хымзү шәықумзаант, дад. Иа-
хъа ҳафнахы зшъапы еихызгаз, иагъасасу, иагъх-
матцуғу хтцеи — уареи ҳареи гуенхшәара ҳабжъам-
лаант. Абри данааи инаркны Куламбаа шъамары-
мажахеи рхәо ҳаидныхәалазаант. Апшәма пәхәысгы
лассы-лассы дааландаз ҳәа лнапы ыргъежъуа дупъы-
(Ижәуеит.)

Иаза. Уи уара уацәымшәан!

Манча. Амин!

Бида (*ауаа ракъ*). Даара бхы бакугуңуент,
аха...

Леиуа. Итабуп, Бида. Иахъа сахъаарыштыз
акыта, араион ағы инареиҳау, рапъхъа иғыламзаргы
рыгута иғылоу колнхароуп!

Манча. Җабыргыуп, Леиуа. Ҳара аиекаароуп
ихагыу.

Леиуа. Ари ағыза амал, арт рөзыза аколнхаңәа
бзиакуа ишрыхутоу аусура сыйшом, ҳәарада, шәарт
шәйбәа сымамзар.

Бида. Итабыргыуп, дад. Тәфанд ахала **абыца**
узахатом.

Иаза (*Жъулиа лахъ*). Ани акуты агушпұы Лей-
уа иахъ иқүтцеи, бара.

Леиуа (*ижәны Ардашыл иахъ*). Әаанбзиала
унеит, ағыза.

Ардашыл (*Жъулиа лахъ*). Анцәа бини-
хәаант, саҳәшья! (*Ижәуеит.*)

Иаза. Диң, Манча нанхеит, анцәа иңшыуп,
Ардашыл анбашъра далтны дышәзаазап!

Леиуа. Иарбан еибашьроу, ағыза, узлаз?

Манча. Атактика акухап, үшүшт, дызөү.

Леиуа. Аа, атактика!

Иаза. Изакузеи, нан, уи анактика?

Леиуа. Аеазықаттара, Иаза.

Ардашыл. Убрыгъ еибашьроуп, сан, ааи до,
амала, ашәақъқуа приамо ахы ртам бымхәозар.

Иаза. Ахы-ахушә закузеи, нанхеит, абұйар
бұйарми, агузхәа иантқыа! (*Ayaa rakh.*) Тәтәкъяз
үшья агурға сышпъаургеи ентоумхәаант! (*Убән
аамтаз дағналоит хатса-къаек, чамадан хұчык
икүүп.*)

Ахатса (*данығнала ашытахъ ашә дасуа*). Сығ-
налар қалома?

Абжықуа. Уа бзиала уаабеит, Мазлоу!

Мазлоу. Бзиара жәбаант. Уа шәтәа.

Жъулиа. Банаңылбейт, Мажъулиа, аңақым
дмаай!..

Мажъулиа. Диң, сыпсында!

Иаза (*ayaa rakh.*). Бұы ада амхәаант, Минаң!
Бида. Уааи, дад, арахъ...

Манча. Абратқъя уааи, Мазлоу, ома злоу!

Мазлоу. Ачымазағ дышпъақоу?

Бида. Дабақоу, дад, ачымазағ?

Мазлоу. Минаң исалхәеит, Бида ипъха дхуар-
тамкуан дыкоуп ҳәа. Уареи сареи ҳаивнагазаа.

Бида. Сароу?!

Иаза. Диң, ишуасымхәац... Уара уштыахъ Мажъулиа лгу акаатталан, дыпсырц акаалыгымхеит...
(Мазлоу шахъ.) Шытә деңбүуп, сукухشاант, аңыа
убеит...

Мазлоу. Слыхуапъышып уеизгы... (Ихуапъишы-
гақуа тигоит.)

Иаза. Мап, мап, шытә илхыпъсаахъеит, ухаткы...

Ардашыл. Длыхуапъшаант, сан, асердечни
болезн даара ибаапъсуп. Ааи до, аобмурок қанаттар-
гы қалоит.

Мазлоу. Санаах слыхуапъышып. Афызцәа, шәзы-
уа дарбану ичмазафу? (Мажъулиеи, Жыулиеи дры-
хуапъшует.) Жыулиа саанк азна ахжәила лкүуп.)

Иаза. Абри лоуп ухаткы, аха уажәшьта ил-
хыпъсаахъеит. (Лешуеи Манчеи қәйтаччоит.)

Мазлоу. Абратцәкъя бааниы бықуни, афыза.

Мажъулиа. Иарбан хуапъшроу мшәан уа-
жэы...

Мазлоу. Быпъхамшыан, афыза, ара баии...

Иаза. Насгы уажәы асасцәа ҳтоун, ухаткы,
икунагам...

Мазлоу. Агуабзиара аибтәраз зегъ кунагоуп.
(Днықуироит. Иаза аңырагарә кны дналхагылоит.
Длыхуапъшует, дылзызырауеит.) Ари ақара бгу
тызкъазен, афыза, итыңы ицоите?

Иаза. Умбои ишидырыз! Уи лчымазара аңын-
хами, нан, умбои, пытк нхазаап...

Ардашыл. Илдызыгалазеи, приамо чорт
взиал!

Мазлоу (длыхуапъшуда). Акғы збомеи? Да ас
баахәи...

И а з а (*Мажъулиа лахъ*). Баакырауазеи, барага
Уаха бѣы еихымтцо?

М а з л о у. Акымзарак лыдызбалом!

И а з а. Уи ус ами ишыкоу, нан. Ианлыхъуатцәкъа
унахтыгуланы иумк'узар — иаакылъоит, дыръесны
дышшатцаны иналхытцны ицоит.

Б и д а (*атқалатцаны*). Ауаа абрагъра ианақутт,
иара аламгей, дад!

И а з а. Адахутыр дүззакуагъ дырбахъеит, аха
убас рхәазаап.

М а з л о у. Ус анакуха агухъ гур бзия сымоуп,
илылахтцап! Илзеиъымзар илзеицәам! (*Агур еикү-
иришәоит.*)

И а з а. Каҳ, нанхеит, ари зынза идуззоупеи?

М а жъу ли а. Нақ шәнах шәгур... (*Дөаатқыоит.*)
Сара акымзаракгы сыхъзом!

М а з л о у. Ишъя?!

И а з а. Аах! (*Мажъулиа ак ламхаҳәар ҳәа дишә-
ны өаларпес қалцоит.*)

М а жъу ли а. Аа, ди, бымъсын абаапъс, исы-
ластцоит! (*Мазлоу иахъ.*) Исылатца, Мазлоу, идууп,
аха сакушәеит, исычхап!

М а з л о у. Мшәан, бан лоуп иалаңсыз, бара
ишъабыластцои, афыза?

Б и д а. Апъха илылатца, дад, апъха, нас ан илы-
хуоит!

М а з л о у. Сара сзын зегъ дара роуп.

М а жъу ли а. Қых!

М а з л о у (*Иаза лахъ*). Ыы, кыр быхуама, Иаза?

И а з а (*лытъсы аалылалоит*). Абарт сара срыд-
пъсылахъеит, дара съабаагы рыйзыруам... (*Дығ-
хықутәлоит.*)

Мазлоу. Ахшара ргуабзиара анаңаа рзыңгы
губабзиарами... Асаатк далтцит! Ахы, агуабзиара
шэауааит зегъы! (Дәңғықулоит.)

Иаза. Тәзыцак, нанхеит, тәзыцак... (Инаидыр-
к'уеит.)

Мазлоу. Зегъы агуабзиара шэымазааит! (Ижә-
уеит.)

Манча. Ахаңым ажәамщу ихәазом, агуабзиа-
роуп зегъ злеихәо!

Мазлоу. Уаргы агуабзиароуп зегъ узырхәо!
Ленуа. Шәчеңцыка изахааит!

Манча. Ахы шытә хсалап... (Зегъы дәңғықулоит.)

Иаза. Даңа акака жәжәырауаз нанхеит... (Би-
да шахь.) Уанбаауен ҳәа уиазтаан уара? (Дициры-
хонит.) Еи уара, дңеит уара, уиазтаа...

Ленуа. Сара ари афымшк саауеит, Иаза. Ахы
шәйкәз!

Иаза. Сукухشاааит! Ух сгу қадың тыңны
ишиңцаои...

Манча (цәала). Ахъта былабымтсан, Иаза,
быкәз...

Ардашыл. Шәйтх аабзиахааит, ааи до, сар-
гы шытә приамо арт срыццап!

Мазлоу. Сара санышетахыу сыхиоуп, Бида.

Бида. Ааи, дад, урт рхъаа гурла ахушэтәра
улшару сыздырцәом.

Мазлоу. Исылшо сеңгзарым, исылымшо —
сылшом. (Зегъы уахъ инеңдәңгүлтцеит, Мажыулиа
лыда. Мажыулиа лнапы шышишы даңғутаоуп. Ус
Жыулиа лкъатеиах ңңао дыччо даағналоит.)

Мажыулиа. Бзырчозен, бара, быжә атша
арииизшәа?

Жыулиа. «Ала егъымфаз ахаң шыала итәуп»
хәа бзыкушәазеи бара рыңха! (Даашеит Иаза.)

Мажъулиа (*лнапы шыышыуа*). Иаргы шәэр-
гы шәеибамбаант, снапы кылжәан ишъянка!^{ЖЫЛДАРЫШЫ}

Иаза (*аяа раҳъ*). Ихала ихәеит ханиуацәоуп
хәа! Сара цъягы исыздыруамызт аниара хамоу,
ари баша игу алаирбубуарц иасхәоу! (*Даашеит
Бида*.) Ажәабжъ сахәи уара, иуенхәазеи ианиоухәа?
Ух, сгу шъасыхъуен...

Бида. Исеинхәаз бымбои, даант... (*Ибла хаам.*)

Иаза. Хшениуацәаз уара иаухәоу, иара иуен-
хәоу?

Бида. Саргы иасхәеит, нас...

Иаза. Нас?

Бида. Нас закүзеи, иаргы ихәеит...

Иаза. Оо, баба! Нас бара ахшыф быммам ухәоит.
Абас заа сутғуаны удәйкүсүмтәр — дааугап хәа
үказу?

Бида (*аяа раҳъ*). Уи дшаази, дыззаази ббах-
ра быкоуп! (*Ауадахъ дңоит.*)

Жъулиа. Зәка иқазшың тынчзуен! Ди, асправ-
ка җанимтозар ббап! (*Дгудылкылоит.*)

Мажъулиа. Рәказшыагы даргы еибамбаант,
снапы шъасыхъуен...

Иаза. Бкылымтәеит, иаачха.

Мажъулиа. Агур снапы изаласттарыз сыйма-
зафымкуан сыхмазафымкуан?

Иаза. Быстыхә шыта, агаңа! Уи акгы ибпъир-
хагам, ихушәуп. Иалантазар иалихит. Ауаа наң
аңара шәаны ирылартсоит... (*Ауаа раҳъ.*) Ыхы,
уштың ачеиңыкоуп аус злоу! Сыстол гъежъ ишаку-
наго иаасырхиап. Агута ағынтырышыреи аҳардан
лыхи нагулласыргылап. Нас пъшьаала асправка нап
насыркып!

A тұрақтада.

АХПАТӘИ АҚУГЫЛАРА

Ахубатәи асахъа

Иласу, агурбъара зцу амузикатә пауза. Бида ионы, Ленуа иуада. Акарут цәартала ихианы игылоуп. Астол өык-бзық излахәо ала ихиоуп: акуты, акуакушь, абиста, ахачапыр убас итегъгы ирацоуп. Иаза лыстол архиашъа лгуатъхом: акы ыкулх'уеит, акы ёағъара иқултсоит, хара днаскъаны деңтарыхуацшует.

И а з а (егъи ауадахъ). Мажъулиа! (*Мажъулиа даашуеит.*) Ари ауатка ахы хтны иқугылан, апсың мцақуан иқам, егъи аагишь...

Мажъулиа. Хаи, дихеит, ибырдердкуозешь.

И а з а. Сара схы игуарпъханы сиццарц ами изықастсо! Уаха хшығқ шәымазамкуан шәтыпъхацәахеит. Шәан лұзбаагъ шәыздыруам... Күти, куакушын, куатеи, қызи, леи, ҳәеи, таацәи рнықугара...

Мажъулиа. Аақ шытә далагеит. Иабақоу ауатка?

И а з а. Абар схы нахықуғылоу! Иабақоу — нахықац. Абна ақуд иалагылоуп, ари ибар, шәит ауп! Аңәымха еипъш иненеңтцеңк'уеит... (*Мажъулиа дцоит. Амашынабжъ гоит. Иаза дзырғауеит.*) Утабгаит уаргы уиасыма...

Мажъулиа (*ауатка алгоит*). Абар, (*иниқұлыргылоит*.) Бара ди, ибырхио назыбуазеи нара дықазамей?

И а з а. Дықамзар, даап, дахьымаара дымцазар. (*Аағылара.*) Афырцын ду ааги, ари ала жәаба ижәиргы иқъаф қанатдо иқоума.. Маңәазқ иакароуп. (*Мажъулиа дцоит. Амашынабжъ.*) Хымъада дааит... (*Аңенцыыр дқылтүшует, аха шиасуеит.*) Арахъ уаахнымхәаант! (*Даашуеит Жъулиа, нас Мажъулиа. Жъулиа уажъоуп данғыла, лхы еилажәжәа.*)

Жъулиа. Каҳ, дихеит, ари зегзы иңабтарда
правка иғаңзагъ даңзынхом!

Иаза. Знык акы ҳазирғындаз, нас ихълакгы
халазарын...

Мажъулиа. Ҳазлаzo сыйздыруам, ди, аха
ишәхашаузар убри ауаф абра акрыфара итахым...

Иаза. Иауазеи изиңахым, ахушә алоуп ҳәа на-
хама?

Мажъулиа. Иауазеи бымбои, ди, сара избоит
итахым. Иац крифама, жәац крифама. Акрыфартас
крифоит.

Жъулиа. Макъанатқәкъя дыпъхашьоит, уи ауп
иқоу...

Иаза. Ааи, ааи, ихы қын нақуташәа нап аир-
кырц игу итоуп. Ани уаха имҳаҳацындаз ари ақа-
рагы дызхаларымызд... (Амашынабжъ гоит. Жъу-
лиа аңенцьыр ахъ дығуеит.) Быекыдбымъян, уи
акамхуазаа рұыауз ауп.

Жъулиа. Ди амашынакуа рыбжъала илды-
реует, акутқәкъами бара! (Мажъулиа дычко еғви
аудадаҳ дцоит. Жъулиа таи-лаи-лаи-лаи ҳәа илзым-
дырзо аурыс ашәак ҳәо, лымпахышы лыманы, өы-
зәзәара ләыналхоит.)

Иаза. Траи-лаи-лаи, ара баан, ара...

Жъулиа. Ахых, ушты сылбейт! Иқалеи бара,
ди, астол хиами?

Иаза. Ара баанин бтәеи. (Жъулиа днатаоит.)
Базцаахагъ смоуц. Ажәабжъ саҳәи, бара, ани бар-
реи шәшықоу.

Жъулиа. Дарбан, бара, ди, ани?

Иаза. Дарбан, ибыштың ачкун. Уажә дыб-
хаштма?

Жъулиа. Аа, Илиуша!

И а з а. Лушоу, Мушоу са исыздыруам, аха ибей-
хэозеи, банбеиго?

Жъулиа. Мшэан, ди, уи уажэы дабабгуала-
шэеи?

И а з а. Уи сара енагъгы дысгуалашэоит. Баб
иасхэахьеит избаху. Иареи бареи шэоуп хзыкугу-
б'я. Ибенхэахьоузеи?

Жъулиа. Исеихэоз, бара, ди исеихэаз басым-
хэахьеи! Сигоит.

И а з а. Ашьанакуа еимыжэдахьоума?

Жъулиа. Сара стэкуа истахьеит...

И а з а. Ишъя, иара итэкуа?!

Жъулиа. Иара итэкуа макъана исимтац...

И а з а (лара лхы *акуакхэа днасын*). Кахи-хи
бымшаку абас схы сасаит, инахзыбузеи!

Жъулиа. Избан бара, ди?

И а з а. Избан захьзузеи бара абзамык? Ибды-
руама икабтаз закуу? Изахахъада азбаб апъхъа
аимдахъа лтиуа?

Жъулиа. Иаргы нацы иситарц акун ди, аха
хара арахъ ҳааит. Уи ус икоу уафзам, бара бзыцэ-
шэозеи?!

И а з а. Ибасхэо баҳауо: ҳхаблаө зегъы ирды-
руеит бхэаны быштэоу. Убри ауа бимгакуан, мам-
заргы хымзбык бырганы банинжь — быхуда ач-
куарқуант ахатданы абра бкуалкуало бышкнасхауа
бдырааит! Ибаҳау? (*Ayaa rakh.*) Ух, схы шъеилагеи
бара, иабыкуу сгажакуа ганы иахынысжызыз, ирхэо
рзымдыруа, ируа рзымдыруа?

Жъулиа. Бара ди...

И а з а. Җыбымтын айлымга! Ибхэом акумзар уи
дышбызныкуюхьоугы седроу...

Жъулиа. Беилагама бара, ди, изакузеи бөы
иаанаган ибхэо? (*Дкыу-тэзыуеит.*)

И аз а. Бөйртәзыуара быхуазом!.. Бара айым га — бзия бызбейт, сыбцэыхом анихәа, беынаигудбыжылазар акухап — шаргы уарыжылар ужбейт хәа! Аңс-арс хәа кыр беихәахьоума?

Жъулиа. Уи шпъа, сан, аңс-арс хәа?

И аз а. Шыңа бхучым, еилыбкаап уи...

Жъулиа. Мап, сан, бара бымсаант. Ибтахызар баала аңыхағы хәап.

И аз а. Аныха стажзам, сара сныхоуп бара бзын! Бгудикылахьоума?

Жъулиа. Бара, ди, нахуа... (Даалак-фак'ует.)

И аз а. Аиаша, аиаша! Зегъ дара роуп былакуа ирхызбаалоит! (Жъулиа өылтүам.) Бгу намуит уеизгы акы ненеңыбымшыр! Агудкылара дырфагъ уафы ичхап. Аха даеак ала... Аха... аха... аха! (Лхы лыр-мақаруеит.) Афнықагы ааишья бымамкуан, уахьты царта бымамкуан, хађоу даниаант бзыниаша! Ибаҳауо?

Жъулиа. Исахаант...

И аз а. Бқышә ркуацәны игудкыларагъ баақут. Сугаанза икунагам акы ансоухәа, снаудтны сцоит хәа. Данбаацәажәо, бхы атәы нахаргылан, ила бхым-цалалан. Бажәакуа қуба-қүшәо, дәәажәаландаз ихәо бхы қатала. Баргы бызбабуп, табыргыши, цәанырракуак бааштырхлашт, аха наачханы бөйрхьшәашәаны бихуапъшла, быблакуа жъаржъалеиуа акумкуя. Нас ауп амца анибырк'уа. Мамзар бигаанза ишитахыу данбызнықуа — нас абыстоуразоума афнықа бзиго? Ибаҳау ибасхәаз?

Жъулиа. Исахаант...

И аз а. Бца, бызахтә захы! (Жъулиа лыбла тыр-бо дцоит. Ауаа ракъ.) Угазакуа ауаа ишаны ирылоутар, азәы игудикылап, азәы ихыдикылап! Апъера

бмоундаз, аха бабаңу! (Дненины аңенцырып ағы/и
шаатшына маңук кылатылтәоит. Илыман астол^ж дненеүеит.) Ахы, шың аригъ исакумалхтарада зөгъ^ж
хиуп! (Дненины астол днадтәлоит, афатәкүа амт^ж
рыкүцо. Амузикатә пауза. Иаза аңда лықуұаеит.
Лыбъынцә шаң-шаң илақууеит. Амашының^ж ам^ж
рыбжы уажәй-уажәй игалоит, урт^ж аңда далырх-
лоит, дқундқундуа еңта лхы налықуұаеит. Анду
лхы аш^ж шаалалкын, аха икоу анылбалакъ дқунд-
қундуа нақ аш^ж алырк'уеит. Ус машына бжъык
аагоит. Иаза данааңдырх^ж абъынцә илкыз мұатка
шәтлика шинағаптан аңатлыка налқыан ишыхх^ж
ицоит. Иаза дәаатк^жоит, лхы еимлагуа икны.) Ес,
иниқастазеи, узгара уфо, узшыра уфо, еибгала ух-
нымхәуа, уп^жсгы убзагы неитоугааит! (Иаза
дышамхугуланы аңехақүа шылқуш^ж, Леуда
даафналоит. Дшанханы дғылоуп. Иаза лхы-л^жы
аалып^жсах'уеит.) Унан итабгааит жәтцыск چырцыруа
ауда шағнаңын, ишигъежъежъуаз хакуид^ж
атаххәа спәтлыка шинасын, ихыршәтны инкаждыны
индейл^жраан имцеи!

Леиуа. Ажәтцыс шәхәоу?

Иаза. Нас, нанхент, ажәтцыс! Атцихуа еим^ж-
ицаза, ичырцыруа!

Леиуа. Алаку убалап...

Иаза. Әибнаңа машәирк ухъны, шанатлас шаа^ж
шысшын, уанааниуз аматанеира саңын! Машына
қадың саңәшәоит, изырны^жко азә дудукыландаz,
нанхент...

Леиуа. Азәи иус арзра наңсам, Иаза. Уи ус-
так ицәгъоу усзам, амала арыжетә умжәыр...

Иаза. Аа... арыжетә қадың... аха ари ҳара
хқытантәикуа ужәит ҳәа акғы иуырхагазам, нақ

уша иацыртсоит. Ақалакъ ршыроуп уафы, ишкүсаа
бжызызх'я.

Леиуа (*ишәкүқуа дыңшаауа дрылоуп*). Уи
ахықазаалакъ иафыстаауп, Иаза.

Иаза. Уажэ зегъ афыстаацәоуп, нанхеит,
арыжәтә ахала ибзиахозма! (*Дыччо егъи аудадаҳъ*
дцоит. Лешуа дұышырыччо, изаракуа кны астол ар-
хиаша дахуаңшует. Иаза ауатка лыман даашует.) Анышә сфааит, амла
ушпъасыргеи иахъя... Уааи, нан, сыпсы ухула-
шәаит... (*Лыбжыы өхаракны.*) Жъулиа, азы ааги
убра...

Леиуа. Аңыа шәымбан, Иаза, сара крысфа-
хъеит.

Иаза (омашәа ибаны). Крабоуфеи, нан?

Леиуа. Акрыфартәғ. Аиашаз, уа цәгъя ишхау-
ны иқартсоит.

Иаза (*даатқъян*). Хай, сыцкун нанхеит, ари
аасоумхәакуан, лаба дук рыхха схы унасындаз!

Леиуа. Избан?

Иаза. Избан, ишпәа нанхеит?! Ҳара ҳаңсы-
уаауп. Айсны ҳанхоит, ишпәыкуу аху шәаны асталап-
уен ақны кыршуфо? Упъшемацәа ҳаңсыма, нан?
Уаала, уаала, уаала...

Леиуа. Аа, шәара шәымсааит...

Иаза. Ари ажәоуп ҳәа мамзаргы... Нак, нақ,
нақ, нақ...

Леиуа. Мамзар ссасума сара, Иаза...

Иаза. Исаҳазом, исаҳазом, исаҳазом! (*Лым-*
хакуа лк'ует. Жъулиа азы, ампахышы, алагъан лы-
маны даашует.)

Леиуа. Хай, иахуа иабатахыу... (*Алагъан им-*
тақк'ует.) Ара афы агута исызәзәартә, сыйма-
зағымкуан, сыймазағымкуан...

И а з а. Издээа, нан, изээзэа, ҳаңсаант абра ну
мызээзэарызар!.. (*Аха Леша абарцахь дцоут Ауда-*
рахь.) Упъсрода унымхаант! (*Лзарақуа аалкын.*)
Ахы! Уажэшты ахы асыркып! Сченцыка ыфанды
ман шъасцэикри зында дламзар... (*Лешуен Жыулиеи*
аағналоит.) Уааи, нан, арахь, сыйысы укушэаант.
(*Лешуа днатдоит.*)

Л е и у а. Да шэтэеи, шэаргы.

И а з а. Иахуа ара скуюазза сабауватэари... (*Дна-*
тдоит.) Да унапы арки, иухьша сара исыхъаант.
Ашыжъ сыйы-збуаркък унахуент ҳәа иабаухуо... Да
ари акутыжъ унацрыхеи, сукурбанхаант, Жыулиа
илзымтоуп иаргы... Ари куакушь жыуп, атэытэы-
реи иареи иаанихъышы... (*Иатхъака днахоит.*)

Л е и у а. Икоуп, Иаза, икоуп, иتابуп.

И а з а. Арт абуазалкуагъ унарыщай, нан. Сара
сениш рыпъшра цэгъашәа икоуп, аха ргуата еибүуп...

Л е и у а. Ишъабхәои, зегъ бзиоуп...

И а з а. Убыстак иаамъуезомеи, нанхеит... Да
уфнеипъш, сыйысы ухулашэаант...

Л е и у а. Ара сыйхашьома, Иазахеит...

И а з а. Ари атәа с-Мажулиа иузытіәахны илы-
ман, лгу иахуап уцьыба интаршәи. (*Ицьыба итал-*
тоит.)

Л е и у а. Зегъ ыкоуп, Иаза, зегъы. (*Дыччоит.*)

И а з а (*Жыулиа лахь.*). Нан, бара шың ачымы-
зағ лахь бца... (*Дцоит.*) Да ари суватка үсүтегы
унаңхуеи, сукурбанхаант. (*Италтәоит.*)

Л е и у а. Ауатка зжәуам, Иаза. Испырхагоуп.

И а з а. Ҳаи, нанхеит, уара адауаңшымоу, ҳара
атакуажәцәатәкъя хъышә аттарған иаажәуент.
(*Иааштылх'уеит, афырғын мыңху идууп.*) Анцәа
униыхәаант, с-Леиуа, иа анцәа са шамкуа сыйшаз,
абри атсен амшраз дышъаҳаднагалеи, зегъ рыла

хашпъенкүшәен, зегъ хгу итоу шпъендыруеи XXIX,
гүейхшәара ҳамамкуан анцәа хкатца!

Леиуа. Итабуп, Иаза, зегъ бымжәындаң (иңбаш) уанза инталыркоит.) Иңбароуп ҳәа сыкоуп?

Иаза (аңбарара лынлымырғышырц лтахышуп, аха дарцәажәом.) Кох, үйушты... Кох, үйушь... Иңбара зам...

Леиуа (дыччо афырғыан аашытых'еит). Ажәра сгу итатцәкъамызт, аха...

Иаза. Сара атакуажә қыыń... изжәыз қыыń... (Дешцәкъысует.) Иумжәыкуан, нанхеит... қыыń... Исыхъзеи мшәан... қыыń...

Леиуа. Гүейхшәара ҳамамзаит. Ишәыхшаз ыла аду шәхәаит. Ани аби анбзиаха, рхәатәы анеикушәа, дара рхәатәы ахшара ианрача — нас ахшара зыбжысзом. Убарт амфа иаша рықутцара шәарт аби ани шәакүшәаит. (Ижәует.)

Иаза (шихәаз үкъа илгүамтъо). Итабуп, үым.

Леиуа. Кох, Иазахеит, атыс ахы хнатцәап!..

Иаза. (ayaa rakh). Сара сгу ак тоуп, иара ҳаңсцәа рахь давалан дцәажәоит. Дшааиз хгулацәа цегъяк илымха интыршызар акухап, (Леиуа шахь.) Итабыргыуп, нан, иуҳәаз. Ахшара рыхшыф назыштымх'я ани аби ирархәароуп, нас. (Ayaa rakh.) Цәыргашыас иқастцызен, мшәан? Ағы унаңыхуен, нан, ауатка уңәымбзар...

Леиуа. Абыржәы азбабцәа шпъааи, Иаза? Пүсшъара иаау, мамзаргы...

Иаза. Заңа упсы тыркукуааны, урзыгубылны уразтцааузен сукухшахааит! (Лнапы лыргөежьеит.)

Леиуа. Аматцора бзиакуа ирылазаап, кыргы рхашәалозаап уа.

Иаза. Иуазхәодаз, нан?

Леиуа. Манча иан исалхәон.

Иаза. Аа, Минаң лоума? Әзәйз үңәншынан
(*Ayaa rakh.*) Ларгы убри ақара лоулаит!

Леиуа. Иаза, шәколнхара даара ибенуоу кол-
нхароуп. Сара абра сынхоны, иззарым, исыхәозар-
гы ақалақъ ахъ сцомызт. Даагап Мажұлия, мыш-
кы иөылх'уеит, наххәап, 80 килограмм ачай. Абар
мышкы илырхәуеит 5-6 үәмш, 100-120 маат үәра.

Иаза (*ayaa rakh*). Қах, үңушты, макьана их-
шығ үқыаза діәжәеит! (*Iara iahx.*) Ари ыжәи,
сұкухшахаант, ацәжәара ҳханагалан азба уасыр-
кит. (*Iнаилырк'уеит.*)

Леиуа. Иныхәазаит иахъа сыйланагалаз акол-
нхацәа. (*Ижәуеит.*)

Иаза. Амин, үым...

Леиуа. Сара гүк ала исзықоу абыржәоуп да-
ныздыруа, Иаза.

Иаза. Ииашоуп, нан, зегъы уара уртахыу үңу-
шыома. Иара абра уахъхадырбало маңарагъ зыла
аша хытәало иагъағы убап.

Леиуа. Абри ауағ дыңхамшындаң ҳәа иахъа
змахуға еилхәа аусағ инасыдғылаз иоуп сара сый-
тахыу, зқытагъ аизҳара иаштыу!

Иаза. Цабыргыуп, үым!.. (*Ayaa rakh.*) Абга-
хұчы ашыацхәа ианаҳыкушо еиңш, сгу итоу дыш-
пхыкушои, анцәолыпхұа ҳат. (*Iara iahx.*) Аан,
нан, ииашами, ииашоуп. Ари ағны икоу дқыддалан
дсымоуп — ҳдах бзия ҳағны ихы адикылт. Сара ак-
гыы сылшом. Ххұцкуа ақалақъ ахъ икоуп. Ayaa
рұынгы аға имоури — иулшо ала үәра акы аауб-
ьеталеилар ҳәа.

Леиуа. Издыруеит, Иаза, уи ахәара стаҳзам.
Избабцәоуп, қалақъ ахъ ищасть, зны иахнагашт, ес-

шар ачайрта ихгылоума, усурада ёа ҃ысшыарак ыка/ замшә.

Иаза (*лгу иахуаны*). Ы, ухаткы сара ссааит... Ахәсахүчкуа ргу үтәтәоушәа зегъ уара ишпөоудүреи...

Леиуа. Нас ишпәа, Иаза. Ант 3бабцәоуп, ма-
къана ихүчкуоуп. Иччароуп, ихумарроуп. Зны ака-
лақъ ахъ ицароуп, зны иаароуп.

Иаза. Еиңацаргы қамлои, нан?

Леиуа. Иауазеи иқамлакуан! Ҳсовет уағы
хтәйлағ дахьцалакъ дақуитүп.

Иаза. Уара суззатәхааит иахъа сгу шпөеизур-
хаи... Ари ыжәи, сукухшахааит...

Леиуа. Сахныңәахъеит уеизгы... (*Ижәуеит.*)

Иаза (*ларгы акы лжәуеит, аха ашытакъ аүп дашымныңәацыз анылгуалаши*). Исхаштны исам-
хажәзызаап, еита анцәа уиниңәааит, нан...

Леиуа. Еиңа итабуп, Иаза! (*Дыңыцаччиот.*)

Иаза (*аяаа ракъ*). Сышпәалагари мшәа! (*Аат-
гылара.*) С-Леиуа нан, ак уасқөон, аха...

Леиуа. Изакузей, Иаза? Сымч зықухо краку-
зар...

Иаза. Умч шәыңъара ишаны хутакгы азымхон,
аха...

Леиуа. Уеизгы?

Иаза (*аяаа ракъ*). Иқалалакгы қалааит!
С-Ленуа нан, абарт сыпъхаацәа абыржәы раара зых-
қыз удыруазарц стахын имыртууцәакуан...

Леиуа. Уи сара издыруеит, Иаза!

Иаза. Иузымдыруазар ҳәа сыйкоупеи, нан?

Леиуа. Сара саңза шәыпъхаацәа ақалақъ ахъ
иқан. Сара шәқытағ сшаарыштыз — арахъ иаажә-
гсит, дахмырпәхашъап ҳәа. Еилыскааует сара уи.
Ус ами, исымдыри? Изахазгы Иаза гызмал ани

ләзиелымкаауа дықазма рхәеит. Сара уи азын **ажә**-
ла ҭабуп ҳәа шәасхәом. Иахъала шәченцықа **наз**
хааит. Ахы шытә сдәықулап! (*Дәагылан бүбүйіңкүас
иманы ддәықулолит.*)

И а з а (*аяа рахъ*). «Азәы ар иңөөн, азәы ама-
жәа» ҳәа изакузеи ди-ди дызөу! (*Иара иахъ.*)
Цым, цқыа иузеилымкаазаап.

Л е и у а. Шәара аус узааует ҳәа шәхом. Иаза,
сара еилыскааует уи... Сарғы суафуп, сгу итаз.
(*Лешуа ддәықулолит.*)

И а з а (*Лешуа даашырагылан, маңкөгы даага-
рыгаеоит*). Уи акузам, нан, сара сызөу, ҳаивнагеит,
сара анышәаху цқыа еилырганы исзымхәоу: сыпъха-
цәа ақалакъ ахъ ицарц ртахыуп, нан. Аха атла гуа-
ға итытцызшәа рыхъз зәо шәқуббұйыцк рықзамкуа-
ны рнапы ыркало иабаҳаштыри, иахънеиуагы ңха-
шьароуп. Акамхуаз ақны ишоушты ала бұбың хұчық
ааиҳьшыны, унапы натсағны, абаңт хымпәда хъаҳәа-
пұаҳәада иаушты уаауп ҳәа инарутар...

Л е и у а. Aa! Асправка, аколнхара излоунаштыз
ала?

И а з а. Аиен, нанхеит, даеак азын уҳарааң-
пұсартә...

Л е и у а. Иаза, иабақоу сара схала сымч акух-
меи! Уи аколнхацәа зегы енқушаһатны ирызба-
роуп.

И а з а. Ҳаи, нанхеит, арт рзын уажә ауаа еизго
удәықухыума, нақ инңәйтқагуаны иааиҳьшыны ирум-
тои. Амхәыр уара иумоуп, азәы уихәом еғынуам.

Л е и у а. Сара исылшо ак акузар схы сеңгゾ-
мызт, Иаза, аха ари схала исылшом. Амала бажәа
аколнхацәа рзеиңш еизарақынза инасыгзап. Сгу
иаанагоит, иаурыштып ҳәа. Нас иаағып асправка-
гыы. (*Дцоит.*)

И а з а (*дшанханы дгылоуп*). Ишпъеихэе бара?
Асправка афра сымч ақухом, итабуп быпхан^{жаш}_{бүрхүүлүүс} акамхуазахъ нахъаабгаз ихәама? (*Даатқъан.*) Уей-зарагь укамхуазгы уқуақуан ушьацә хаххала уры-лыргаант, сыпъацә уара иоуумыштыт хәа инаган еита ачаирта иныкүсыргылаанза! Ди, сыкуты ықам-куан, скуакушь ықамкуан, зегзы шъасқуақуен, уен-шәа ныштысхаант! (*Даағнахх'уеит Жыулиа.*)

Жъулиа. Ди, Леиуа дцама?

И а з а. Дымцазакуан, дахыммаара иөы хәаант!

Жъулиа. Ы, кримфазе?

И а з а. Дызгаша, дызшыша ифаант, анцәа уқазар.

Жъулиа. Иқален бара, ди, ибхәарауен?

И а з а. Амқалатә шәзықалеит иаргы баргы, быстыхә шыт! (*Дышәтү какаңхан лееиләхдан ашә даалагылоот Мажъулиа.*)

М а ж ь у ли а. Балга бара, Жъулиа, уажәыгь беесилабымхәазаци?

И а з а. Бабацо бара бкаңа-чапъо?

М а ж ь у ли а. Ди, нахуа акгыы бымхәан, Леиуа уаха ахумаррахъ шәаала ихәеит.

И а з а. А-хыы, ари акузаару икоу? Ихы шәтаир-пъарц ауп дызөү, ы?

М а ж ь у ли а. Ашьшыхәа, ди, беилагама, абар-таә дгылоуп. (*Мазажәала.*) Сара зегъ рыла шәен-күсыршәоит хәа ҳаиҳәеит, ди.

И а з а (*лгу аахыжъян*). Ианбыкуу бара ас аншәеихәаз?

Жъулиа. Жәацы.

И а з а. Шәижъоит шәара агаңакуа. Ани нағыа галаба идыруеит, шәара шәизымжю дыкоума?

Леиуа (*ихы ашә иаалеикын*). Шәцозар шәаала, Мажъулиа.

И а з а. Уара ироухәазар имџакуан, нанхеит. (Ас-
цена гъежьыеит. Абартца иқүгылоуп Лешуен ^{андоулт}
Анду. Нан, Лениа, акаамет шахызыз ^{дэлжиншоо} умаха-
заци?

Л еиуа. Иқалазеи, ди?

Анду. Ахуаз хаткамлеи, нан, ҳхымтәеи ҳабақа-
хыз...

Л еиуа. Ааи, аха иқалазеи?

Анду. Аңыр-иңә ҳакумхи, нан иаха. С-Би-
да иес айтхны илыкуүхана иуал азыхәан игент.

Л еиуа. Издыргушьоит, ди, иаха исабымхәеи...

Анду. Имгакуан, нан, иаанижьуа дыжахызма...
имгеи, абурагъ шахаз игент. Абааңс, нан, абарт аз-
бабцәа унарабжъя. Афны иаангылан аус руаант.
Бида ўык изаархуаант, мамзар схучы игу Җәэчән
дыңсуент. Сынтәа 100 шыкуса сыртысит, нан, аха
хашта ўы тамкуан иахеи иахьеи рыда сара исым-
бац. Ананамгакуа анбенаха, ҳара ҳахтәеит...

Л еиуа. Ибзиоуп, ди.

Анду. Иухәазеи, нан?

Л еиуа. Ибзиоуп сәеит, ди.

Анду. Уара ухаткы сара сцааит, нан, уара уа-
ми аиҳабы. Шытә Akyaka шәандәыкула, шәсыр-
зуент хәа иршәа. Зегъ рхучкуа рығны икоуп, абарт
хара хтәкуа ҳағны иғнарбазеи, мшәан... (Даашеит
Мажъулиа.)

М ажъулиа. Жыулиа уажәытәкъя лөеилал-
хәоит, Лениа. Нанду ишәлхәо закузеи, баба иес
шыргаз атәи акухап?

Л еиуа. Ааи, лгу иалагушьоуп.

Анду. Нан, бара барбану? Минаң боума?

М ажъулиа. Мап, нанду, Мажъулиа соуп.

Анду. (Лешуа иахъ). Сара сцап, нан... (Дега-
зую дцоит. Лешуа дұышәырчкоит. Уи аамтаз игоит

амашынабжъ. Ашәа ҳәо ағар шанагоит. *Леиуа*
дыччо инапы икъоит. Мажүлиа лыла таа уахы *дүйнен*
бәләгәттөөсө шуеит.)

Мажүлиа. Унан, Назиа дахъакүгылоу?
(*Парғызынапы лкъоит.*) *Леиуа*, абирақ зыз дар-
баныз?

Леиуа. О, уи бабалыху! Ачаибъ єыхфы җаза
Марушьа лоуп! Мышкы 70-75 кыла єылх'уеит!
Х-цъамшк лырхаеит мышкы. (*Мажүлиа баакүгө-
сыйхайт.*)

Леиуа. Ы, Мажүлиа, бөyzцәа аныбба бгу
рзыблым?

Мажүлиа. Сара ианөысх'уаз иқаларын Ма-
рушьа абирақ зынзаскгы илымкыцзаргы!

Леиуа. Зака быйзых'уаз, Мажүлиа?

Мажүлиа. Шәкы, шәи ғажәә рәкынза са-
нынаалозгы ықан.

Леиуа. Оо! Бара ибынназгоз үәйр дықазу?

Мажүлиа. Азәы.

Леиуа. Дабақоу уажәы?

Мажүлиа. Хатца дцахьеит.

Леиуа. Шәара абзиакуа зегы шәеимпны
шәңеит, нас «ажәкуа иреицәазabora азынхеит» хәа
иаанхаз нааштырхт! (*Аатғылара.*) Убасқан шәцара
зыхъязеи, Мажүлиа?

Мажүлиа. Изыхъязу? Изыхъяз абри-абри
хәа сара схатагы исыздырзом, Леиуа. Аколнхарағ
аус аауан. Ашыкусан Жыулиагы саргы 500-600
цъамш ҳархауан.

Леиуа. Афыръхәйзбацәа!

Мажүлиа. Ахыръхъязара иазаауз, ауалкуа
иҳақузтәкъа азшәомызт.

Леиуа. Избан?

Мажүлиа. Избанзар, ацъамш 2-маатк,

З-маатқ ракун иакүшәоз. Арахь налоги, блигациен,
страхи, халастиаки, шәи, куаци, кутаъби, зегың<sup>анен-
сълъ-ттарын</sup> цылалакъ иҳауаз аиткыс ауал еихахон. Нәк ҳа ҳтәй
акутдан иаҳшәөн. Ҳаматәа иагхеит, ҳфытәа иагхеит.
Хазы ҳани Манчей рыбз еилахеит. Нас ҳан ҳашшы-
тыхны ҳганы ақалакъ ақны ауада қырала илхны
хағналтцент. Ҳаб имурц далагеит, дағыит, аха...

Леиуа. Аха Иаза имч лмырхеит, ы?

Мажъулиа. О, ҳан ианылгуамъха даара ллеин-
шәа бааңсуп.

Леиуа. Нас уахъ еиҳа шәыпстазара еиъхама?
(Уи аамтаз лхашәа хлымбо дааниует Жъулиа.)

Жъулиа. Абар сыхиоуп! Ҳмашына абакоу?

Леиуа. Ҳмашынагъ ара икоуп. (Ицоит. Иаза
дааңзыртцеит.)

Иаза (ayaar рахъ). Ее, асправка исыркатца сый-
дыруам, аха акутрыбга атыхуа бабаза нааганы
сығны иғнастцент ҳәа сыкоуп! (Амашынабжъ гоит.
Даашеит Анду дыббабо.)

Анду. Нан, Иаза, азбабцәа абацеи?

Иаза. Ахумаррахъ ицент.

Анду. Ишъя бхәеи, нан?

Иаза. Ахумаррахъ, ахумаррахъ...

Анду. Ақуака бхәоу?

Иаза (дгуамтца). Батымқа, Батым!

A n d a.

АПЬШЫБАТӘИ АҚҰГЫЛАРА

А ф б а т ә и а с а х ъ а

Актәи асаҳъа иамоу амузикатә пауза. Ауада. Анду аиарта
дықкуиоуп. Ллэба лхаңы икыдгылоуп. Лапъхъа ақуардә игылоу
әсаан ачысқуа анны икугылоуп. Анду ағамқуара дағуп. Үс
Иаза тақуажәык длыманы даағналонт.

Иаза (*лыбжы рдуны*). Абар нана дахыштыу, Хымжэажэа. Шэара шэааңцэажэала, сарынъял ахулбыеха схысаахуароуп акуты, акуакүйүштээл ахэа, атаацэа бхэа...

А та ку а ж э. Де-децэоуп бхэама, нан? (*Ллымчаха уахь днахоит, илахазом.*)

Иаза (*аяа раҳь*). Сара стэы слыхуомызт, даеа дагуакгы дысзымаан уара. (*Дцоит.*)

А та ку а ж э (*анду дахыштыу дналхагыланы*). Бишъякоу ди, Темырхан?

А н д у (*лөатца лөи иштоу, лыбжы ҭакыкы*). Ишъабхэеи, нан?

А та ку а ж э. Бееим уажэыгы, ы? Сара анышэ нагашагы саан бысзымбейт, Минаң бца, ббара лтакыуп лхэан, аха...

А н д у. Иаза бакузами, нан, исацэажэо? (*Дөеинхоит.*)

А та ку а ж э (*дылхатгылоу цыша*). Уа быкэз, Темырхан, бабаои... Сырсаант бгыларызар...

А н д у (*аяа раҳь*). Мшээн дарбану абри исзымдрызы?

А та ку а ж э. Ааи, саргы сеенхыума?

А н д у. Ишъабхэеи? (*Ллымчаха лырцаоит уахь.*)

А та ку а ж э. Ихээз смахант, бымбои, сара анышэаху... (*Аригы уахь ллымчаха днахоит.*)

А н д у. Аах?

А н д у (*аяа раҳь*). Мшээн сара сөү егъамхэоу, мамзаргы абри исацэажэогы ллымчаха иагыу?

А та ку а ж э (*аяа раҳь*). Ари анасырьдагь сара сеиңш зында ллымчакуа цагушьзанаап!

А н д у. Нан, исацэажэо барбану, бысзымдritei?

А та ку а ж э. Сароу?

Иаза (*адэахътэи лыбжы аафуеит*). Хамжэа-

жәа лоуп, Хамжәажәа! Ои, шәғыңғылай шәйкүхү/
лаант, шәышпәалгаң!

А тақуажә. Сыбзымдырзеи, Әмбырхан!

Анду (*ауаа раҳь*). Әмбырхан лхәама мшәа?
Бара быйустада сызбаб хъзы зәо?

А тақуажә (*ауаа раҳь*). Абри баша аңсшәа
салхәеит, сылзымдырзеит хәа сыкоуп! (*Лара лахь.*)
Хамжәажәа сами, Әмбырхан, Хамжәажәа!

Анду. Ха-Хамжәажәа бхәама?

А тақуажә. Нас сара сами! (*Лхы ллырбоит.*)

Анду. Уаау-уаау! (*Игудеибакылоит, рнапқуа
сикуршаны. Аиарта илаҳауеит ихбыкыны. Еергүхәа
шақуибартәоит, еизымзырфәзакуан.*)

А тақуажә. Бхатцы сцааит...

Анду. Сбыкухшахааит...

А тақуажә. Быхъша-мыхъша сара исыхъааит...

Анду. Бышпәәкоу бымхәои?

А тақуажә. Минат бца хәа саныхталқза, бана-
ньалбейт ұзара сәэйтцаһарғы ахъз шәисстоит схәан,
аха...

Анду. Сеибъхуума... Слымхакуа зынза иаар-
тыкууазеит...

А тақуажә. Нас исыхълакъ схәан слаба аашь-
тыхны сгуаго сәаасхан...

Анду. Хазы сылакуа ирбом... (*Атакуажә лыти-
кы ешпәхъышшыаауа.*) Бытцы шпәа құпъс-құпъсуен,
Хамжәажәа. Ажәла бзиахумкуан икам?

А тақуажә. Сытцыу? Ари смота сызкухшоу
исзааихуеит.

Анду. Манча исзааихуеит бхәоу?

А тақуажә. Иахъзу седроу, анцәа идыроуп,
жаржика рхәеит хәа сыкоуп. Цәгъя ицәанаалоуп.
Амала мацк исцәыхъантәоуп...

А н д у. Бзысзымдырзеи схәах'уеит, егы брый-
саҳзаап!

А т а к у а ж э. Даеакгы с-Къата исзаалхуеит.
Уи зынза ажэйтэ Наҳарбеи нахкуажэ илшэылтоз
аткы аабгуаланаршэап. Арахь санаауз исшэыстцап
схәан, аха амардуан сзымхалт...

А н д у. Ҳмардуан бхало икоума, цэгъала иками.
Багъзлахалазеи?

А т а к у а ж э. Шэара шэмардуан акузам сыйчу,
Темырхан.

А н д у. Нас изтэыда, бара?

А т а к у а ж э. Ҳара ҳтэоуп, ҳара.

А н д у. Ы, шэара шэтэы бгама бара, ағн өыц
шэыргылт рымхэеи?

А т а к у а ж э. Ағн өыц икартказ хакъкъала иҳа-
ракцэоуп. Ианыстахыу сыйхалом, сзылбааум...

А н д у. Иәакъакъоуп бхэо?

А т а к у а ж э. Нас, ихакъкъалоуп.

А н д у. Иәакъакъазаргы ус мардуанк ҳазеан-
даз... Ҳара ҳтэы баait. Зыха кыдыфны айхәақуа
икухаз еиңш, зны ҳкақухашт, (*Аатғылара*.)

А т а к у а ж э. Темырхан, сыйцкы бенлааజеит ҳәа
сыкоуп, баақумтцзакуаны ибшышуеит...

А н д у. Икүпс-қуپсуеит. Зақа иаңсоузеи?

А т а к у а ж э. Смааңсазеит, Темырхан, ашшы-
хәа сааит.

А н д у. Шә-маатк бхэоу? Иагырацәам мамоу.

А т а к у а ж э. Абри сзаархуеижътеи сгу өыцхаз-
шәа збоит. Анықуарагы салагеит. Баргы бмота-
цәа ибзаархуаит, Темырхан, ҳкумпаратив ақны
икоуп. Аматцуракуа ирылоуп, ахашәалаху ду роуент
рхеит. Дара рзыхәан ирхашаразами, зегъ заазаз
ранду бқашышы ткы бшэуп ескынгъы....

А н д у. Уи схәеит ҳәа сара сыйцкыдоу үыбышьюу.

Ари адагы сымоуп, аха ари еиха еибъасшьоит...
(*Ауаа рахъ.*) Сара атакуажэ моу дара егырышың хым. Сара шытта ншъанк сампъсах'узар сзыңсах'уа хәа уағ дызбом. (*Уи аамтаз ауацъак ахы иқүгылоу арадио ађсыуашәак аҳәара иалагоит.*) Шьюк абышәа саҳаеит...

А т а к у а ж э. Ибҳәазеи, Җемырхан?

А н д у. Кры бхәазма?

И а з а (даағналоит). Ашә абжы рахар хәа ушәо. (*Дтәаны арадио дазызырәуеит. Арадио аңәажәара иалагоит.*)

А радио. Иңәажәоит Қуламбатәи аколнхара «Пәхъақа». Шәйрзызырәи ҳколнхарағетәи ажәабжы силаңса өышку...

И а з а. Мың-өышкуак аашәхәениш.

А радио. Ираңоуп ҳколнхара «Пәхъақа» сынтәа иамоу акуәиаракуа. Шыккускуак рыштыах ҳколнхара ғылышк азы иашазар ф-маатқи бжаки апъареи, 500 грамм апъши, сынтәа иашеит 27 маат апъареи 6 килограммк апъши. Изыхъязеи сынтәанза ҳколнхара иамаз аитцахараракуа?

И а з а. Изыхъязеи умбои абыычцәа ишәыхъеит. Иудыруазар уеузымдыраант!

А радио. Ирыхъеит аколнхара иахагылаз анапхгағцәа, аколнхара аиेқаара ахъагыз. Иахъагы ҳколнхарағ икоуп аиेымкаара зныңшуа абригадакуа. Иаагап ажъбатәи абригада. Уи аитцахара иамоу ахъеит иахагылоу абригадир аидеологиатә усушья ахъизымдыруаз, ғырылеи цәхарылеи аус һұхъа идәыкуиттарц ахъизбаз. Ари абригада аштыхраз Хымцба Манча актәи абригадакынтың дақуиттәуп. Актәи абригадағ бригадирс далхууп, уажәраанза извеноводыз Банба Қуаста.

И а з а. Ух, уара иухъша сара исыхъааит, уәы

изхәаз хыла иңаант, ухьша-мыхьша сара исим-
хъаант! (*Днапыргъежъуа арадио гудылкшалоит.*)
Сыңсы шәз ари сзырбаз ухышшаргутаң сакух
шашаант! Нас, нас? (*Дзыроуа даадтәлоит.*)

А радио. Апарторг Манча Хымцба диагоуп
антцахара змоу абжыбатәи абридадах бригадирс.

Иаза. Уеизгы үзара иеналеимыжыр имуит,
афстана. Аха уеизгы ҳара дахъырдырзаант! Иубент,
сыңхаңа укугылан ушырзашшуаз! (*Даағналоит
Бида. Илахь еикүүп. Иаза арадио аакулх'еует.*)

Бида. Ох, гушья! (*Аатгылара.*) Бара бана-
цыйлбент, башамхы еикүршәни арадио бадтәлоума,
уажәигь бымца еикүзами?

Иаза. Уңсы мцан, уца наххьи иагъя узыфо-
заргы иңажыуп. (*Бида дындайқулоны өйк акырыр-
кырбжь гоит. Бида даатгылан илымча кыйдан дзы-
роуеует, нас даакүтсүчхеует. Иаза дааткъян.*) Ис-
хаштыз, узенгурбъаша ак уасхәоит исутоузei, уара?

А тақуажә (даахъаңши). Унан, Иазагы Би-
дагы ара иңазаап.

Андү. Дарбан зыбхәаз?

Бида. Иарбан, бара, сзеигурбъаша исабхәо?

Иаза. Ааи, аха исутозеи? Даара уеигурбъоит уи!

Бида. Ибысымтакуан сүзыба иңисси иңонт!
Ее абна скуадыр ыкууп, абна сеикуазатә ҭакнахауп,
ибҭахыу бымаз...

Иаза. Ахы, уштың сеикуазатә, скуадыр затә
хәа далагеит... Манча дамырхит!

Бида. Манча рыхамоу, Франциятәи ахәйинткар
дамырхит рхәеит. (*Дзоит. Иаза арадио аалыртуеует.*)

А радио. Убас сынтә напы дұрыкраны аплан
штыыхыуп: аклуб өңіц 500 ртып змоу, аспорттә шта.
(*Аатгылара.*) Уажәи шәырзызырғы аңсуса жәлар
рашәакуа. (*Ашдахәара иалағоит. Атакуажәи андүи*

рнапқуа рхао еиңәажәоит. Ус Бида даағналойт.
Иаза арадио абжы еиңалтәуеит.)

Бида. Ачара шәымазма, бара, хдулап зөгъ чыслеи кутыжълеи итәупеи?

Иаза. Иарбан чароу, ҳасас какалқ исырк'уан...

Бида. Кох! Ариақара ешар какалс ик'уа длагар хахтәеит хабақахыу! (Аағылара.) Иқалазеи, цқья былах еитыхмеи, дыбгуампхон?

Иаза. Рыңғасцәа еңтаргент, исызылоузен, зегы рүйбаауп... (Арадио абжы еиңалтәуеит. Дүк мтыңкуан ахыкуалаа лықушгазиә аша еимкъаны даағналойт Минат.)

Минат. Шәпъатца шәлаччо арадио шәакушаны шәадтәалоуп, ыы!

Бида (дыхумаруа үшьа). Баан, Минат, арахъ... шәак ҳазырыфып!

Минат (лан лахъ). Бғыл, бғыл, сан! Бзыдтәалоузен ара, ҳазго азы збар куапенк ацызтәало ауаа рөй! Ҳара рчымазцәа ҳрыштоуп, дара хатражра на-еуп! (Лан лмахуцәи кны дғалыхоит.)

Атакуажә. Сабабгои, бара бсыхан?

Бида. Иқалазеи, дад?

Иаза. Ибыхъзеи бара, Минат?

Минат. Иқалаз шәара ишәымдыруеи, єзымдыр қатсаны шәгезхыртаауа!

Иаза. Иқалазеи, бара, ҳара налаадырауазен?

Минат. Ари азын акузаарын имырхәа-мырза, шәығуа апрасидатла шәызиштәз? Ағырхацәа шәара, ижәулак шәыла даңыржәгент сыңкун! Аҳы шытадамырхит, шәхү-шәжкы ааикутә! Бғыл, бғыл, сан!

Бида. Изакузеи, мшәан, Минат ибхәо, дамызхыда Манча?

Минат. Дамызхыда умбо зхатқы шәцо иаажәгәз!

И а з а. Ди, ди, хаас.

М и н а т. Ааи, ааи! Ара уи ззеилымкаауа **Хәә та-**
за дықам... (*Иаза лахъ.*) Уахык ишпәсабхәеи?

И а з а. Ишпәбасхәеи?

М и н а т. Бида аҳақым иахъ дықоуп бымхәеи?

И а з а. Нас?..

М и н а т. Аҳақым иахъ дықамызт, аха Леиуа наагара дықан! Иаасыштыз аҳақым баша бызғаб лнапы күлжәан икаижъит, исыздырам бгуахууазма уи сара? Сычкуни саҳәшьяпъеи ускан абратцәкъя штәан.

И а з а. Ди д хаяс, иааиқұлыпъхъазозен!

Бида (*ayaas rakhъ*). Иа анцәа ахәса срылоум-
шын!

А н д у. Зызбаху шәымоу дарбан, нан Иаза?

М и н а т. Бғыл, сан, баала ағныға... (*Лмахуцәың*
ңұарсны дәғалыргылоит.) Бида, унеи, уалга, иукуу спъарақуа сый! Иазхойт сахынзапъшыз. Абыржәы-
тәкъя!

А т а к у а ж ә. Ибхәазеи, нан?

А н д у. Мшәан сыйбазтцааз сабымхәазеитеи,
Иаза?

Бида. Минаң дад, ҳшенибакыу ҳзаақурылаант
акырздыруазар!

М и н а т. Сара сзырғзом! Уалга спъарақуа ааг!

И а з а. Ди д, мамзар сара акырздыруазар...

М и н а т. Спъарақуа!

Бида. Иқастарызеи, дад, абааңс капеи кыл-
тәа зығны иғноу дқыаңтахаант.

М и н а т. Спъа-ра-куа! Иуахау? Спъарақуа! Иаз-
хойт уаҳатыр ахынзазбазгы! Манча еиқуак сзааху
хәа иахъситаз, шәуааз ұышыя инаган иустеит... (*Би-
да ауадахъ днығналоит.*)

Анду. Бара, Хамжәажәа, ма бара исахәй ^{абарт}
ирылалаз?

Хамжәажәа. Аниу? Ани с-Минаң лами, Тे-
мырхан...

Минаң. Абра беаанкыл, уахъ бабаңы?

Хамжәажәа. Сабабгои, бара, сзызыкъ сач-
кны?

Бида (*даашуеит еиқуак кны*). Абар, Минаң,
бхы ибзатәашьозар! (*Инаирххоит.*)

Анду. Нан Бида, аикуа ааухуама?

Минаң. Сара схы изатәасымшьозеи, шәара
шәхы ианаңтәашәшь!

Иаза. Уеилагама уара уажәынтыхеа, уеикуа-
затә утиуама? Иушьоутзозеи уатцә?

Бида. Исышьастозеи бымбои — бытцы!

Иаза. Атцы акутәжъоуп уара иуқунаго!

Бида. Ааи, аткоуп исықунагатәжъоуп сара, аи-
ша бхәеит! Сара аикуа зықунаго хатцандаз, шыапыс
исытказ сөй зқұзыз, сеиқуа затә сышхәаны изтіз
сыхшара иахъа сара ишыстахыу сыйғын иқамлоз!
Сара схатцандаз, сыйғын сыңхәыс дхатцахозма?

Иаза. Ишпә уара? (*Дааиззытқъоит.*)

Бида. Быбжы тыбымцан, изахоуп иахъыңза-
тыбцахъоу! (*Уи аамтаз анду дгугагуо Минаң дна-
лыддылоит.*)

Анду. Исыркишь, нан, снахуаңышып... (*Иш-
шыуа.*) Үңшзала изырхаша Бида, зеипш өвоңа
еинкуоузен иааихуаз.

Минаң (*ильтимжәо*). Баала, сан, ххы тәкеит...

Анду. Нан, ари аикуа Бида итәуп, иабабгои?

Минаң. Бида ианитәйз нағсит... (*Ләынаххоит.*)

Анду (*айқуа атыхуа ләаларђсны икны*). Сың-
кун иеникуа сымжәаны иабабгои, нан?..

Минат. Апъара ааг, апъара!

Анду. Изакутә ҆ыроузеи бара?

Минат. Суал, суал! (*Лнаңқарақуа ғба ллырбөйт.*)

Анду. О, Бида, уанаңылбейт ахъз шъаххыу-
тцеи — зеикүа зышхны ауалхәацәа иргаз хәа!

Бида. Баанғыл сан: иахъарнахыс ма абри исы-
шыоу сеикуажәгызы зында исышхытроуп, ма аха-
тейкүа сышъастцароуп! (*Иаза лұрақуа ұарс иккөні
Бида иаҳъ ләйиналхоит, Минаң лан дұыхан, аиқуа
лыман ашәахъ дейхоит.*)

Атакуа жә (лышътахъка). Уатәгы саауент,
Темырхан. Ахы, бықаз, абзираз...

А тұра әдә.

АПЬШЫБАТӘИ АҚУГЫЛАРА

А бжъбатәи ·асахъа

Харантә иаафуент ашәабжь. Мажъулии Жъулии руада. Иғы-
лоуп ишаанагара икоу ғ-каруатқ, цәартала ихианы. Астоль-
Ауаңъақ ахы икүгылоуп алампа. Ус иаафналонт Жъулии
Мажъулии акы еимак‘уа.

Жъулиа. Зақантә ибасхәахъоузei абри сара
сус баламцәажәан хәа? Азбабцәа брылагылоуп —
дизго-даазго хәа сара акғызысыздырам хәа. Уажә
дыббама Илиуша?

Мажъулиа. Ашьшыхәа, атаацәа бмырәи-
хан. Сара сгу иамыхуаз, иаабъылалак — схәаны
стеоуп, хатса сцоит хәа рабхәоит. Ғұхашъарами
устгы.

Жъулиа. Уи ғұхашъара амазам, сөйзцәа роуп.
Санцогы хұчы-мычқуак аасхырығзойт. Иахуа,
багъсаҳәшьами: ипъшра, исахъа, иқазшыңа хәа даа-

бырехуар. Саргы сизар знызатәйк хатца сцоит ҳәа
саңуп. Сыгугы ақубзиамхари!

Мажъулиа. Аиен, аиен, шыңа быштыл. (Аат-
гылара. Мажъулиа лееилыхны дыштылоит. Уажсы-
уажәы иаадыдлоит. Жъулиа ағынтаи лаңхаркъа
лышәтсаны астол днайтәлан бұбыңк лымщатсан ак
лығуашәа даңуп.) Закуи бара ибығуа, быштым-
лон?

Жъулиа. Салам шәқүк зығуеит...

Мажъулиа. Уаха тұхыбжыон иззыбығуада
асалам шәқү?

Жъулиа (даақұпсызған). Азәы...

Мажъулиа. Аа! (Aya a rakhь). Илиуша! (Аат-
гылара. Жъулиа лыббыш кны акы дазхууцеит.)

Жъулиа. Мажъулиа?

Мажъулиа. Ибтахи?

Жъулиа. Быңзәхьсума?

Мажъулиа. Сыңаазар бымбои?

Жъулиа. Бара привет ҳәа акуу, ишырығуа,
превет ҳәа акуу, исхамышти?

Мажъулиа. Приветгы зыбтахыузен, уарт
преветгы, апсышәала ибғырауазеи?

Жъулиа. Сара үрысбызшәалоуп наңа шаман-
шәалоу...

Мажъулиа. Баманшәаламкуан аччаҳәа иб-
хәсит, сара анышәаху...

Жъулиа. Хар сымазам. И акуу, е акуу?

Мажъулиа. И бара, и, ф-класск ирылгаз бара
бами.

Жъулиа. Х-шықуса түеит сахысижътеи иабас-
гуалашәөи уаха тұхыбжыон.

Мажъулиа. Иаххәар бгу иалсуеит акумзар,
абри асалам шәқү афра абаңаху абыржәы, иара
шәқү бзимғит аеакит...

Жъулиа. Иаргы ифуан, аха садрес исымтаңыз
зейт.

Мажулиа. Адрес мкуан, хулица ицэеилагап!
Хқыта имдыруеи?

Жъулиа (лыббьыц кны лара даатхъан). Быс-
зызырғи ишызғыз ббап! (Даатхъоит.) «Привет моя
дарагаемыи Илуша!» Абас хыс иамоуп. Ишпъаббо?

Мажулиа. Уа балгама?

Жъулиа. Уа сышпъалгеи... «Как прожеваеш
мои дарагаимыи любовник Илуша, цветной городи
Сухуми? Мения на тебя ачень понаскучиватсиа.
Майя сердце приама в грудском клектке непомешь-
чаетсиа. Скоро приду. Здесь очень скучнаина. Прилу-
пиати поедем в Афон на победе. Мама говорила
много о тебя, ия говорила, ты очень хороши. При-
ду все скажу. Пишет твои любовница Жъужулина».
Ишпъаббо, ибзиан исымғи?

Мажулиа (дааҳәны, өыщха дықушан, дыл-
ғапшыа). Абри издәйқубтарцу бара?

Жъулиа. Ы, цъяа ибгуамъхо? Сара издыруеит
уажә ибхәо! Айсуа пъхәызба илатәам ас гуаартыла
асалам шәкү афра бхәоит, аха сара цасхәангы
изығуеит. Шьюкуы-шьюкуы аламыс қаҳцах'уеит ҳәа
өымтәзә иавоуп, арахь ахатцаара нахыпъсаауеит. Са-
ра иззом ахатцаара шыстахыу, иззом абзибарагъ
шымоу, нас изысмығрызеи урт зегъ аартны?

Мажулиа. Ибхәо сахауеит, аха лиувовница
зыхъзу бдыруоу, бара?

Жъулиа. Ишпъасымдыруеи: абзиабара!

Мажулиа. Акахъ лоуп лиувовница ҳәа
изыштыоу!

Жъулиа (даатрысуеит). Беилагама, бара, Ма-
жъулиа?! Нас гук ала абзиабара змоу ишпъалыш-
тоу?

Мажъулиа. Уи лиубиашьчай.

Жъулиа. Диң, ахыкуалаа сыйкушәандас, гүнөлгөй
қастдазеи! (Ләбкүа кны дғылоит.)

Мажъулиа. Наң иңыжәжә.

Жъулиа. Банаңылбейт шыта ипъизыжәжәо
абахуо, абас иңи аңыжәац апъошты иасымтеи!
Ахыкуалаа зыкушәаша збаб, усқан сыйзапхъа-
рауз! (Аатғылара.)

Мажъулиа. Иқалаз қалеит, бааниы быштыл.
Уи губбан биңарым... (Аатғылара.)

Жъулиа. Бара, Мажъулиа, акахп ада уаҳа да-
ек амхәазо?

Мажъулиа. Иаҳәо убри ауп — лиубовница
хәа зхы пату ақүздө аңхәыс ианлабхәа, ҳајеимш-
хара, лхы быдылшылоит. Ари уажәраанзагъ иш-
табзымдыруаз?

Жъулиа. Ибдыруазеи бывшәамыжда жәаңыра
еиңарпсоуп... Арахъ мчыбжык аахыс аңсышәала
хәәажәоит. Ахы сыйкушәаит, азәы днаңхъаргы, ба-
наңылбейт... (Уи аамтаз егни аудаҳытә даағналоит
Иаза. Иагызыбыдует.)

Иаза. Шәабақаз бара тұхыбжъонынза?

Мажъулиа. Ахумарра ианалга ҳаант, ди.

Иаза. Леиуен шәареи шәзиңымаазеи, дабақоу?

Жъулиа. Леиуараа еизарак рыман, иаанхент...

Иаза. Арт абынхәа ашәа ҳәо иаауаз шәаргы
шәрылазма, бара? Ее, азбабцәа, азбабцәа... ишән-
хумаруа сыйздырам, аха...

Мажъулиа. Ахы, уштың далагеит...

Жъулиа. Уажәыгы шәзымыштылаци бара,
ди?

Иаза. Ара шыталашьеи цәашьеи ықоума, дагуен
хагеи зегъ ахығноу!

Мажъулиа (*Ayaar rakh*). Ахы, ак қалахт **Ба-**
ба дабақоу?

Иаза. Даҳыммаара иөы ҳәит, седроу даҳы-
коу... (*Уи аамтаз дгуагуо даағналоит анду.*)

Анду. Нан, уаха шэйкәзамкуа ахуаҙ шұатталаз-
шемаҳазеи?

Жъулиа. Иқалазеи?

Мажъулиа. Изакузеи, нанду?

Иаза. Даға ҳәатә өышк лоухит уажәы.

Анду. Иқалазеи ҳәома, Минат абақа ҳхылым-
теи, нан, даакылсын луал ацынхурас с-Бида ичоу-
ха еикуазатә аакныхны илыман дымцен...

Мажъулиа. Цабыргыума, бара ди, илхәо?

Иаза. Исыздырам, еибамбеит... Суал ҳәа абра-
даан дтәан...

Мажъулиа. Диң, сыпсындаз! (*Ayaar rakh*.)
Иөы шаҳхәоз иеникуа затцәгы ишьрымхи. (*Дцәы-
уеит.*)

Жъулиа. Бара ди, иеникуа затцәгы Минат ил-
газар, иара ишьоузеи?

Иаза. Ишъхабаант, иеникуажә ишъазар акухап.
(*Мажъулии Жъулии шанханы еиғаңшвеит.*)
Ишәеиҳәазеи бара асправказын? Убри шәнижъап, аха
иаргы шәаргы абра шәығнсырзааует ижәдүруа-
зааит! (*Уи аамтазы ашә дасны даағналоит Леуша.*)

Леиуа. Уажәыгь шәмыштылазаци, Иаза, зәыр-
игу рахуми?

Иаза. Мап, қай...

Анду. Нан, Леиуа уоума?

Леиуа. Аа, ди!

Анду. Амықушәатә ҳшакушәаз умаҳазаци, нан?

Леиуа. Иқалеи, ди?

Иаза (*анду лахь*). Ашшыхәа бара, жәымта-
цәгъя...

А н д у. Нан, ҳхымтәеи ҳабақахыз... иаҳхымзаарыз ахъз ҳхылымтәеи Минат... жазылыш
башкорт

Леиуа. Аа, Минат лоума! Издыргушьонт, зеть шәара ишаашәтахыу иқалоит, ди. Иаза, уатәзы ашыбыжьон Жыулии Мажыулии рыздааразы ачанртаң аизара ыкоуп. Сгу иаанагоит еикушаатны иоурыштып ҳәа. Саргы исылшо ала сацхраап...

Иаза. Ух ускан уара узгаша сара сагаает!

Леиуа. Иоурыштып, иштыкуу ишоурмыштыуа! Ауафы иаҳьигуаپхо дциот, мчыла инаҳкылома...

Иаза. Уара иухьша сара исыхаает, нан... нас сыйсыргы сумтәуан с-Ленуа.

Анду (*аишахь днешуа*). Лара лнапы лыргъежьеит, ҳара иаҳхымзаарыз ахъз ҳхылан ҳтэоуп... (*Дциот.*)

Иаза (*аяаа ракъ*). Цәаблақы былкаает бара атакуажә уаха.

Леиуа. Амала уатәзы аизараң рөғыцьагы җалароуп.

Иаза. Иқалап, нан, иқалап...

Жыулиа. Сара сзымцар җалап, Леиуа, схы сыхьеит.

Мажыулиа. Сара сцоит.

Леиуа. Ибзиуп, Мажыулиа даалаает нас, амала ашыжъ заанаты ҳаиццап. Шәаилашьцап, уи аус иаҳуит...

Иаза. Аиеи уара узгаша сара сагаает, уара иузымдыруа иарбану. Ҳара акыҭа уаажәкуа аус җаташа ҳәа краадыруама, быстахык аайларгуагуан иаҳфоит, убриауп... Аҳы, уаала сыйсы укушәаант, какалк укып. Угу қыдымшәеи сара афаҳа змауша...

Леиуа. Акгы сгу иагом, Иаза, абарт шәымсааит...

И а з а . Ди д м а м з а р г ы и ш ъ о у х ә з е н , наңхеит...
Иахътагылоугы икууахап... (Леиуа дышналго Бида
даағналоит. Ашырхә Мажыулиа дахъыштылғанпайт
хагылоит. Уи атзамң аөү зөгүү ирбо идуны итыхчы-
икыдуп Бида ипатрет, өеиқүа ҳаракык дақутәаны,
аңсыуа маңгала деилаҳәаны, убри апатрет кыйди-
хырц далагоит.)

М а ж ь у л и а (ахыза лыкуришаны дәғагылоит).
Икоутдо закүзеи, саб? Икам рпатрет кыдырх'ум,
иқоу ртәи акум!

Б и д а . Акъанця еиңш ара изкыдузи? Сара
шыта сызлареніңүзеи иқам!

Л е и у а . Ус ш ъ о у х ә ои, Бида, пъхашьарами! Аң-
цәа иқынтә шыта ухшара ухъзейт... Умшәан аөү
акум, амашынагы уақудыртәап!

Б и д а (иңаңзамкуан даатышаңырчоит). Хы, ух-
шара ухъзейт! Абар, дад, сыхшара сыхъзаанза сышы-
қаз (Ипатрет ширбоит.) Абар, абар иахъа дара сышы-
раазо!

И а з а (Леиуа иахъ). Леиуа нан, ухаткы сцаант,
дыргубзыңы думаны уаалеи, мамзар уаха ахүчкүа-
гы ирцәом... шыта дханагалаజеит. Дынхар ҳара
иаамуа ұуушыап... (Дцоит.)

Л е и у а . Зөгүү уара ишааутахыу иқалоит, Бида.
Апъстазара убас еилашлароуп, уаҳа иауам. Угу уна-
лы акуки, ишенисуа убап, убас ауп апъстазарағъ.
Зны акы угу иахуароуп, зны акы угу иалероуп. Нас
иқалома абзиаракуа маңара зөгүү еиңни. Угу камҳан
аҳаңи. Зөгүү ара ҳақоуп. Ҳаицхыраап. Сұзатәи хата,
зөгүү өеихоит... Ахы, уаала, какалк ҳқып...

Б и д а . Итабуп, дад, аха акы сгу иагартәи сы-
қам.

Л е и у а . Учеиңүка сара уахъадсыпхъало са-
тоумцан, аха хаидтәалар бзия избоит. (Иши-

цэымбыу дигоит. Жыулиа лөеилыхны, лапхъа ^{алам-}
наргыланы днышталоит. Мажьулиа хуцрак ^{ота-}
галаны дамоуп.)

Жыулиа. Знык абри асправка мыжда хаундаз... зны иаўялап, зны еицәхалап, зны еинаала-
лап... хађоу дыкоуп абри акытағы.

Мажьулиа. Жыулиа, бгу ишпәанаго бара?

Жыулиа. Иарбан бывеу, ахатцаароу?

Мажьулиа. Иарбан хатцаароу! Ахатцаарада
уаха ус ықазами!

Жыулиа. Иарбан нас бывеу?

Мажьулиа. Атаацәа рыщасшьоит, Жыулиа,
атаацәа. Еиҳаракгы ҳаб!

Жыулиа. Ихын ҳаб?

Мажьулиа. Ари аткыс еицәоу иарбан ихъра?
Ихшаз хтыкуала ауалхәацәа нөы итхны иргент,
неикуазатә ишхны апъхәыс еиба илгент. Апъхашъара
аитапъхашъара! Азәы иќни өа хамамкуан... Иахъа
жәафык уалхәэара изаауент. Арахъ ҳхыбрақуа еилыф-
рит. Хазы ҳағныматәа калъсент. Абри ағыза акаруат
абыржәтәи алахтыра ду икоу азәы дықуиоума! Ҳа-
ни ҳаби рыкура ё икоуп. Ҳара ҳауп хшарас ирымоу.
Уаха изықугуб'я тен дрымам. Бара бышпәахуапъш-
үеи, Жыулиа, бгу ишпәанаго наха харзапъсахал ҳә?

Жыулиа. Закуи, мшәан, азын тыйындра ҳә
уаха ибгуалашәаз?

Мажьулиа. Избан?

Жыулиа. Уахоума ари анахзбо. Уи ҳамхәа-
хьеи?! Акыа ҳақоуп. Уажә ара ди дымпәсәзар ас-
правка ҳауент. Ҳахънеиуа аматцуракуа хрылалоит.
Сара уеизгы ицо үағуп. Иамузар баргы уахъ, саб-
хуараахъ бывгап. Үа ықаз... Илиуша идырцәа ра-
пәоуп, үзара матцурак бналейтап. Ахы, нас ашышы-

хәэ хтаацәа рыцхраара хналагап. Дара рыда ~~ханың~~^{хана} тада... Аңхъа ус даргы ҳаргы ҳгу аакаҳашо ~~хка~~^{лент}, аха ус ауп уи аңхъа, уаҳа иаузом... Уи бгу шпъаканажьюеи бара. Аҳы быцә... (*Аламта илымца-гылаз ңу-хәа дағәхәаны илырцәоит.*)

М а ж ь у л и а. Абас ицәаант, ыы, хтаацәарагы?
Ж ь у л и а. Ишъабхәеи?

М а ж ь у л и а (*дақуұтысычхан*). Быцә, быцә, ак-
гыы... (*Аағылара. Шыға ицәахъеит анааҳгуахууда
имаңдысны идидуеит. Ақуарышың аура шалагоит.
Ауадағ ақуа күлсүеит. Еғиң ауадаҳытә Иазагыы
лыгурымбжы аағуеит. Мажыулиа дғыланы ақуа ахъ-
кылсуаз үзара асаан, үзара атәңца аталаыргылоит.
Жылулиа лікуакуатқәкүа ацәыкубар ақүтәоит, аха ла-
ра дыңдоуп. Мажыулиа днеини лікуакуа алагъан
ықұлышырғылоит. Нас лхы кны лиарта днылатәоит.
Ана-ара акуат-акуатхәа игоит ақуа цәыкүубар-
бжықуа, асаанқуеи алагъани шаҳрынғәало.*)

A ң a r ද a.

АҢШЫБАТӘИ АҚУГЫЛАРА

А б а т ә и а с а х ъ а

Луағы игу хыт-хытуа, исаҳарызешь ҳәа акы даназыпшү иақу-
нагахаша амузикатә пауза. Шыбыжъаара еғъагым. Бида иаш-
та. Акуаскъеи амадауртдеи еиғахыбул. Акуаскъа ҳаракыуул.
Үрт рхыбракуа шщақью убонт. Ашта агута қәәцлак ықугы-
лоуп. Убри амдан ашәшырағы дтәаны ампахышқуа рчыху
аңара дағуп Иаза. Ашта үзаргүл аандала ихкаауп, аха уб-
ригы наахъеит. Ус агуашә аағыжуеит. Ашта иқуланы иааи-
уеит өңзө атыйхәацәа. Рөңзагы ачей өыхігә ақлачкуркүа
ркүуул. Иаза дфагылоит.

И а з а. Бзиала шәаабеит!
А 3 5 а б ң ә а. Бзиа жәбааит, Иаза, шәымгылан.

1-тәи. Мажъулиараа ааит рҳәан, иаабарц *хаа-*
мфахытын... Ҳаргызы ҳақамыздың... *жарыс*
базарлар

И аз а. Иааит, нан, аха Мажъулиа уажэйтәкә
ағны дықам. Жъулиа лгу бзиамыздың, макъана дым-
гылац... Шәтәа, нан, арахь.

1-тәи. Илыхъзеи иахуа?

2-тәи. Даабап, дабаштыу?

И аз а. Апъхъатәи ауадаे... Қыразыхәан дышэ-
тахызма, нан, мамзаргы?..

1-тәи. Баша, иаабарц ауп. Ҳайбамбенжытей
итцуазеи...

2-тәи. Насгы ак ҳақакуан...

И аз а (*еамыршыагала*). Изакузеи уи, нан? Сара
акгы сархәазом, седру... Ибзиоуп, нан, пъщзала
шәеибабааит. Шәеицәтәымуааума шәеибабар. Сшәы-
кухшахааит... (*Азбабцәа ркалачкурқуа ашәшьырағ*
и наргыланы акуасқыя инхалеит. Апъхъатәи ауада
аиә аартны инығналоит.) Урт рцәажәабжыкуа злаз-
баз ала, ираҳаит убама. Хучымычкуакгы ааргазар
акухап. (*Акалачкурқуа днарыхуатшыеит.*) Ари за-
кузеи аказет зхаршәны, асқак пату зыкутданы итоу?
(*Даахарахаңыны руак дұтаңшыеит. Ұа итоуп ешесің-*
шым абақуа; акастүм злығыра ачоуқа, үбас атық-
қуа злығыра ешесіңшым ажәла бзиакуа. Ақакала
иңғаны дрыхуатшыеит.) Қышәшь, раңда ақыаेरа
алтып! Ох, раңда атқра анаалап! Оп, зеңпіш еиң-
коузеи иалтұра! Арт хуаахұтны иааит убоо! Натқур
иңқатқәкәя улыхуом! Жаржети-маржети илбаз зегъ
аалгейт. (*Еғыи акалачкур дынтаңшын.*) Җаҳуала
итәи акгы лмоузаап. Абыстей ашәи тағылоуп.
(*Акутқуа ақарқаруеит.*) Ҳааи! Үажә ижәбахзеи!
(*Амғаду ахъ дыңшыеит.* Үс ауада иаадәылтұны
амардуан иаағалоит азбабцәа. Азәк амардуан дқы-

лығрырц егълыгхом. Иазағы даатрысует. *Дтәаны*
лусура дналагоит.)

1-тәи (ләзыза лахь). Ди, ди, ди, хаас дышбашы-
тоу банаңалбеит, ллагъан лқуақуа иқургылан!. Аб-
риғы сыйзбабуп, хатса сондук лхәент нас!

2-тәи. Бшақутра нақ! Абас бықазар еиҳагы
быргоит.

Иаза. Шәйзхара шәеицәажәама, нан?

1-тәи. Ааи, ҳаицәажәеит.

2-тәи. Аҳы шәйқаз, Иаза.

Иаза. Нан, Зина, хуаахутра шәйқан рхәеит,
ишәтахқуаз шәоуу?

Зина. Иҳауит, ааи!

2-тәи. Аңара умазар иарбан иумауа.

Зина. Абраагъ ѡытк тоуп, азахфы лөү инсы-
жып схәан. (*Акалаңкур налымтәлк'уеит.*)

Иаза (*уа шаҳътоу дрыхуапшыуа*). Ибзиахуми,
нан, пүшзала ибырхааит.

Зина. Абригъ тқыуп.

Иаза. Убриғы пүшзала ибырхааит! Луба нан,
бара акғын аабымгазеи ари аба ду ахъемгуршоз.

Луба. Иаазгакеит саргы. Аха сара Ѣарала
митәйк сыйбууамызд. Ху-нызқ затәйк ракун исы-
маз. Еғи ағын ёыц ҳазөү ахыби, азамети, ақыр-
мыти иргеит.

Иаза. Ус акухап, нан... (*Зина лахь.*) Зеиңш
тқызузеи, Зина нанхеит, ачаи азын изыпхастабтәуа,
даеа усугак бшәыбцарауазеи?

Зина. Ачаи бжъара цқоуп, Иаза. Ипхастаха-
заргы — ачаи ауп иаргы зырҳаз. Қах, Луба, зын-
за ҳцэыхулазеит. Өымш ҳауштын. Мышкы ахаҳар-
шәалан, ара ҳшықаз иҳарзит. Аҳы шәйқаз...
(*Иңоит.*)

И а з а (*дрышъклапъша*). Митэык Ҋарада **сыбу-**
бумызт, ху-нызқъ маат затәйк ракун **иңымаз**
ләеит! Хы! Нанамгас иқаз зегы апъара амш **шъа-**
ларгоиш! (*Еңа лус дналагоит. Ус лхы еилажәжәа
абартцахь даацәиртцеит Жъулиа.*)

Жъулиа (*леаалрыххан*). О, ди?

И а з а. Уажә ибхәо здыреит, амла ҳәа ауп, аха
абыста смұзац. Убра аитырқуақуа быздасыргылеит,
ифан, нас ақада быман арахь бааи.

Жъулиа. Хүчынгы дунгы аитырқуақуа, аи-
тырқуақуа... (*Жъулиа аматцуртахь дңоит. Ус акуас-
қуа даадәйләні, ллаба лытцыргуо, дыббаң амар-
дуан днағалоит анду.*)

А н д у. Абра зны сығыра қалашт, аха хыла иа-
накухо сыйзырам. Абагыр аиғыш ушыапы кыла-
шсоит. Губбанс иаутозеи, Бидеи иареи еикул-
әзоуп. Рыбзқуа ирақароу բук-бук ныкурыштар иаа-
қарымтои, аха иузхууада. (*Дылбааны дышнешуаз
Жъулиа лқыша рыңқъо даалъылоит. Уи илкүүп
ақада. Анду даатғылан ақада дахуатшыеит.*) Нан,
ари ибкүү закузеи, исзымдыритеи?

Жъулиа. Қадоуп.

А н д у. Ақама бхәоу?

Жъулиа. Қадоуп, ақада, ахумцъар сыга ақада!

А н д у. Ақада бхәоу? Иазыбуазеи, нан, ақада,
хумцъар зтырдо еикүа ҳафны иғназамеи! (*Аматцур-
тахь лөйнәлхеит. Дышнешуа хыңмыңқуакгы амөир-
қуарағы шаштыыхны, аматцурта днығналоит. Жъу-
лиа лқада лыманы Иаза дахътәоу днешиеит.*)

Жъулиа. Сахыштыаз изынабышты бара, ди?

И а з а. Быпхашьама?! Еибыйтәйндаz, нан, мап
ҳәа азәыр ибеихәазма? Бара быкулацәа рами дар-
гыы. Бнейшь дара рығны ишықоу ббап. Иахъа ма-
циара Зина 5-6 нызқъ маат рыху азахығ лахъ илгент.

Жъулиа. Илгазар лتاацәа илзаархуеит. (Дна-
тгоит.)

И аз а. Лтаацәа илзаарымхуеит, аха лмахүә
иаллышеит. Шэара шэзын цыргы акгы ықам.
Ақалақ акум, амшын қашызаргы акгы шәзалам.
Саргы сенлагеит ҳәа, уәада ашхә идәйкууттар не-
хома!

Жъулиа. Хаикүршәаны хдәыкубтдар, ҳаргы
убас ибзаагалап.

И аз а. Кох, иаабгараңа бәамшәаит! Бзиартан-
гы бçoит сара анышәаху, бғызра қүшәара бçoит!
Шәаб ихәашьа, абғызра абра ҳқуатцарагы илажып
зака бәхәхү. Баша ажәа имаск'үеит акумзар иара
иќны цәажәамфас исымоузен, ииашами ихәо.

Жъулиа. Ахы уашты далагахт. Шьюк лбеит,
нас уахъ дааисуеит.

И аз а. Өыбымтын! Ацхәа ҳәароуп ибдыруа! Бара
бказза бшыштыз дара хуаахутны иааны, дырфөгө
усура ицеит. Егъшәылымтит, шәнышәхеит...

Жъулиа (*лывараң иғылоу, афырцын зхагы-
лоу апәтлыка аашытылхын*). Ари апәтлыка ара иа-
уеи бара, ди?

И аз а. Иауеи бымбо ауатка тоуп. Акамсар ала-
да дыкоуп... Титышә еиңш, зегъ сара сыйфа срыш-
тами, кыршәылтцуа үшья.

Жъулиа. Абар Зинеи Лубеи исзааргаз. (*Ахум-
царькуеи ачабрақуеи ллырбоит.*)

И аз а. Уара иутахыу ҳәала, лара лла жәафамц
акит! (*Ахумцарькуа дрыхуаңшуа.*) Дара ртәы қар-
тагушьеит уахъ.

Жъулиа. Ахумцарькуа шытә изымхари, 29
ыкоупеи?

И аз а. Ақуаа зегъы реикуакуа шытыхтәыс бара

ибымамзар, иазхап. (Дгуагуо, лқуардә хүчүңиң
даашеит анду.)

Анду (ажәған ахъ дыңшуда). Хаан! Иахъак
иқарғарзоит...

Иаза. Абгахуchouma ари «хаан» ҳәа илышшәо?!

Анду. Нан Иаза, Мажулиа дабақоу нахъа,
дышбазоме?

Иаза. Дықам.

Анду. Аа, нан?

Иаза. Агулара дцент, агулара.

Анду. Агулара бхәоу? Усқа дцалозу...

Иаза. Гуфарак лымоуп, дгуақ'еит, аха еил-
каашьа лзықатом...

Анду. Бидагъ дышбазоме, дықами?

Иаза. Ахы шыта дрылалеит Бида-мида, Куаб-
зач!

Жъулиа (дыччоит). Баба ихъзгы бхәеит, ди!

Иаза. Ари ибылмырхәаша ббахью.

Анду. Ыкыз бзиахук збан, иаайлартәаны ирас-
хәап схәан, исзейдымгалт... Хымпъада хзенгурбъара
ак хаңаеит.

Иаза (лгу шаахуан). Анцәа ихәаит, нана, ан-
цәа ихәаит. (Лыла тұыртұыруеит.) Диң сылагы
«аан» ахәеит. Асправка хмауазар ббап!

Жъулиа. Иббазеи, нанду? (Длыртәоит.)

Анду. С-Бида өыхуа ҳаракык дақутәаны, ху-
пшзарак аәы абажә дахыпқо збейт, нан.

Иаза. Бмотаңәа бымбазеи, нана, бмотаңәа?

Анду. Ббомтаңәа бхәоу? Исымбакуан, избейт.

Иаза. Ишпъаббеи?

Анду. Бида убри аәыхуа ҳарак данақутәоз,
нан, ихала дақунамыртәеит. Иахъылаз игъежекуан,
икуашон, изынкыломызд. Нас с-Мажулиа атықхәа
днаидпъалан, аәы абурса аәархханы иаашъакулkit,

с-Жъулиа ишылтахзамыз ишкыл аанылкылт, нас
бара, Иаза, айт, зынза уажәзама аегы ^{жеке}_{олдерілген} жәымло! — бұзан бнантгун, с-Бида дычко акуадырырта дфантәалент.

И аз а. Иаргы баргы шәөыжәйбалаант бытәхмадажә дөйежәңданы, схүцкүеи сарен тақа харылан аума ҳшыббаз! Уаҳа акғын лылшом, ұхызк илбогы лара леңпәш имишәануп. Ма ұхыз өеникуак ҳзыббалар, бара қухула.

А н д у. Абажә дахъахыңаң даара ибзиоуп, нан.

И аз а (*Жъулиа лаҳъ*). Бара бакузтгы уи дызхыңаң ҳәа блазтцаан бара!

А н д у. Цқыя ишәгуампәхеи, нан, сыпхыз?

И аз а. Диң, акамсар дахънеиуа! (*Дәағѣкан, лђаатлыка лывакны агуаша ахъ дқуас-қуасуа.*) Үмфахытрауазеи арахъ, нан, Уарлам? Итцуазеи наңагъ думбеижъети. Хаухаштзама зынза?

А б ж ы. Сыңдак'уеит, Иаза. Сығнықатәекъа сымғахымтың иаҳъя.

И аз а. Уахъаахнымхәра уәы ҳәит! (*Даахынхәдеит.*) Нәк иганы ақуд иаларгыл, саб ишижәра ижәит. Азәы цәғъак иеиҳәеит, уи ауп ас дұавығорны ацара дзалағаз, мамзар иағъарааны иара ихалагъ скыбура дтағырхъан...

Жъулиа (*Иаза иллыркыз апъатлыка тақа иргыло*). Ара игылаз бара, ди, акассиргы алада дықоуп, уи данаауагы иаага бұзозар акухап. (*Үи аамтаз ала ғынтаққа иаашуеит, аха уи ашышала лаашъак шакуу ғашыом.*)

И аз а. Нәк ига ибымжәеит, азәы даауеит!

Жъулиа (*даагурбъан*). Нын, Чагу дахъаауа! Хымпәада шәқук сзааигоит! (*Дығны ауатка лыман дцоит. Даашуеит Чагу. Иаңхъа азначокқуа раңданы*)

иамоуп. Ихылъа ихаршышуп. Шәпакы, къаек, апа-
ща иғоуп. Абырғын кытель шкуакуа ишәун. Ага-
зетқуа зтаабо артмак ихуда иахшышуп. Даахырхуа-
шәа шартмак дәтаңшүеит.)

Иаза. Бзиала уаабеит, Чагу!

Чагу. Хы... хы... хы... хы..! (Даахырхуа-хырхуа-
шәа шартмак дәтаңшүеит.)

Иаза. Утәа арахъ...

Чагу. Хы... хы... хы... хы..!

Иаза. Ибз ифама, мшәан!

Чагу. Хы... хы... хы... хы..!

Иаза (Чагу икъитель еиңхъышышаауа).
Зеңпъш жәлоузеи иамоуп. Даеак ушәутцауразеи, нан,
абри еиңпъш аматәа артмак ишпәтцаурбаауеи?

Чагу (длыхуатжозом). Ы, атәған иахшумса
ибаартә?! Хы... хы...

Иаза (ауаа ракъ). Анцәа имтоуп, діәажәт!
Атәған иахшым, аха артмак ахушыит, умбо иш-
күчиз...

Чагу. Егъамам... Артмак ауп иаргызырыз...
Хы... хы... хы... (Даашуеит Жъулиа.)

Жъулиа. Шәкү сымоума, Чагу?

Чагу. Хы... хы... хы... (Ус шәкүк аалихын адрес
тынч-тынч даңхъоит.) Мцәаңуача Жъулиа!

Жъулиа. Хаи, анцәа уиниңәаит! (Днамца-
суеит, аха илитом.)

Чагу. Мцәаңуача! Хың! Ажәла ухәеит хәа!
Бымцәаңуазакуан бчома бара?

Жъулиа (шаалгуампхазакуан). Иахъа иуаха-
ма, ұым, сыйжәла?

Чагу. Сара исхароузеи, быжәла убас ахәеит.
Аа, быст. Амала уажәы апхъара баламган.

Жъулиа. Избан?

Чагу. Избан бымбои, сахыненуа апъхъа и наасен
бий түркел гуръоит. Шэжүк анынарысталакь, нас сара сызгулашэода: Борка, Верка, Митка, Лидка ҳәә аштыңцара иналагоит. Сара саагугутарыжьеит. Ма пъхәыс дсымахындаз. Сгульшаа-хыпъшаауа агуашә сынтытуеит. Убас Махъалрааे ёнак схала ашта саакурыжын, рла сыйханит. Ушыңда сахынеилакь ирасхәоит: сара ашта сынтыцаанза ирысто ашәжүкуа хыдмыртлалароуп.

Жъулиа. Иахуа уарамыжды, Чагу...

Чагу. Мап... Мап! (*Анду дахътәаз ахъ днен-уеит.*) Бышъяқазоу, ди?

Анду. Сара соума, нан, шәзызөү?

Чагу. Бкъафқуа шъяқоу, бкъафқуа?

Анду. Сара агызмал акъаф сымахымкуан... изхәо уарбан, нан, усзымдыртеи?

Чагу. Чагу соуп, Чагу Ачба! (*Дихатғыларың далагоит.*) Уа бықаз, уа...

Анду. Ачба дүззак сухамтгылакуан, нанхеит...

Чагу (*шартмаң ааирееин, агуашә ахъ шөйнен-хеит.*). Хы... хы... хы...

Жъулиа (*Иаза лахъ*). Фыръянк азна изаазгоит, ди?

Иаза. Арахъ биас, анышә ытбырчааит...

Чагу (*дхъамтшакуан*). Арахъ бхынхәы, Жъулиа, сара изжәуам...

Иаза. Избан, уара?

Чагу. Исзыржәуазеи, скамисарым, спрасидатлам, скасирым. Баша ибжыых'уеит... хы... хы... хы... (*Дцоит.*)

Анду. Заңа дтцеи бзиахазеи Ҳарихан рыңха лмота.

И а з а. Ух, иаргы баргы ҳацубжьара шэйб-
жызызаант. Абри ҳара ҳаазцэымбүу, лара ^{шэйб-жызызаант}
хуоит! (Аатгылара.) Ииҳәаз баҳау бара? Хымъада
абригы ҳацәгъак иархәеит!

Ж ь у ли а. Бара, ди, ирзааухъоузен, зегъ ҳацәгу-
шүеитеи?

И а з а. Ибдыруазар беыбзымдыраант! Шәара
шәтцыхуалоуп ҳзырцэымбхаз, мамзар атахмадеи са-
реи амцхугы бзия ҳарбон. Убрахъ убри ахатцаара
хәа беызлабыжъыз беалабмыжъындаz, иата ачаир-
та бшыкүгылоу бсырбарын.

Ж ь у ли а. Уажә уахъ биасыхма?

И а з а. Ипъсима ачаиртан икүгылоу? Бтакызар
хуба-хуба нызқыла ихухахутуеит! Мажкулиа ҵыхъа
иөылх'уаз ақара абыржәы иөылхыр, 120 маат лыр-
хаует мышки!

Ж ь у ли а. Унан сышәкү... ара ухы ухаштып
ашәкү акум... (Лышәкү аахлыртлоит.)

И а з а. Иабантәи аауен бара? Илуша иоума
изығуа?

Ж ь у ли а (даақуңсычхан). Мап, сөзызак илығ-
уент. (Үи аамтаз акуасқыа атжыя агуашәаे икыюу
арадио аколнхараңтаи ажәабжъ өңицкүа анырхәаши
ианагъ иаҳәало атжыуа ашәак ахәара иналагоит.
Иаза уахъ лхы нкыдышылтоит. Ж ьулиа ауаа рагъ
ашәкү илоуз даңхьюоит.) Изакузеи, мшәан, иахәо?
«Ауағы аламыс ицэйзуент хәа рхәо саҳахъеит, аха —
цым-цым, сара соума дызөү? — аха ари ашәкү
зөйз бфыза апъхамшыа дсымбазац.» Сара соума
мшәан дызөү? «Бабатәи кахпью, фыңыа ахшара змоу
схатса слиубовник хәа ашәкү иззығуа?» Ишпә?
«Икалап уи дыштаацәароу бара ибзымдыруазар, уб-
ри ақнитә, абри ашәкуала ибсырдыруеит. Иахъар-
нахыс схатса избахук бхәаны иансаҳа, ибдыруазаант

шәқыттан снеини, былакуа сыртасны, арахь иштсыр-шәшәо. Илыфуент Илиуша ипъхәйс». (*Дқач-Жычо*) Апъхәйс дышимаз аума, сара бзия быйбоит хәа шсеихәоз! А-а-а-а-хы-хы! (*Инеиматәаны атәшуара далагоит.*)

А радио (*аишәхәара шаакутны*). Ицәажәонт Қуламбатәи аколнхара «Пүхъяка». (*Иаза уахъ днасткьюит. Жыулиа атәшуара дағуп, дылбазом.*) Иахъа ҳколнхараे иқан ҳколнхара зегътәи ачаиөыхшәа қазацәа реицлабра. Аицлабра иалахун 45-фык. Иөырх'ян ашырыжъ асаат ааба инадыркны асаат фба рұқынза. Саатбжак аштыахъ интәеит асаат фба!

И за. Мо, уура умфааит, ҳазургуақ'уа, ириаиз дұхәаруаузей?

А радио. Аицлабрае апъхъагылара лгейт 122 килограмм ачай ббыи иатәа өызыхыз... (*Иаатғылоит.*) Шәгу ишшәнагои, азрығцәа, изгарыда?

И за. Ҳай, уеихашәаит, иуҳәаруаузей!

А радио. Апъхъагылара лгейт нахъа уажәраанза ҳколнхарае иқамыз, (*Иаза даатрысуеит*) аха ғапъхъа аус ахъ иғъежыз Мцәабуача Мажъулиа Бида-ипъха!

И за. Диid, наҳзылузеи, хаас, хаас! (*Артәа аатлыргеит.*)

А радио. Ағбатәи атыпъ лгейт Марыху-пъха Шыушька.

И за. Ыыт, үөыблааит! (*Адаң дахан икыдхәан, ағаршытра итальжыуеит.*) Иаҳзылузеи блаатых, блаатых!

Анду. Нан Иаза, иқалазеи? Иеңдаахма ахьш? (*Уахъ дылђылоит.*)

И за. Амқалатә лзықалеит бмота, амқалатә... Мажъулиа ахаас ачаиртае апъхъагылара лгейт рхәеит, блатых!

А н д у. Апъхъагылара лгейт бхэоу, нан? **Унан**
слыкухشاаит ҳашъялышыркыаат! Нас бзырхэхэо
зеи, нан, ҳхуучы ахъз лгазаапе?

И а з а. Аат ларгы баргы шэыхъз апап иҳэаант!
(Жыулиа лахь.) Бызгылоузеи ара беицьырьза... Аб-
рицэекъа сара сылжыонт — сгу бзиам, лара дцааит!—
хэа. (Акада ыршэн ильшиклатцоит.) Шэхатцаа-
рагь шэаргы шэхатцалааит, шэара абзамыкуу!

Жъулиа (дөйтцақыуа). Быскуатц, сан, быс-
куатц... Сара исыхызы сара исызхонт... Аа-аа-хы-хы!..
(Джызыз-кызызуа атэшиара далагоит.)

И а з а. Бтээуома бара? Ибыкушээзен мыку-
шээтээс! Ицэгъяз крахэама ашэку?

Жъулиа. Илу... Илу... Илу... Илууу... (Лгу ил-
нархэом, дөйтцақыуеит.)

И а з а. Илушоу?

Жъулиа. А-аа-ааи...

И а з а. Инуазеи бара хаас Илуша?

Жъулиа. Ды... ды... дыпсит, Илуша, ихъых-
ых...

И а з а. Дыпсит ба, бара?! Аа абаапъс, сыхуда
пъылкент! (Лытсы лылышэшэн дынхышэтуеит. Аб-
ри аамтаз, апратефон рнапы икүргыланы шархго, аш-
та шааталоит Бида, Леиуа, Манча, Куаста назлоу
афар. Ратъхъа дгылоут Мажъулиа.)

Жъулиа. Аа абаапъс шэсыцхраа! (Иаза лхы
лзымдыруа дылкыун.)

Ардашыл. Мазлоу, уабакоу, Мазлоу!

Мазлоу. Аа, уажэытцэекъа! Ауаа рацэаны на-
нызба, ак шыкалаз мфашьо!

Куаста. Илыхъзеи?

Манча. Икалаазеи?

Мазлоу (игур ааирхиоит). Излаастдо дарбан:
Мажъулиа бакуу, Иаза лакуу?

Мажъулиа. Мап, Мазлоу, нахъя ди илыдатад!

Ардашыл. Иарбан узлазцаауа, Мазлоу до, приамо ачымазаф илылаумтцо!

Мазлоу. Хауп! (*Иналылеитцоит.*) Бышъакоу бымхэои, Иаза? (*Иаза даалтцеит.*)

Манча. Ибыхъзеи, Иаза?

Мажъулиа. Сара издыруеит илыхъыз, Манча. Аха, сан, сара шытка ақалакъ ахъ уаҳа схынхәуам. Абраауп сара сымчи схи ахъеихуо, абраауп сара сыуаажәлар рзынгы схазынгы сахъхуарттоу. Абраауп сара сынасып ахъызбо. Иахъарнахыс, саб, ағны сыкоуп. Абарт скыта уаа сшэылагылоуп!

Абжықуа. Афырпхәзызба!

Бида. Быххъ сара изгааит, дад сыръха.

Иаза. Бара ахлахәада, бара ахъз боур сара исцэымбүумма...

Куаста. Ббома, Иаза, бырда мышкала архыагылара лыман дшааз! (*Анатефон лирбоит.*)

Ардашыл. Ибыдьсныңәлоит, Иаза, бхучы, хахәшья апобеда ахъылгаз!

Леиуа. Абар, Иаза, асправка. Аколихацәа еикушаҳатны Жыулии Мажъулии аурыштыт нахъя.

Манча. Мажъулиа илыдлымкылт, Леиуа, ҳара мчыла дхаздәзыкутком, ус анакуха Жыулиа лысправка лаҳтап.

Иаза (*дөагылоит*). Мап. Жыулиагы үзаргы дсыштызом. Сара схучкуа сыйны икоуп.

Жыулиа. Мап, сан...

Иаза. Беаанкыл, бар соуп изхәо!

Манча. Быххъ сара изгааит, Иаза!

Куаста. Бара нахъя аеак ҳабхәоз үзаңшыон, Иаза. Аха бара уи ззеилмыргоз бакумызт. Сыхутаахъ, итабуп ҳәа басхәоит.

Ардашыл (*Жъулиа лахъ*). Бгу ҆пъбымжәан^{жанр},
Жъулиа, ааи до нақ^{жанр} былаңырзқуа рыңқыа^{жанр}_{Бзып}
тәйуа здыруеит, аха сылакуа тысхааит бара гүк-
ала бзия бызбо дыбырзар! (*Үи аамтаз агуашә
ахъ игоит аевыккыркырбжы.* Бида ашырхәа уахъ
дынхъатшүеит.)

Куаста. Бида, уи үеакуз ғүушьеит, аха уес
афны икоуп, ахкаара итоуп. Иахъарнахыс уес
куашьс иуоуаант, уара иутәуп!

Бида. Үс ишпәа, дад!..

Куаста. Шыңа сзыцәшәозеи, Жъулии Мажъу-
лии ара икоуп! (*Игутаҳәхәа даагылоит.*)

Бида. Ибзиоуп, дад... (*Илабжышқуа тирбоит.*)

Андү. Нан, Леиуа уоума?

Леиуа. Аа, ди!

Андү. Нан, сзырфит, сейтазырфит, аха слымча-
мыждақуа ираҳауам. Икоузеи иахъа ҳаштаә? Ари
агармафон зтәыда?

Леиуа. Ди, ари патефонуп. Мажъулиа аколиха-
раә ҳамтас илыртейт иахъа. Жъулиагы Мажъулна-
гы рқытахъ ихынхәит.

Андү. Ихынхәит ухәама, нан? Уаа-уаау, зхат-
кы сңаша схүчкүа... Ҳашпъакъатеи... Исшәирба, на-
бакоу дара... Иаажәг...

Иаза. Афнықа ихынхәит шырхәаз бара ата-
куажәгыы иаразнак ибаҳаит. Аеакындаз блымха
акынтақуарымызд...

Андү. (*даахъаҳәин*). Сара соума, нан, бывеу?
Сара, итабыргыуп, слымчақуа ирыггушоуп, аха
схүчкүа афнықа рыхынхәра енагъыы исахауан, нан,
иаххәа-иааза, бара бакун уи аҳара зәымбыйз акум-
зар! Абар ирхәаит, нас ҳаяа иаҳа идагую! (*Иччоит.
Иаза лытъсы аалылышәешәашә даакалоит. Дрыма-*

ны рөйнәрхойт. Дышинарга анду дзықутәало *акыларда*
лақу иғылоу еңта дахъяшоит. Дхъаҳәны әйәхә-
сует «Даеазны быкүмтәахаант» хәа. Жыулиа әтәвы-
ую дғылоуп. Мажъулиа дыххаччо ләзыцәа брыла-
гылоуп. Бида итәңақуа неиңхъартәи-аапхъартәи-
уа Иаза длыньклапшует. Ардашыл Жыулиа
длыдғылоуп дыләапшуда.)

A тұрақтас.

1953-1957 шш.

АХҚУА

Аредақтор иқнитә 3

Ишықаз иқандаз адәхәзыпъш...

Асаби	7
Ишықаз иқандаз адәхәзыпъш...	8
Куак аундаз...	9
Ашьоура	11
Ишәмыйршәалан, сшәыхәөйт...	12
Ахысбжы...	13
Аха ғылтзом иан...	15
Дышәкүффуп анырхәалакъ...	16
Дықоуп ус азәы...	18
Анцәа иңшыуп сахътаацәарамыз...	19

Шәеибадыр — шәдыри шәареи!

Имызыз асалам шәку...	23
«Иаха ҳапъсит...»	33
Шәеибадыр — шәдыри шәареи!	41
Ламыс змам аламыс...	47
«Хахнымхәзакуан пъхъақа ҳдоит...» (Заңала иххәаау абаллада)	51

Акомедна

Ҳаяа идагуада? 61

Шота ევგენის-ძე ჭადუა

ვ წ ბ ა რ 0

(აფხაზურ ენაშე)

Шота Евгеньевич Чхадуа
П Ч Е Л К А
(на абхазском языке)

Аредактор Ш. Салакаиа

Асахъатыхы [Б. Авербах]

Асахъатыхратэ редактор П. Цқвитариа

Атехредактор М. Хахмиджири

Акорреқторцәа: Т. Ашхараа, С. Шамба

ЭН00865. Акынъхър. анапы атақуп 8.IX.1965 ш.
4,75 кыпъхъ бъың ыкоуп. Атыжър. хыпъхъаз.
бъың 5,37. Ақыаад аф. 70x108^{1/32}.
Азак. № 2908. Аху 20 к. Атираж 1000.

Ашәкүтыхъырта «Алашара»,
Акяа, Ленин иул., № 9.

Қырт. ССР Аминистрция Рсовет акынъхъ азы
Аҳынтыкомитет аполиграфиятэ ааглыхра
Хада Акуатати атипография № 7
Ленин ихъз эхыу
Акяа, Ленин иул., № 6.

Axy 20 κ.

6/9.8/90.

